

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
GEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
VIDES ZINĀTNES NODAĻA

**AINAVAS KĀ DZĪVES VIDES IZMAIŅAS GROBIŅAS PAGASTĀ
20. GS. BEIGĀS UN 21. GS. SĀKUMĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Beāte Dansone
Stud.apl. bd12013
Darba vadītājs: docente
Dr. geogr. Zanda Penēze

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Pēdējo 20 gadu laikā sevišķi aktualizējusies cilvēka saimnieciskā darbība, kas, mijiedarbojoties ar dabiskajiem faktoriem, veicina apkārt esošās ainavas izmaiņas. Bakalaura darba mērķis ir apzināt ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā kā Liepājas piepilsētas teritorijā minētajā laika posmā, skaidrot izmaiņu cēloņus un ietekmējošos faktorus, kā arī noskaidrot vietējo iedzīvotāju viedokli par Grobiņas pagasta ainavu, tās izmaiņām un attieksmi pret tām.

Secināts, ka Grobiņas pagasta ainavu izmaiņās laika posmā no 20. gadsimta beigām līdz 21. gadsimta sākumam dominē tādas tendences kā izcirtumu palielināšanās mežu platībās, lauksaimniecībā izmantojamo zemju apmežošanās, viensētu pieaugums, kā arī 21. gadsimta sākumā pagastā izbūvēts vēja ģeneratoru parks. Respondenti sniedz pozitīvu vērtējumu par pagasta ainavu kā dzīves vidi, sevišķi akcentējot tā sakoptību un vērtīgās ainavas, kas veido Grobiņas pagasta identitāti.

Atslēgvārdi: lauku ainava, piepilsētas teritorija, iedzīvotāju attieksme, Grobiņas pagasts

ANNOTATION

In the past 20 years human activities has become particularly actual which in interaction with natural factors promotes changes in surrounding landscape. The aim of Bachelor Thesis is to identify landscape changes in Grobiņa administrative unity as suburbia of Liepāja during the period, explain causes and factors influencing these changes, as well as find out the opinion of the local population about the landscape of Grobiņa administrative unity, its changes and attitude towards them.

After the development of Bachelor Thesis it is concluded that changes in the landscape of Grobiņa administrative unity between the end of the 20th century and the beginning of the 21st century are dominated by such tendencies as the increase of clearings in forest areas, the afforestation of agricultural land, the growth of farms, as well as the construction of the wind park in the beginning of the 21st century. Respondents give positive assessment of the landscape as living environment, especially emphasizing well – being and valuable landscapes which forms the identity of Grobiņa administrative unity.

Keywords: rural landscape, suburbia, the attitude of local inhabitants, Grobiņa administrative unity

SATURS

IEVADS	5
1. LITERATŪRAS APSKATS.....	7
1.1. Jēdziena „ainava” būtība un dažādaļi iedalījums	7
1.2. Galvenās ainavu attīstības tendences Eiropā 20. un 21. gs.....	10
1.3. Galvenās ainavu izmaiņu tendences Baltijas valstīs tostarp Latvijā 20. un 21. gs.	13
1.4. Suburbanizācijas procesa ietekme uz ainavu izmaiņām	16
1.5. Piepilsētas teritorijas kā viens no mūsdienām raksturīgajiem ainavu tipiem	18
2. PĒTĪJUMA MATERIĀLS UN METODES	24
3. PĒTĀMĀS TERITORIJAS RAKSTUROJUMS	28
3.1. Ģeogrāfiskais novietojums	28
3.2. Dabas apstākļi	29
3.2.1. Ģeomorfoloģiskā uzbūve un reljefs.....	29
3.2.2. Ģeoloģiskā uzbūve un augsnes.....	30
3.2.3. Derīgie izrakteņi	32
3.2.4. Klimatiskie apstākļi	33
3.2.5. Virszemes ūdeņi	33
3.2.6. Veģetācija	34
3.2.7. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas un mikroliegumi.....	35
3.3. Sociāli – ekonomiskais raksturojums	35
3.3.1. Cilvēkresursi.....	35
3.3.2. Apdzīvotība un lielākās apdzīvotās vietas.....	37
3.3.3. Saimnieciskā darbība	38
4. PĒTĪJUMA REZULTĀTI UN DISKUSIJA.....	40
4.1. Ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā 20. un 21. gadsimtā	40
4.2. Dzīves vide un ar to saistītās ainavas izmaiņas Grobiņas pagasta iedzīvotāju vērtējumā	51
4.2.1. Respondentu skatījums uz Grobiņas pagasta ainavu kā vienotu kopumu.....	51
4.2.2. Respondentu attieksme pret zemes lietojuma veidu attiecību un izmaiņām pagastā	57
4.2.3. Respondentu attieksme pret Grobiņas pagasta ainavu kā dzīves vidi	62
4.2.4. Iespējamās Grobiņas pagasta ainavas izmaiņas nākotnē.....	66
SECINĀJUMI	69
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS	70
PIELIKUMS.....	74

IEVADS

Cilvēka rīcībai un dabas procesiem mijiedarbojoties, laika gaitā mainās apkārt esošā ainava. Tomēr izpratnes ziņā šis jēdziens jau sen kā vairs netiek uztverts tikai kā skats, bet arī kā dzīves vide, kas sevī ietver dzīves telpu, ikdienā nepieciešamās preces un pakalpojumus, kā arī atpūtas un rekreācijas iespējas. Tieši dzīves vide ir viens no priekšnoteikumiem, kas nosaka dzīves kvalitāti kādā konkrētā apvidū (Finland's Environmental administration 2013).

Pieaugot iedzīvotāju vajadzībām, lauku ainava lielo pilsētu tuvumā nereti tiek pakļauta suburbanizācijas procesam, kā rezultātā noris attīstība aiz pilsētu administratīvajām robežām – piepilsētu teritorijās, kurās mijas lauku un pilsētu ainavu elementi un tiem raksturīgās īpašības, veidojot unikālu un šai teritorijai raksturīgu dzīves vidi. Piepilsētas lauku teritorijās vislabāk novērojama pilsētas un lauku mijiedarbība, kas ietver sevī gan sadarbību starp centrālo pilsētu un perifēriju, gan arī iespējamus konfliktus starp dabisko un urbanizēto vidi (Kūle et al. 2009).

Suburbanizācijas process Latvijas kontekstā nav raksturīgs tikai Rīgas reģionam un ir aktuāls arī citviet. Liepāja kā nacionālas nozīmes attīstības centrs, kuram ir potenciāls piesaistīt gan lauku teritoriju iedzīvotājus, gan jaunus uzņēmējus, pieder pie pilsētu reģioniem, kuri ir izpletušies pāri vairākām administratīvajām vienībām, līdz ar to daļai no tai piegulošajām lauku teritorijām novērojama Liepājas pilsētas ietekme, veidojot piepilsētas teritorijām raksturīgo attīstību un zemes lietojuma veidus. Ņemot vērā to, ka centrālās pilsētas ietekme no tās administratīvās robežas var sniegties vismaz 30 km rādiusā (Kūle et al. 2009), Grobiņas pagasts uzskatāms kā daļa no Liepājas piepilsētas lauku teritorijas, ko raksturo neliels attālums no attīstības centra, kā arī piepilsētas teritorijai raksturīgās pazīmes.

Pētījumi par ainavu izmaiņu tendencēm Latvijas lauku teritorijās veikti jau iepriekš (Penēze 2009; Nikodemus et al. 2018), piemēram, Z. Penēze (Penēze 2009) aplūkojusi lauku ainavas izmaiņas vairākās pagastu teritorijās, tostarp, Grobiņas novada Bārtas pagastā, secinot, ka, salīdzinot 20. un 21. gadsimtu, uz lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību samazinājuma rēķina pagastā ir pieaugušas mežu platības. Z. Penēze (Penēze 2009) arī atzīmē, ka vietās, kuras ir viegli piekļūstamas un atrodas dabas resursu tuvumā, arvien vairāk varētu tikt novērojams antropogēnās slodzes pieaugums, kas veicinātu ainavas pārveidošanos. Tā kā cilvēka saimnieciskā darbība nereti saistāma arī ar bioloģiskās daudzveidības un dabas teritoriju samazināšanos, nepieciešams aktualizēt Latvijas nacionālo attīstības centru ietekmi uz ainavas izmaiņām tuvumā esošajās lauku teritorijās, kas arī nosaka pētījuma aktualitāti.

Bakalaura darba mērķis ir apzināt ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā pēdējo 20 gadu laikā un noskaidrot vietējo iedzīvotāju attieksmi pret tām.

Lai sasniegtu darba mērķi, tika izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

- 1) izstrādāt kartogrāfisko materiālu par pētāmās teritorijas lauksaimniecībā izmantojamo zemi, mežu teritoriju un apbūvēto platību sadalījumu un noteikt ainavas struktūras izmaiņas laika posmā no 20. gadsimta beigām līdz 21. gadsimta sākumam;
- 2) noteikt Grobiņas pagasta iedzīvotāju attieksmi pret ainavu kā dzīves vidi un tās funkcionālajām izmaiņām;
- 3) prognozēt iespējamās Grobiņas pagasta ainavas attīstības tendences nākotnē.

Bakalaura darba pētījuma objekts ir Grobiņas novada Grobiņas pagasts – pagasta lauku teritorija, neskaitot Grobiņas pilsētu, un tajā notikušās ainavas izmaiņas laika posmā no 20. gadsimta beigām līdz 21. gadsimta sākumam gan no telpiskā, gan no pagasta iedzīvotāju un apmeklētāju skatījuma. Vietas izvēle skaidrojama ar tuvumā esošo Liepājas pilsētu, kas varētu veicināt ainavas izmaiņas minētajā pagastā.

Bakalaura darba apjoms ir 77 lapaspuses, ieskaitot pielikumu un izmantoto avotu sarakstu. Tajā ir 49 attēli, 2 tabulas un 1 pielikums. Bakalaura darbs veidots trīs daļās:

- 1) pirmā daļa sastāv no literatūras apskata par ainavas kā jēdziena būtību un ainavu klasifikācijas iespējām, galvenajiem ainavu ietekmējošajiem faktoriem un attīstības tendencēm Eiropā un Baltijas valstīs laika posmā 20. un 21. gadsimtā;
- 2) otrajā daļā izveidots pētāmās teritorijas raksturojums, kas ietver gan dabas, gan sociāli ekonomiskos apstākļus;
- 3) trešajā daļā veidots un analizēts kartogrāfiskais materiāls par zemes lietojuma veida un apdzīvojuma struktūras maiņu pētāmajā teritorijā, kā arī veidots grafiskais materiāls, kas atspoguļo ar Grobiņas pagastu saistīto iedzīvotāju viedokli un attieksmi pret ainavas izmaiņām, un interpretēti aptaujas rezultāti.

1. LITERATŪRAS APSKATS

1.1. Jēdziena „*ainava*” būtība un dažādais ainavu iedalījums

Jēdzienu „*ainava*” iespējams definēt dažādi – atkarībā no pieredzes, mērķa, kam tas nepieciešams, kā arī profesionālās darbības virziena. A. Melluma ainavu definē kā „objektīvu realitāti, zemes virsmas nogabalu ar tam raksturīgiem dabas apstākļiem un veidojumiem, kā arī cilvēka radīto elementu sakopojumu. Ainava ir dabas un sabiedrības kopīgās darbības produkts” (Melluma, Leinerte 1992, 6). Ar vārdu „*ainava*” tiek saprasta arī telpa, kas kalpo kā dzīves vide sabiedrībai (Melluma, Leinerte 1992). Eiropas ainavu jeb Florences konvencijā ar vārdu „*ainava*” saprot „teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā” (Eiropas ainavu konvencija 2000).

Ainava ir mainīga laikā un telpā, tai raksturīga attīstība, kuru nosaka tās galvenie attīstību virzošie spēki – daba un cilvēks, kā rezultātā veidojas divi galvenie procesi ainavas attīstībā – antropogēnizācija un renaturalizācija. Klimatiskie faktori, piemēram, nokrišņu daudzums un vējš, reljefs, kā arī mežainums, kas Latvijas kopējai ainavai ir sevišķi raksturīgs faktors, uzskatāmi par dabiskajiem ainavu veidojošajiem faktoriem (Melluma, Leinerte 1992). Atkarībā no novietojuma reljefā Latvijas gadījumā izdala līdzenumu un pauguraiņu ainavas. Reljefa apstākļi un vietas ģeogrāfisko apstākļu mijiedarbībā veidojas upju, ezeru, purvu, kā arī jūras piekrastes ainavas (Melluma 2012). Pie antropogēnajiem faktoriem var tikt minēta antropogēnā slodze, kas tieši ietekmē ainavu attīstību un to iespējamās aizsardzības metodes (Melluma, Leinerte 1992). Jau kopš seniem laikiem lauksaimniecība un mežsaimniecība uzskatāma par vienu no būtiskākajiem ainavu attīstību ietekmējošiem faktoriem. Laikam ejot, papildus tiem aktualizējušies arī tādi saimnieciskās darbības veidi kā pilsētu attīstība, atpūtas vietu veidošana un rūpniecība (Melluma 2012). A. Melluma, analizējot Latvijas administratīvos rajonus un izmantojot faktoranalīzi, definējusi piecus galvenos antropogēnizācijas faktorus:

- 1) cilvēka darbības intensitāte;
- 2) lauksaimnieciskās darbības apgūšana;
- 3) lopkopības objektu koncentrācija;
- 4) minerālmēslu lietojums;
- 5) lauku urbanizācija (Melluma, Leinerte 1992).

Ainavai mainoties laikā, vērts pieminēt tādu iedalījumu kā jaunās un senās ainavas. Jaunu ainavu veidošanās saistāma ar izmaiņām ekonomiskajā un sociālajā jomā, kā arī teritorijas

attīstības plānošanā un apbūves noteikumos. To lielā mērā ietekmē likumu, normatīvu, īpašuma tiesību maiņa, kā arī prasības, kuras nosaka teritorijas iedzīvotāji. Tās veidojas pakāpeniski un, galvenokārt, ir raksturīgas kādai konkrētai vietai. Jaunajās ainavās gandrīz vienmēr saglabājas kāda agrākās ainavas iezīme, taču to lielā mērā ietekmē paaudžu maiņa – jaunas iespējas, kā arī cits skatījums uz pastāvošo ainavu var ievērojami izmainīt tās vizuālo tēlu (Melluma 2012). Ņemot vērā to, ka mūsdienu paaudze principā nav pieredzējusi ainavas agrāko veidolu, veidojoties jaunajai ainavai, var pilnībā tikt izmainīti tai iepriekš raksturīgie elementi tostarp zaudēts līdzšinējais skaistums un unikalitāte, jo, mainoties paaudzēm, tām līdzī mainās arī estētiskā izpratne.

Runājot par senajām ainavām, tām raksturīgi seni un mūsdienās reti sastopami ainavu elementi, kuru pastāvēšana tiek apdraudēta, ja netiek nodrošināta to aizsardzība. Lai neveidotos situācija, kad senās ainavas ar sev raksturīgajām iezīmēm pilnībā izzustu, nepieciešams tās apzināt un atbilstoši apsaimniekot, lai ar vārdu „*ainava*” būtu iespējams saprast un uztvert to arī kā kultūrvēsturisko mantojumu (Melluma 2012). Šajā gadījumā var runāt arī par attiecīgas ainavu aizsardzības politikas izstrādi, kas, balstoties uz Eiropas ainavu konvencijā sniegto definīciju, ietver „darbības, lai saglabātu un uzturētu ainavas ievērojamās un raksturīgās īpašības, kuras ir pamatotas ar tās mantojuma vērtību, ko nosaka šīs ainavas dabiskais veidols un/vai cilvēku darbības (Eiropas ainavu konvencija 2000)”, kā arī ainavu plānošanu, ar ko saprot „uz tālāku nākotni vērstas darbības, lai uzlabotu, atjaunotu vai radītu jaunas ainavas” (Eiropas ainavu konvencija, 2000).

Laika gaitā, attīstoties zināšanām un izpratnei par ainavu funkcionēšanu, veidojies iedalījums, kas ainavas izšķir reālajās un faktu ainavās. Reālās ainavas ir neatkārtojamas, individuālas un raksturīgas kādai konkrētai vietai. Tām ir sava attīstības gaita un vēsture. Faktu ainavas atspoguļo vispārzināmas sakarības, pieredzi un zināšanas. Tās iespējams vizualizēt pēc konkrētām pazīmēm, jo tām nav raksturīga sava individualitāte (Melluma 2012). Kā piemēru reālajai ainavai var minēt Kuldīgas vecpilsētu vai ķieģeļu tiltu pār Ventas upi – šīs ainavas raksturīgas tikai Kuldīgas pilsētai un paliek atmiņā ar sev raksturīgajām īpašībām, turpretī piejūras ainava šajā dalījumā būtu vērtējama kā faktu ainava, ko iespējams vizualizēt prātā pēc vispārzināmām piejūras ainavai raksturīgām pazīmēm.

Balstoties uz to, kādam mērķim tas nepieciešams, ainavas klasificē, definējot tām raksturīgās īpašības, nosakot to galvenās funkcijas, analizējot attīstību noteicošos faktoros, kā arī apzinot to teritoriālās platības un telpisko plānojumu (Melluma 2012). Tā veidojas ainavu funkcionālie tipi, kas pēc būtības ir teritoriju ar dažādu zemes lietojuma veidu atdalīšana viena

no otra. Balstoties uz A. Mellumas iepriekš pieminēto pētījumu, Latvijas teritorijā iespējams izdalīt sekojošus ainavu funkcionālos tipus:

- 1) **aizsargājamās** – teritorijas, kurās tiek aizsargātas daudzveidīgas, sevišķi Latvijai raksturīgas ainavas. Šim nolūkam Latvijā ir izdalīti 9 aizsargājamo ainavu apvidi – Augšdaugava, Augšzeme, Ādaži, Kaučers, Nīcgales meži, Veclaicene, Vecpiebalga, Vestiena un Ziemeļgauja (Aizsargājamo ainavu apvidi, bez dat.);
- 2) **atpūtas jeb rekreācijas;**
- 3) **lauksaimniecības jeb agrārainavas;**
- 4) **mežsaimniecības;**
- 5) **rūpnieciskās;**
- 6) **ceļu joslu;**
- 7) **potenciāli urbanizētās;**
- 8) **urbanizētās teritorijas** (Melluma, Leinerte 1992).

Ainavai jebkurā šī jēdziena izpratnē piemīt vairākas būtiskas vērtības, kas sniedz devumu vairumam iedzīvotāju, kā arī ir viens no galvenajiem faktoriem, kas piešķir kādai konkrētai vietai savu identitāti un unikalitāti. S. Bells (Bell 2009) savā disertācijā izdala tādas ainavai piemītošās vērtības kā ekonomiskā un ekoloģiskā vērtība, kā arī atsevišķi izdala sociālo, kulturālo un estētisko vērtību kopumu. Pie ekonomiskajām vērtībām, respektīvi, pie tā, ko ainava var sniegt iedzīvotājiem, attiecīgi var izdalīt kokmateriālu un lauksaimnieciskās darbības produkciju, minerālu ieguvu un telpu nekustamajam īpašumam, kas nereti ietekmē tieši dabiskās ainavas. Ekoloģiskā vērtība pilda ainavu koridoru funkcijas, kā arī nodrošina dzīvotnes un atbilstošus apstākļus vairumam dzīvo organismu un augu. Šajā gadījumā jāmin arī ekosistēmu pakalpojumi, piemēram, barības vielu aprites nodrošināšana un klimata regulācija. Pie vērtībām, kas ietver sociālo, kulturālo un estētisko devumu, pirmkārt, jau jāmin tas, ka ainava nodrošina ne tikai dzīvotnes florai un faunai, bet arī nodrošina dzīves vidi un rekreācijas iespējas sabiedrībai. Ainavas estētisko vērtību noteikt ir sarežģītāk, jo šajā gadījumā ikviena indivīda viedoklis ir subjektīvs un balstīts uz dzīves pieredzi, tomēr lielākā sabiedrības daļa par vizuāli pievilcīgākām atzīst dabiskās ainavas, piemēram, skatu, kas ietver kalnus, jūru vai mežus (Bell 2009). Pie nosacīti dabiskajām ainavām var pieminēt arī lauku teritorijas, kas sniedz tādas vērtības kā kultūrvēsturisko mantojumu un aizsargājamās teritorijas, piemēram, nacionālos parkus, kas nodrošina iedzīvotājiem tūrisma un atpūtas iespējas (Overbeek et al. 2006).

Izpratne par vārdu „*ainava*” var būt dažāda, tomēr jāmin, ka pārsvarā vienmēr tā būs subjektīva un balstīta uz indivīda pieredzi un dzīves skatījumu. Ir svarīgi neaizmirst par ainavas

īpašību mainīties antropogēno vai dabisko faktoru ietekmē, līdz ar to vietām, kuras reprezentē Latvijas raksturīgas iezīmes un uzskatāmas par kultūrvēsturisko mantojumu, ir jāpievērš pastiprināta uzmanība un jāpiemēro iespējamie aizsardzības līdzekļi. Nevajadzētu to uztvert tikai kā pašsaprotamu skatu visapkārt, jo, izzūdot kādas unikālas un neatkārtojamas ainavas raksturīgajiem elementiem vai tai pilnībā izzūdot, to atjaunot vairs nebūs iespējams, un būtībā šādā veidā pastāv risks zaudēt dabas un cilvēka mijiedarbībā veidoto mantojumu.

1.2. Galvenās ainavu attīstības tendences Eiropā 20. un 21. gs.

Kā jau iepriekš tika noskaidrots, ainavai kā veidojumam, uz kuru iedarbojas gan dabiskie, gan antropogēnie faktori, raksturīga mainība laikā un telpā. Tādi pētnieki kā V. Voss un J. Klijns (Vos et al. 2000) izdala sekojošas tendences attiecībā uz izmaiņām kopējā Eiropas ainavā:

- 1) blīvi apdzīvotās teritorijās pieprasījuma pieaugums pēc lauksaimniecības produkcijas veicina mitrāju un dabisko teritoriju pārveidi par lauksaimniecībā izmantojamām zemēm;
- 2) pilsētu izplešanās, urbanizācijas attīstība;
- 3) specifisku zemes lietojuma veidu izveide tūrisma un atpūtas vajadzībām (it sevišķi tas novērojams piekrastes un kalnu reģionos);
- 4) palielinās „pamesto” un aizaugošo zemju īpatsvars.

Jau 20. gadsimta beigās, turpinoties 21. gadsimtā, Eiropas ainavu ietekmēja tādi procesi kā lauksaimniecības industrializācija, marginalizācija, intensifikācija un ekstensifikācija. 20. gadsimta otrajā pusē Rietumeiropas un Dienvideiropas valstīs tika novērota apmežoto teritoriju palielināšanās, taču līdz ar to strauji samazinājās lauksaimniecībā izmantojamo zemju tostarp ganību platības. Aktuāla kļuva lauksaimniecības zemju neizmantošana, to apjoms laika posmā no 1970. – 1985. gadam palielinājās par 2% - 4%, bet Viduseiropas valstīs pat līdz 20%. Līdzšinējās lauku un pļavu teritorijās arvien biežāk novērojami nelieli mežu plankumi. Lauksaimniecības intensifikācija, urbanizācija, mehanizācija, kā arī zemju pamešana veicinājusi homogenizācijas procesa attīstību, bet jaunu ceļu un apdzīvotu vietu veidošana pretstatā attīstījusi fragmentāciju, kas ievērojami samazinājusi gan ainavisko, gan bioloģisko daudzveidību (Meeus et al. 1990). Ziemeļeiropas lauku ainavā lauksaimniecības intensifikācijas un marginalizācijas rezultātā pēc Otrā pasaules kara saruka ainavas daudzveidība, ko veicināja homogenizācijas un fragmentācijas procesi. Arī Centrāleiropā un Austrumeiropā, konkrētāk Baltijas valstīs, ievērojamas pārmaiņas atnesa tieši pēckara periods.

Kaut arī pirms Otrā pasaules kara ainavu izmaiņas Lietuvā noteica dabas apstākļi, pēc kara ievērojami pieauga cilvēka saimnieciskās darbības ietekme. Igaunijā šajā laika periodā veidojās plašas, vienveidīgas lauksaimniecības un mežu teritorijas (Palang et al. 1999).

Virzošie spēki, kas nosaka ainavu, tostarp, zemes lietojuma veida mainību laikā, var tikt iedalīti vairākās grupās. Tādi pētnieki kā H. Skokanova, V. Faltams un M. Havličeks (Skokanová et al. 2016) izdala četras galvenās zemes lietojuma veida izmaiņu virzošo spēku grupas – ekonomisko, tehnoloģisko, politisko un kultūras faktoru grupa. Konkrēti katras grupas pārmaiņu veicinošie faktori apkopoti 1.1. tabulā.

1.1.tabula

Zemes lietojuma veida maiņu ietekmējošie faktori un virzošie spēki
(izstrādājusi autore, izmantojot Skokanová et al. 2016)

Tehnoloģiskie faktori	Ainavu izmaiņu virzošais spēks
	Apūdeņošanas un drenāžas sistēmas
	Jaunas tehnoloģijas un specializēta tehnika
	Jauni labības veidi un mēslošanas līdzekļi
	Mehanizācija un motorizācija
	Ceļu infrastruktūras attīstība
	Industrializācija
	Vāji attīstīta infrastruktūra (kā faktors zemju pamešanas gadījumā)
Politiskie faktori	Vides aizsardzības likumi un normatīvi
	Lauksaimniecības zemju reformas
	Subsīdijas
Ekonomiskie faktori	Izmaksas
	Jauns tirgus/zaudējums/maiņa
	Strukturālās izmaiņas
	Ekonomiskā attīstība
	Augstas izmaksas, bet zema ražība
	Starptautiskā konkurence
	Labāka ienākumu gūšanas vieta citur
Kultūras faktori	Iedzīvotāju skaita pieaugums
	Iedzīvotāju skaita samazinājums
	Dzīves prioritātes
	Atpūtas iespējas

Ekonomiskie faktori ietekmējuši lauksaimniecības intensifikāciju, veicinājuši lauksaimniecības zemju pamešanu, kā arī noteikuši urbanizācijas procesa attīstību. Pastiprināta šo faktoru ietekme uz Eiropas ainavām tika novērota 20. gadsimta otrajā pusē un 21. gadsimta

sākumā. Tehnoloģiskā attīstība, rosinot lauksaimniecības intensifikāciju, sevišķi aktuāla kļuva 20. gadsimta otrajā pusē, bet kultūras faktori sekmēja urbanizācijas aktualizēšanos 21. gadsimta sākumā. 20. gadsimta otrajā pusē Eiropas ainavas skāra politisko faktoru ietekme – turpinājās jau iepriekš minētā lauksaimniecības intensifikācija, apzaļumošana, urbanizācija, kā arī auglīgo zemju pamešana, kas veicināja to apmežošanu (Skokanová et al. 2016). Tomēr papildus jau šo pētnieku minētajiem politiskajiem faktoriem būtu vērts minēt arī konkrētās teritorijas plānojumu un apbūves noteikumus, kas tiešā veidā ietekmē gan esošos, gan potenciālos teritorijas izmantošanas nosacījumus.

Galvenās ainavu izmaiņas Somijā pēdējās desmitgadēs galvenokārt saistāmas ar urbanizācijas procesa attīstību, kas veicinājusi dzīvojamo rajonu izveidošanos piepilsētu teritorijās. Ievērojamas izmaiņas piedzīvojusi arī piekrastes ainava, ko vietējie iedzīvotāji izmanto atpūtas un brīvdienu māju būvniecībai. Kaut arī Helsinku apvidū lauksaimniecībā izmantojamās zemes joprojām aizņem plašus apvidus, ir reģioni, kuros lauksaimniecību kā tautsaimniecības nozari ir aizstājis tūrisms, un šo zemju platība ir sarukusi – to vietā attīstījusies viesnīcu un vasarnīcu apbūve. Reģions pie Helsinkiem tiek uzskatīts par pārejas zonu no urbānās uz lauku teritoriju, kas nākotnē bez attiecīgiem uzraudzības līdzekļiem no valdības puses varētu pārtapt par urbanizēto teritoriju (Andersson et al. 2006).

Budapeštas – Ungārijas galvaspilsētas – ainavu attīstības tendences ir dažādas. Vietām lauksaimniecībā izmantojamās zemes ir nomainījušas apbūvētās teritorijas, taču citviet, pateicoties ainavu aizsardzības pasākumiem, tajās izveidotas aizsargājamās teritorijas. Budapeštas piepilsētas teritorijā novērojama izteikta urbanizācijas procesa ietekme, kā rezultātā attīstījusies dzīvojamo ēku apbūve, kas ietekmējusi dabisko ainavu (Kováč et al. 2006).

Runājot par Eiropas lauku teritorijām, jāmin, ka tās piedzīvojušas ievērojamas pārmaiņas dažādu ekonomisko, politisko un vides faktoru ietekmē. Tā, piemēram, tradicionālās Vidusjūras valstu lauksaimniecības zemju ainavas attīstību joprojām turpina ietekmēt politisko un ekonomisko faktoru kopums, kas pēdējo desmitu gadu laikā veicinājis šīs ainavas degradāciju vai lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību samazinājumu. Neatbilstošas lauksaimniecības politikas rezultātā reģionā jau pēdējos 150 gadus aktualizējušies lauksaimniecības intensifikācijas un zemju pamešanas negatīvie aspekti. Grieķijā, Lesbas salā ainavu daudzveidība 20. gadsimtā un mūsdienās, salīdzinot ar senāku periodu, kļuvusi ievērojami mazāka. Lielu ietekmi uz daudzveidību atstāja 20. gadsimta sākuma periods, kad Lesbas sala oficiāli tika pievienota Grieķijai. Salā ievērojami palielinājās olīvkoku plantācijas, taču uz to rēķina samazinājās citu kultūraugu platības, tostarp, dažādu pākšaugu un vīnogulāju plantācijas. Iekultivēto lauku samazinājums veicināja ganību platību pieaugumu, kas radīja iespēju

ievērojami palielināt lopu skaitu salā. Piekrastes teritorijas papildus lauksaimniecības intensifikācijai attīstījās dzīvojamo ēku un tūrisma rajoni, kas joprojām novērojami mūsdienu ainavā. Mūsdienās olīvu lauki nereti ir pamesti un netiek apsaimniekoti, jo tajos nav iespējams nodrošināt tādu ražu, lai saimnieciskās darbības veikšana atmaksātos (Kizous et al. 2006). Saprotot to, ka lauku teritorijas var izmantot ne vien lauksaimnieciskās darbības veikšanai, laika gaitā arvien biežāk tajās ticis attīstīts modelis, kas balstās uz teritoriju kā dzīves vidi, kas spēj nodrošināt ne tikai pārtikas ražošanas procesu, bet arī citus pakalpojumus, ko nodrošina uzņēmumi, kas lauku teritorijās attīstījuši savu saimniecisko darbību (O'Connor et al. 2006).

Kaut arī Baltijas valstīs iespējams runāt gan par dabisko teritoriju īpatsvara palielināšanos, gan lauksaimniecības zemju pilnvērtīgāku izmantošanu, kopumā Eiropā raksturīga strauja urbanizācijas līmeņa paaugstināšanās. Jau laika posmā pirms Otrā pasaules kara ievērojamas platības ar auglīgām lauksaimniecības zemēm tika likvidētas – to vietā sākās pāreja uz urbanizētu vidi. Pēc Otrā pasaules kara valstu atjaunošanās periodā un 20. gadsimta otrajā pusē Rietumeiropas valstīs piedzīvoja strauju ekonomisko izaugsmi, kas sevī līdztekus ietvēra urbanizācijas attīstību. Salīdzot ar pirmskara gadiem, tā vērtējama kā ļoti strauja. Tas rezultējās ar jaunu politikas un telpiskās plānošanas koncepta izveidi – tā vietā, lai ierobežotu pilsētu teritorijās ieplūstošo cilvēku skaitu, arvien lielāki resursi tika izlietoti pilsētu paplašināšanas plānos un programmās. Daudzos gadījumos tas rezultējās ne tikai ar pilsētvides paplašināšanos uz perifērijām, bet jaunu pilsētu izveidi. Būtībā process turpinājās līdz pat 20. gadsimta beigām, līdz ar to galvenās tendences Eiropas kopējās ainavas attīstībā saistāmas ar urbanizāciju un pilsētu izplešanos. Tas nosaka arī iedzīvotāju skaita pieaugumu attiecīgajās teritorijās, kas 2005. gadā ievērojami pārsniedza lauku teritorijās dzīvojošo iedzīvotāju skaitu, ko veicināja masveida migrācijas no lauku reģioniem uz pilsētām, kā arī pārrobežu migrācija (Couch et al. 2007).

Redzams, ka kopumā Eiropā novērojama lauksaimniecības zemju platības samazināšanās vai to pamešana, kā arī pilsētu izplešanās, attīstot dzīvojamo un industriālo apbūvi piepilsētas teritorijā.

1.3. Galvenās ainavu izmaiņu tendences Baltijas valstīs tostarp Latvijā 20. un 21. gs.

Ainavu attīstību un mainību Baltijas valstīs tostarp Latvijā nosaka atrašanās boreonemorālajā pārejas joslā, kurai raksturīgi gan boreālo mežu apgabali, gan auglīgas zemju platības lauksaimnieciskās darbības veikšanai (Mander et al. 2004). Antropogēnajiem un dabas apstākļiem savstarpēji mijoties, galvenās izmaiņas Latvijas ainavās saistītas ar urbanizācijas

procesa attīstību, ietverot Rīgas aglomerācijas attīstību, kā arī izmaiņas lauksaimniecības zemju izmantošanā (Melluma 1994).

Lauksaimniecībai piemēroto teritoriju platība pieaug dienvidu virzienā no Igaunijas uz Lietuvu, tomēr šajā virzienā samazinās apmežoto teritoriju, mitrāju un ūdens objektu īpatsvars. Ainavu izmaiņu galvenajās tendencēs dominē auglīgo lauksaimniecības zemju atstāšana jeb pamešana, meliorācijas sistēmu veidošana, kā arī kailciršu veidošana mežu platībās (Mander et al. 2004). Līdz ar meliorācijas ieviešanu tika izveidots vēl iepriekš neredzēts ainavas tips – atklāta, ar retām meža teritorijām klāta ainava, kurai piemīt vienkāršota telpiskā struktūra – raksturīgas lielas dzīvnieku saimniecības, plašas ganību platības un apūdeņošanas iekārtas (Melluma 1994). Lauksaimniecības zemju neatbilstoša apsaimniekošana un pamešana Baltijas valstu teritorijās sevišķi pastiprinājās 1990. gados, kad veiktās politiskās reformas visvairāk ietekmēja tieši lauku teritoriju iedzīvotājus, un auglīgo zemju pamešana bija uzskatāma kā atbildes reakcija uz krasajām pārmaiņām. Mūsdienās, pateicoties Eiropas Savienības atbalsta maksājumiem lauksaimnieciskās darbības veikšanai, šī situācija ir mainījusies, līdz ar to Latvijā un Lietuvā ainavu struktūra un kvalitāte ir šķietami uzlabojusies (Mander et al. 2004).

Šajā gadsimtā dominē intensīvāka mežu platību apsaimniekošana, arī izcirtumu un kailciršu veidošana – šis aspekts nosaka vecu mežu tipu platību samazināšanos vai to izzušanu. Latvijā un Igaunijā platības, ko veido kailcirtes, turpina pieaugt, kamēr Lietuvā tās saglabājas nemainīgas un stabilas (Mander et al. 2004). Tomēr, runājot par tradicionālo 20. gadsimta Latvijas lauku ainavu, S. Bells, analizējot astoņus Latvijas pagastus, secināja, ka ir zudušas jebkādas liecības par tās pastāvēšanu – atvērtā tipa lauku teritorijas, dažādu platību meža bloki, blīvais fermu un viensētu tīkls, kā arī mitrāji ir transformēti. Šīs izmaiņas saistāmas galvenokārt kolektivizācijas periodu, līdz ar to S. Bells uzskata, ka ainavu pārmaiņās joprojām novērojama padomju laika ietekme, proti, turpinās mežu izciršana un lauksaimniecības zemju pamešana (Bell 2009).

Latvijas ainavu veidošanos un attīstību lielā mērā ietekmējusi cilvēka saimnieciskā darbība, piemēram, mežu izciršana, lauksaimniecības zemju apstrāde un apdzīvoto vietu veidošana. A. Melluma, I. Stūre un A. Zariņa (Melluma et al. 2007) šajā sakarā izdala vairākus attīstības etapus jeb lūzumpunktus, kas mainījuši un atstājuši zināmu ietekmi arī uz mūsdienu Latvijas ainavu. Kā pirmo lūzumpunktu pētnieces min periodu no Latvijas neatkarības iegūšanas 1918. gadā līdz Otrā pasaules kara sākumam, kad Zemes reformas uzsākšanas rezultātā veidojās tradicionālā Latvijas lauku ainava – līdzās muižu centriem un vecsaimniecībām izveidojās jaunas lauku sētas (jaunsaimniecības), kas jau 1930. gadā ievērojami pārsniedza vecsaimniecību skaitu. Kā nākamais ainavu ietekmējošais periods var

tikt minēts laika posms no Otrā pasaules kara, kad uz Latvijas ainavu telpu tika atstāta postoša ietekme, ko plašos apvidos varēja izjust līdz 20. gadsimta vidum. S. Cimermanis (Cimermanis 2011) atzīmē ievērojamas izmaiņas lauku ainavā tieši 20. gadsimta vidū, kad Padomju Savienības uzdevumā aizsākās kolhozu un sovhozu dibināšana Latvijas teritorijā – kolhozu ciematiem raksturīgā ainava joprojām ir saglabājusies vairākos Latvijas pagastos. Lauku kolektivizācija pēckara gados minams kā trešais lūzumpunkts – 1970. gados kara darbības sekas nomainīja radikālas izmaiņas ainavu telpiskajā struktūrā, kas izpaudās kā zemju meliorācija un viensētu likvidēšana, kā arī lauku ciemu izveidošana. Apjomīgie meliorācijas darbi veicināja plašu tīrumu un pļavu masīvu attīstību (VARAM 2000). 1991. gadā, kad tika atjaunota Latvijas valstiskā neatkarība, aizsākās jauns ainavu izmaiņu posms, ko veicināja nākamā Zemes reforma. Īpašuma tiesību atjaunošanas rezultātā pilsētu iedzīvotāji pārcēlās uz dzīvi laukos, taču līdzšinējā saimniekošanas sistēma bija radikāli ietekmējusi teritoriju izmantošanas un attīstības iespējas, kā rezultātā iedzīvotāji atgriezās pilsētās un palielinājās neizmantoto lauksaimniecības zemju īpatsvars. Latvijas ainavai raksturīgās pārmaiņas, kur dažas no tām var uzskatīt arī kā problēmas, pēdējo 20 gadu griezumā ir atspoguļotas Ainavu politikas pamatnostādņēs 2013. – 2019. gadam (Ainavu politikas.. 2013):

- 1) notiek ainavas telpiskās struktūras izmaiņas, kas var ievērojami mazināt ainavisko daudzveidību;
- 2) apbūvēto platību palielināšanās pie Latvijas lielākajām pilsētām;
- 3) degradēto teritoriju un objektu negatīvā ietekme uz ainavu kvalitāti;
- 4) lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšana, kam seko lauku ainavu īpatsvara samazināšanās;
- 5) mežizstrādes attīstība, kas veicina ciršanas apjoma un izcirsto platību palielināšanos;
- 6) upju un ezeru krastu aizaugšana.

Būtiskas izmaiņas saistāmas tieši ar ainavas struktūras transformāciju, tostarp, lauksaimniecības zemju pārveidošanās par meža teritorijām. Tā, piemēram, mežainuma rādītājs Latvijā ir viens no augstākajiem Eiropas Savienības valstīs, taču, attīstoties mežizstrādei, ievērojami pieaug izcirtumu platības, kas degradē meža ainavas kvalitāti. No otras puses – meža izciršanu savā ziņā kompensē lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšana, taču šis process veicinājis lauku ainavu platību un bioloģiskās daudzveidības samazināšanos (Ainavu politikas.. 2013). Lauksaimniecības zemju aizaugšanu var veicināt arī konkrētās vietas margināls novietojums attiecībā pret administratīvajiem centriem un autoceļiem, kā rezultātā lauksaimnieciskās darbības veikšana iedzīvotājiem var nešķīst saistoša (Nikodemus et al. 2018).

Lauku teritorijas ietekmējušas arī urbanizācijas procesa attīstība – izveidojušies ciemi, kur tie agrāk nav bijuši, attīstījušās jaunas saimnieciskās aktivitātes, industriālie objekti un transporta koridori, kas ietekmējuši mežu un lauku teritoriju ainavas un veicinājuši to platības samazināšanos (Ainavu politikas.. 2013). Tā, piemēram, laika posmā no 1959. – 1989. gadam, Latvijas ainavā attīstoties urbanizācijas procesam, pilsētu iedzīvotāju skaits pieauga gandrīz 2 reizes, bet līdz 1979. gadam lauku iedzīvotāju skaits turpināja ievērojami kristies. 1989. gadā iedzīvotāju blīvums lauku teritorijās bija vien 12 iedzīvotāji uz kvadrātkilometru, kas liecināja par iedzīvotāju migrāciju uz tuvējām pilsētām, kas pretēji lauku teritorijām turpināja attīstīties. Tomēr šie rādītāji ievērojami atšķīrās reģionālā ziņā. 1961. gadā tika īstenota ideja par pilsētu un lauku teritoriju atšķirību likvidāciju, kas panāca urbanizācijas procesa aizsākšanos arī laukos. Lauku aglomerācijas tika veidotas kā agropilsētas. Blakus tām kopējā ainavā tika novērotas dārzu plantācijas, siltumnīcas, vasarnīcas, laikiem ejot arī privātmājas. Tomēr šī vide nekļuva līdz galam pievilcīga tās potenciālajiem iedzīvotājiem, un mūsdienās tajās koncentrējas vairākas sociālās un ekoloģiskās problēmas (Melluma 1994).

1.4. Suburbanizācijas procesa ietekme uz ainavu izmaiņām

Strauja pilsētu veidošanās un to iedzīvotāju skaita palielināšanās aizsāka piepilsētu attīstības procesu – suburbanizāciju jeb urbanizāciju uz pilsētas nomalēm. Suburbanizācijas ietekmē iedzīvotāji no dzīves pilsētā pārceļas uz piepilsētas teritoriju ārpus pilsētas robežām. Šī tendence aizsākās jau 19. gadsimtā, bet Eiropā kļuva sevišķi aktuāla pēc Otrā pasaules kara, kad valstis pakāpeniski sāka atgūties no karā gūtajiem zaudējumiem. Laika gaitā piepilsētu (sauktas arī par priekšpilsētām) teritorijas ir veiksmīgi attīstījušas un nodrošinājušas sev nepieciešamo pakalpojumu klāstu, kā arī izkropuši sev raksturīgu dzīvesveidu (Cox 2015). Tomēr, runājot par suburbanizācijas procesu, jāmin arī vispārēji pilsētas un lauku teritorijas mijiedarbības principi. Jo sadarbība starp šīm divām komponentēm būs veiksmīgāka, jo piepilsētas teritorija būs pievilcīgāka kā dzīves vide. Šo mijiedarbību nosaka vairāki faktori, piemēram, pilsētas izmērs un tās reālās administratīvās robežas, iedzīvotāju vecums un dzimums, etniskā piederība, izglītības līmenis, transporta tīkls un sasniedzamība, migrācija, kas noris starp pilsētu un lauku teritorijām, kā arī zemes īpašuma veids un tās izmantojums pilsētu aptverošajās teritorijās (Simon et al. 2004).

Arvien uzplaukstot urbanizācijas tendencei, dzīve teritorijā, kas pēc savām īpašībām pilnībā atbilstu laukiem, vairs netiek uzskatīta par saistošu, līdz ar to rodas nepieciešamība pēc izmaiņām esošajā ainavā – attīstās pilsētu izplešanās jeb “*urban sprawl*” (angļu val.) tendence

(Reckien et al. 2007), kas ir viena no galvenajām attiecībā uz ainavu strukturālajām pārmaiņām Eiropā. Šīs izmaiņas galvenokārt tiek saistītas ar nekontrolētu paplašināšanos, kas var atstāt negatīvu ietekmi uz apkārtējo vidi, piemēram, iespējama pastiprināta ekosistēmu un zemes lietojuma veidu fragmentācija (Couch et al. 2007), rodas dabiskās ainavas apdraudējums (Reckien et al. 2007), kā arī pieaugošs emisiju apjoms, ko veicina transporta infrastruktūras attīstība. Jaunizveidotajā pilsētas teritorijā tiek ietekmēta tās iedzīvotāju sabiedriskā dzīve, kas sevī ietver dzīvesveida maiņu un iespējamu sociālo nevienlīdzību starp pilsētvides un tās nomales iedzīvotājiem. Saistībā ar ražošanas attīstību šajās teritorijās raksturīga ekonomiskā izaugsme, taču tas veicina jau iepriekš minētās vides problēmas (Couch et al. 2007). Pie papildus faktoriem, kas nosaka pilsētu paplašināšanās tendences attīstību, minams teritorijas nodarbinātības un bezdarba rādītājs, iedzīvotāju ienākumu līmenis, kā arī zemes īpašumtiesību veids. Lai strauja pilsētas izplešanās nenomāktu lauku īpašības un funkcijas, ir svarīgs veids, kā šīs divas pretējās puses savā starpā mijiedarbojas (Reckien et al. 2007).

Vairāku Eiropas valstu gadījumā raksturīgs urbāno sistēmu tīkls, kura ietvaros tajā esošajām pilsētām ir iespēja savā starpā apvienot tām piederošos resursus. Šādā veidā urbanizācijas procesam tiek pakļautas visas tajā iekļautās teritorijas. Neskatoties uz negatīvo ietekmi, ko atstāj pilsētu paplašināšanās, attiecīgās nozares pārstāvji, balstoties uz iespējamo ekonomisko izaugsmi piepilsētās, aicina atvēlēt vairāk perifēriālās zemes rūpniecības attīstībai. Dažādu individuālu apstākļu ietekmē teritorijā pieaug pieprasījums pēc mājokļiem, kas veicina piepilsētas pārveidošanos ne tikai priekš rūpnieciskajām, bet arī dzīves vides vajadzībām. Būtībā pilsētu izplešanās ir ne tikai viena no galvenajām ainavu attīstības tendencēm Eiropā, bet arī viena no galvenajām problēmām (Reckien et al. 2007), jo tā var ievērojami samazināt bioloģisko daudzveidību teritorijā.

Mūsdienu tendence iezīmē izteiktu iedzīvotāju skaita samazinājumu lauku teritorijās, bet pieaugumu pilsētās. Izsakot iedzīvotāju skaitu, kas dzīvo pilsētās, procentos, urbanizācijas pakāpe vairākos Eiropas reģionos pārsniedz 80% atzīmi. Šīs iedzīvotāju skaita izmaiņas ir viens no faktoriem, kas veicina izmaiņas arī pastāvošajā ainavā – bijušās lauksaimniecības zemes un pļavas apmežojas, sarūk saimniecību skaits, tiek attīstīta rūpnieciskā darbība, tūrisms, dažādas atpūtas iespējas, līdz izveidojas teritorija, kas ir pievilcīga tās potenciālajiem iedzīvotājiem (Primdahl et al. 2004). Kaut arī mūsdienās uz dabas aizsardzību tiek likts lielāks uzsvars, ainavu daudzfunkcionalitāte ir ievērojami samazinājusies. Urbanizācija un industrializācija ir radījusi ievērojamu slodzi uz ainavu un dzīvās dabas pastāvēšanu – vērtējot ainavu struktūru, redzams, ka to daudzveidība ir ievērojami samazinājusies, un šī tendence Eiropai raksturīga jau vairākus gadu desmitus.

Attīstās homogenizācijas un fragmentācijas procesi, kas mazina ainavisko daudzveidību. Suburbanizācijas ietekmē arvien vairāk piepilsētu teritorijās ienāk pilsētās pieejamie pakalpojumi, tiek attīstīta ceļu infrastruktūra un ražošanas nozare. Šīs izmaiņas veido piepilsētu teritorijas pievilcīgas iedzīvotāju skatījumā, līdz ar to tie izrāda interesi par tām – gan tūrisma, gan dzīves vides ziņā. Piepilsētām raksturīgā pilsētas un lauku funkciju mijiedarbība, kā arī arvien pieaugošais iedzīvotāju skaits šajā zonā veicina esošās ainavas izmaiņas, kas veido mūsdienās izplatīto pilsētas malas – lauku pārejas zonu attīstību ar sev raksturīgām, unikālām īpašībām.

1.5. Piepilsētas teritorijas kā viens no mūsdienām raksturīgajiem ainavu tiem

Mūsdienās robeža starp urbanizēto un lauku vidi var kļūt arvien neskaidrāka, un suburbanizācijas procesa ietekmē arvien jaunas platības aiz pilsētu robežām iegūst pilsētām raksturīgās pazīmes. Tās atrodas lauku – pilsētu transformācijas stadijā, ko dēvē par “*rural-urban fringe*” (angļu val.), kas nozīmē pārejas zonu, kurā mijas lauku un pilsētas nomales teritorijas, kā rezultātā veidojas dažādu zemes lietojuma veidu un zonējumu mijiedarbība (Oviström et al. 2007). Uz šāda veida pārejas joslām attiecināms arī termins “*peri-urban areas*” vai “*peri-urban interface*” (angļu val.), kas līdzīgi raksturo šo teritoriju kā pārejas zonu no pilsētas uz lauku vidi (Simon et al. 2006). Piepilsētu teritorijas ir pilsētas un lauku mijiedarbības zona, kurā ainava tiek pakļauta straujām izmaiņām, ko veicina cilvēka darbība vai bezdarbība. Pilsētai izplešoties, vairākas tās funkcijas pārvietojas aiz pilsētas administratīvās robežas. (Douglas 2006). Piepilsētā ir raksturīga spēcīga pilsētas ietekme, viegla piekļuve tirdzniecības centriem un citiem pakalpojumiem, bet augsts piesārņojuma risks un urbanizācijas attīstība. Šo piepilsētas zonu iespējams sadalīt divās daļās – zona, kurā ietekme ir tūlītēja un saistāma ar pilsētu izaugsmi un piesārņojumu, kā arī zona, kas saistāma ar lauksaimniecisko darbību un kurā ietekme ir pakāpeniska. Piepilsētas teritorija mainās laikā un telpā atkarībā no lauku – pilsētas gradienta, ar ko saprot lauku vai pilsētu īpašību dominances konkrētajā apvidū (Simon et al, 2006). Pilsētas nomales – lauku teritorijas jeb pārejas joslas ir raksturīgas pilsētām ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē, kā arī tiek uzskatītas par vienu no raksturīgākajām mūsdienu ainavas komponentēm (Oviström et al. 2007).

Detālāko pilsētas nomales un lauku mijiedarbības teritorijas raksturojumu definē G. Bošs (G. Bocz). Viņaprāt, to raksturo sekojošas iezīmes:

- 1) nereti nav iespējams noteikt periurbānās jeb piepilsētas teritorijas robežas, līdz ar to var rasties grūtības tās nodalīšanā no pārējās teritorijas;

- 2) novērojama spēcīga pilsētu ietekme, kas veicina pilsētu un lauku funkciju mijiedarbību;
- 3) plašu piepilsētas teritorijas daļu aizņem lauksaimniecības un mežsaimniecības nozare;
- 4) kopējā telpā līdzās pastāv gan lauksaimniecība un patērētāji, gan rūpniecībai paredzētās platības;
- 5) samazinās lauksaimniecības zemju īpatsvars, ko veicina urbanizācijas procesa attīstība teritorijā;
- 6) attīstās būvniecība, tostarp notiek straujš privātmāju īpatsvara pieaugums;
- 7) zemes izmantošanai raksturīgs mainīgs raksturs;
- 8) neliels saimniecību izmērs – galvenokārt tiek ražota produkcija, kas nav ilgi uzglabājama;
- 9) nepilnīgi attīstīts iedzīvotājiem nepieciešamo pakalpojumu klāsts;
- 10) vizuāli redzamas dzīvesveida atšķirības starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem;
- 11) augsta iedzīvotāju mobilitāte, raksturīga to migrācija;
- 12) piepilsētas teritorijas attīstība ir cieši saistīta ar tehnoloģiju un infrastruktūras attīstību (Krūzmētra 2011).

Savukārt, M. Antrops izdala sekojošas pilsētas malas – lauku teritorijas īpašības (Antrop 2004):

- 1) ainavas struktūra – raksturīga atdalīšanās no pilsētas – izvietojas pilsētas malās; kā zaļie koridori kalpo galvenokārt tikai ūdensceļi; novērojama ainavas estētisko, ekoloģisko un vēsturisko īpašību izzušana; nereti teritorijai nav raksturīga sava identitāte;
- 2) funkcijas – dominējošā ir dzīvojamās vides funkcija; teritorijas ārējā robeža saskaras ar lauku vidi; teritorijas daļās, kurās ir viegla piekļūšana, attīstās rūpniecības, tirdzniecības un tehnoloģiju nozares;
- 3) iespējamie konflikti – palielinās sociālā nošķirtība un slāņojums; rūpniecības attīstība degradē apkārtējās vides kvalitāti, pasliktinot teritorijas kā dzīves vides īpašības; līdz ar iedzīvotāju pārvietošanos pieaug sastrēgumu iespējamība;
- 4) iespējas un risinājumi – sarežģītas un daudzveidīgas pilsētu nomaļu – lauku teritorijas veicina lauksaimniecības, mežsaimniecības un citu jomu attīstību, kā arī ekonomisko izaugsmi.

Pilsētas ietekme uz perifērijām samazinās līdz ar attāluma pieaugumu no tās kodola, taču vislielākā tā novērojama tieši pilsētas nomaļos un lauku mijiedarbības joslā. Galvenais ietekmi veicinošais faktors saistāms tieši ar zemes lietojuma veida maiņu. Lai veicinātu pilsētas ekonomisko izaugsmi, auglīgas lauksaimniecības zemes nereti tiek pārvērstas par izdevīgāk

lietojamām tieši urbānajām vajadzībām (Fraser Hart 1998). Tomēr, piemēram, ražošanas nozares attīstība šajā apgabalā palielina nodarbinātības iespējas vietējiem iedzīvotājiem (Kūle et al. 2009), kas būtu vērtējama kā pozitīva ietekme. Kopējā ainavā piepilsētu teritorijās novēro gan daudzdzīvokļu mājas un mazās saimniecības, gan plašākas industriālās zonas, tostarp, lidostas un ūdens attīrīšanas iekārtu teritorijas. Pilsētas nomales – lauku mijiedarbības teritorijām raksturīga arī tāda iezīme kā pilsētas iedzīvotāju otrie mājokļi, līdz ar to notiek intensīva svārstmigrācija no piepilsētas uz tuvumā esošo pilsētu (What is the.. S.a.).

Piepilsētu teritorijas nereti tiek saistītas ar terminu “*ephemeral landscape*” (angļu val.), kas konkrētajam apvidum un tā ainavai piešķir tādas īpašības kā īslaicīgums un pārejošs, gaistošs raksturs (Oviström et al. 2007). Mūsdienu ainavu pētījumi balstās uz pastāvīgu un ilgstošu iezīmju vērtējumu, bet ainavas ar īslaicīgu un mainīgu raksturu, tostarp, pilsētas nomales un lauku mijiedarbības teritorijas, tiek pētītas retāk. Kaut arī lauku un pilsētas malas pārejas zonas ainava tiek raksturota kā īslaicīga un ar pagaidu raksturu, vairākos gadījumos šīs teritorijas paliek transformācijas stadijā vairākus gadu desmitus, un to telpiskās plānošanas un attīstības plāni nereti tiek atlikti, balstoties uz to, ka jebkurā gadījumā teritorija agrāk vai vēlāk tiks pārveidota (Oviström et al. 2007). Ņemot vērā piepilsētai kā ainavu tipam raksturīgās īpašības, N. Galents telpisko plānošanu šajās teritorijās iesaka balstīt uz lauku teritorijas (lauksaimniecība un mežsaimniecība) un pilsētas teritorijas (dzīvojamā un industriālā apbūve) savstarpējo integrāciju – veicināt teritorijas nodrošinātību ar attīstībai nepieciešamajiem resursiem, izvairoties no situācijām, kurās piepilsētas teritorijas netiek apsaimniekotas; pielietot tālredzīgus risinājumus un darbības, kas vērstas uz piepilsētas unikālu īpašību saglabāšanu; sadarbojoties dažādām nozarēm, vienlaikus veicināt gan ekonomisko, gan atpūtas un rekreācijas potenciāla izaugsmi; telpiskās attīstības plānus veidot, iesaistot pēc iespējas vairāk ieinteresētās personas, tostarp, zemju īpašniekus un dažādu kopienu pārstāvjus, tādā veidā panākot pēc iespējas atbilstošāku risinājumu visām ieinteresētajām pusēm; piedāvāt risinājumus, kas lauku teritoriju pilsētvides iedzīvotājiem padarītu pievilcīgāku un piešķirtu tai lielāku vērtību; veidot attīstības plānus, kas ir telpiski mainīgi, veicinot sadarbību plašākā līmenī un parādot teritoriju kā nozīmīgu ainavas sastāvdaļu reģionālā mērogā, kā arī veikt teritoriju un izveidoto telpiskās attīstības plānu monitoringu, pārskatīšanu un uzlabošanu, lai sekmētu urbānās un lauku vides mijiedarbību (Gallent 2006).

Piepilsētu teritorijās dominē divi galvenie migrāciju veidi, ko nosaka teritorijas kā dzīves vides funkcija – pilsētas iedzīvotāji tiecas uz dzīvi ārpus pilsētas burzmas vai meklē lētāku dzīvesvietu, taču rurālo vietu iedzīvotāji meklē labākas nodarbinātības iespējas, domājot arī par nākotnes iespējām bērniem (Douglas 2006). Vēsturisku apstākļu ietekmē piepilsētu teritorijas

ir īpaši labvēlīgas lauksaimnieciskās darbības veikšanai, tomēr to lielā mērā ietekmē blakus esošās pilsētas funkcijas, kā rezultātā lauksaimniecībā izmantojamo zemju vietās var tikt attīstīta dzīvojamā un industriālā apbūve. Šajā gadījumā būtisku lomu spēlē uz pilsētas malu – lauku pārejas teritorijām attiecināmā politika, ainavu pārvaldības un attīstības programmas, zaļo zonu ierobežojumi, teritorijas zonējums, kā arī citas uz telpisko plānošanu attiecināmas rīcības. Piepilsētas teritorijās uzsvars jāliek uz lauksaimnieciskās darbības aizsardzību, lai līdzās ienākošajām urbānajām iezīmēm saglabātos arī lauku ainavai raksturīgās iezīmes (Primdahl et al. 2004). Tomēr aplūkojot sīkāk ieguvumus un zaudējumus (1.2. tabula), veicot lauksaimnieciskās darbības piepilsētas teritorijā, redzams, ka būtībā ieguvumi ir līdzvērtīgi zaudējumiem, līdz ar to ne vienmēr lauksaimniecības zemju uzturēšana šajās pārejas zonās būs atbilstošākais apsaimniekošanas piemērs.

1.2.tabula

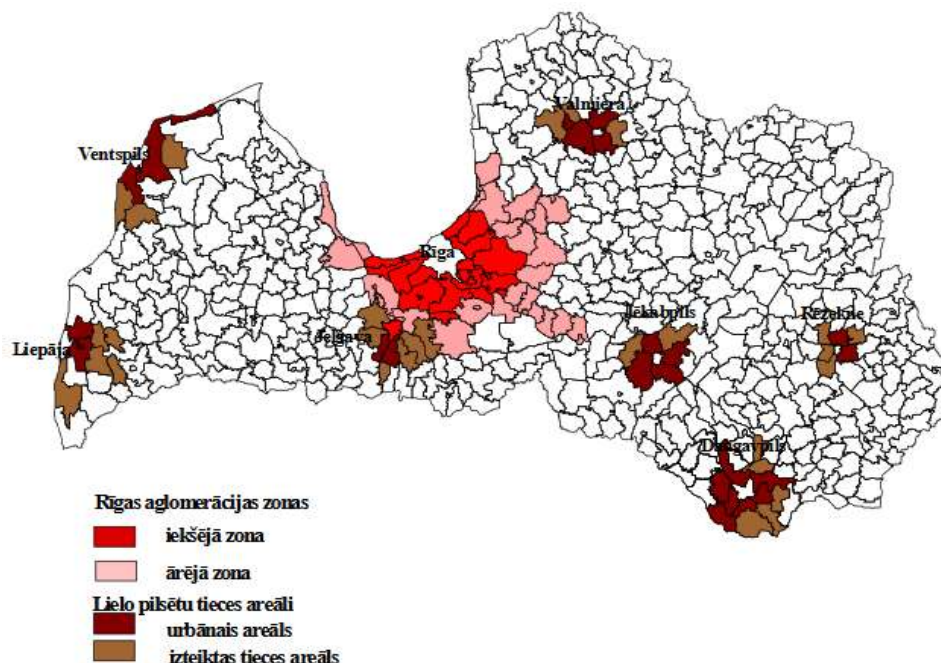
Ieguvumi un zaudējumi lauksaimnieciskās darbības attīstīšanai piepilsētas teritorijā
(izstrādājusi autore, izmantojot Douglas 2006)

Ieguvumi	Zaudējumi
Galvenais vai papildus pārtikas avots	Sezonāls ūdens deficīts apūdeņošanas sistēmai
Svaigu dārzeņu pieejamība	Ne visu uzturā nepieciešamo pārtiku iespējams izaudzēt
Pārtikas atlikumi tiek izmantoti kā lopbarība	Gaisa piesārņojuma ietekme uz labības laukiem
Nodarbinātības iespējas	Kultūraugu lapotņu piesārņojums
Izdzīvošanas stratēģija iedzīvotājiem ar maziem ienākumiem	Ūdens nesējslāņu piesārņojums (ne vienmēr)
Vides labumi	Iespējamās vizuālas nesaskaņas ar citiem zemes izmantošanas veidiem

Ikvienai teritorijai ir noteikts kāds konkrēts limits, cik daudz tā spēj panest, neradot negatīvu ietekmi uz apkārtējo vidi un dzīvajiem organismiem tajā. Arī pilsētas nomales un lauku mijiedarbības teritorijā, ievērojami pieaugot antropogēnajai slodzei, var attīstīties virkne citu problēmu. Pilsētu izplešanās rezultātā noris neskaitāmas ķīmiskās pārvērtības, kā rezultātā atmosfērā, augsnē un ūdens objektos nonāk smago metālu daļiņas, augu barības vielas un organiskie savienojumi, kas pārlietu lielās koncentrācijās var radīt kaitējumu dzīvajiem organismiem un videi kopumā. Kultūraugu ražību šajā zonā ietekmē gaisa piesārņojums. Sēra dioksīds (SO₂) tiek uzskatīts par galveno piesārņotāju piepilsētu teritorijās, taču jāņem vērā arī sekundārie piesārņotāji, piemēram, smagie metāli, kas nosēdumu veidā nokļūst uz kultūraugiem, padarot tos nederīgus lietošanai uzturā. Zemes lietojuma veidi var atstāt ietekmi

uz akām, piesārņojot jo sevišķi seklākās no tām, līdz ar to vairākos pasaules reģionos ir ierobežota piekļuve tīram dzeramajam ūdenim (Douglas 2006).

Latvijā piepilsētu teritorijas dažādu procesu ietekmē ir attīstījušās nacionālo attīstības centru - Rīgas, Jelgavas, Ventspils, Liepājas, Valmieras, Jēkabpils, Rēzeknes, Daugavpils – perifēriālajās teritorijās (1.1. attēls), kurās izveidojušies urbānie un izteiktas tieces areāli (Kūle et al. 2009).

1.1. attēls. Latvijas lielo pilsētu izteiktas tieces areāli (Kūle et al. 2009)

Jo lielāka un daudzveidīgāka ir piepilsētas teritorijai piegulošā pilsēta, jo lielāka ir tās ietekme uz piepilsētas teritoriju, līdz ar to novērojami arī pastiprināti konflikti starp pilsētu un lauku vērtībām un funkcijām. Latvijā esošajām piepilsētas lauku teritorijām raksturīgs padomju laikā iegūtais un līdz mūsdienām saglabājies zemes izmantošanas veids (piemēram, lauku saimniecības, militārās apbūves teritorijas, mazdārziņu teritorijas, ciemu teritorijas), atpūtas un rekreācijas vietas, tādējādi apmierinot iedzīvotāju vēlmi pēc atrašanās tuvāk dabai, kā arī aktualizējusies dzīvojamo ēku būvniecība (Kūle et al. 2009). Lai noteiktu un izvērtētu pilsētas nomales un lauku mijiedarbības teritoriju, Valsts reģionālās attīstības aģentūra pētījumā „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums” iesaka izmantot sekojošus indikatorus:

- 1) transporta infrastruktūras un sociālo pakalpojumu pieejamība;

- 2) teritorijas pieejamība iedzīvotājiem, kuri pārvietojas ar kājām;
- 3) ielu un ceļu infrastruktūra;
- 4) svārstmigrācija – to strādājošo iedzīvotāju procentuālais apjoms, kuri dzīvo piepilsētas teritorijā, bet strādā pilsētā;
- 5) apbūves blīvums;
- 6) pieguļošās pilsētas izplešanās tendences;
- 7) teritorijas lietojuma veidu fragmentētība;
- 8) izmaiņas zemes lietojuma veidā un teritorijas izmantošanā;
- 9) pilsētas administratīvā robeža un potenciālā attīstības robeža;
- 10) iedzīvotāju skaita pieaugums, kas salīdzināts ar apbūvētās teritorijas pieaugumu;
- 11) vietējo iedzīvotāju ieņēmumu un nodokļu sloga pieaugums;
- 12) trūcīgo iedzīvotāju īpatsvars un tā pieaugums/kritums piepilsētas teritorijā (Kūle et al. 2009).

Neskatoties uz to, ka nereti lauksaimniecības zemju kvalitāte ir zemāka un platības nav piemērotas apbūvēšanai (piemēram, mitrāju dēļ), iedzīvotāji izrāda arvien lielāku interesi par šīm vietām (Kūle et al. 2009).

2. PĒTĪJUMA MATERIĀLS UN METODES

Bakalaura darba "Ainavas kā dzīves vides izmaiņas Grobiņas pagastā 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā" pētījuma objekts ir Grobiņas pagasta ainava un tās izmaiņas minētajā laika periodā gan no telpiskā viedokļa, gan iedzīvotāju skatījuma un attieksmes pret tām. Ainavas izmaiņas skatītas lokālā līmenī, analizējot vietējo iedzīvotāju viedokli par ainavas izmaiņām un attieksmi pret tām, kā arī izstrādājot kartogrāfisko materiālu 20. gs. beigu un 21. gs. sākuma zemes lietojuma veidu salīdzināšanai.

Izstrādājot bakalaura darbu, sākotnēji tika veikts zinātniskās literatūras apskats par ainavas jēdzienu, galvenajām ainavu izmaiņu tendencēm Eiropā un Baltijas valstīs un to veicinošajiem faktoriem, kā arī par piepilsētas teritorijas jēdzienu un tās raksturojošām īpašībām. Literatūras apskatā aizskarts arī suburbanizācijas process kā viens no piepilsētas teritorijas veidojošajiem procesiem. Aplūkotas cilvēka rīcības ietekmes uz telpu minētajā teritorijā, kas sevī ietver gan pārmaiņas kopējā ainavā, gan arī ietekmi uz vidi un tajā dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Bakalaura darbā izveidots arī pētāmās teritorijas dabas un sociāli ekonomisko apstākļu raksturojums.

Pētījuma materiāls

Ainavas izmaiņu, tostarp, zemes lietošanas veida maiņas noteikšanai un analīzei izmantots kartogrāfiskais materiāls, kas pieejams LU ĢZZF WMS sistēmā, kā arī, lai iegūtu pagasta robežu un atzīmētu pētāmās teritorijas novietojumu nacionālā līmenī, izmantota Envirotech ĢIS Latvija 10.2 datu bāzes datu slānis par Latvijas teritorijas sadalījumu administratīvajās vienībās. Attiecīgi no LU ĢZZF WMS sistēmas izmantoti šādi kartogrāfiskie materiāli:

- 1) „Latvijas ģeoloģiskā karte. Kvartāra nogulumu M 1:200 000”, 1998. gads, autors – Juškevičs, V., Mūrniece, S., Ābolņiņš, O. (red.) (LVGD Kvartargeologija);
- 2) „LR 1. cikla ortofoto karte M 1:10 000”, 1994./1995. gads, autors – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (ORTOFOTO 1);
- 3) „LR 5. cikla ortofoto karte M 1:10 000”, 2014. gads, autors – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (ORTOFOTO 5);
- 4) „LR topogrāfiskā karte M 1:10 000”, 2010. gads, autors – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra;

- 5) „PSRS ģenerālštāba topogrāfiskā karte M 1:25 000, Pulkovas 63. gada koordinātu sistēmā”, 1976. gads, autors – PSRS MP Ģeodēzijas un kartogrāfijas galvenā pārvalde (TOPO 25K63g PSRS).

Pētījuma materiāls vietējo iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanai ietver aptaujas anketas, kuras tika izplatītas tiešā veidā Grobiņas pagastā un netiešā veidā interneta vidē.

Pētījuma metodes

Kartogrāfiskā materiāla veidošana – bakalaura darba ietvarā sagatavots digitāls kartogrāfiskais materiāls, izmantojot ĢIS (ģeogrāfiskās informācijas sistēmas) programmatūru *ArcMap 10.3.1*, kurā, izmantojot iepriekš minētos LU ĢZZF WMS sistēmā pieejamos kartogrāfiskos materiālus, tika veikta karšu digitizēšana, tika izveidoti jauni datu slāņi un salīdzinātas zemes lietojuma veida izmaiņas laika griezumā. Par Grobiņas pagasta teritoriju izveidots šāds kartogrāfiskais materiāls:

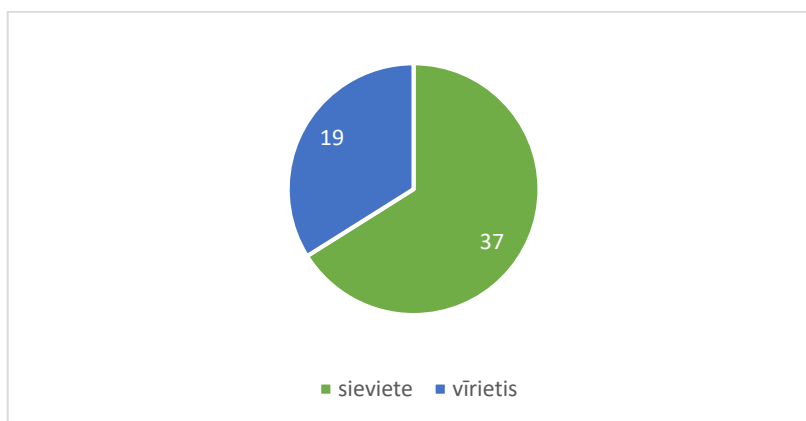
- 1) „Kvartāra nogulumu sadalījums Grobiņas pagastā”;
- 2) „Grobiņas pagasta galveno apdzīvoto vietu – ciemu – izvietojums”;
- 3) „Zemes lietojuma veidu struktūra Grobiņas pagastā 20. gadsimta beigās”;
- 4) „Zemes lietojuma veidu struktūra Grobiņas pagastā 21. gadsimta sākumā”.

Digitizētajā kartogrāfiskajā materiālā atspoguļotas lauku teritorijas, mežu platības, izcirtumu platības, ūdenstilpes un ūdensteces, tostarp, meliorācijas grāvji, vietējas un reģionālas nozīmes autoceļi, galvenais valsts nozīmes autoceļš, kā arī apdzīvojuma struktūru veidojošie elementi. Lai raksturotu galvenās ainavas izmaiņu tendences, veikta sagatavoto kartogrāfisko materiālu salīdzināšana.

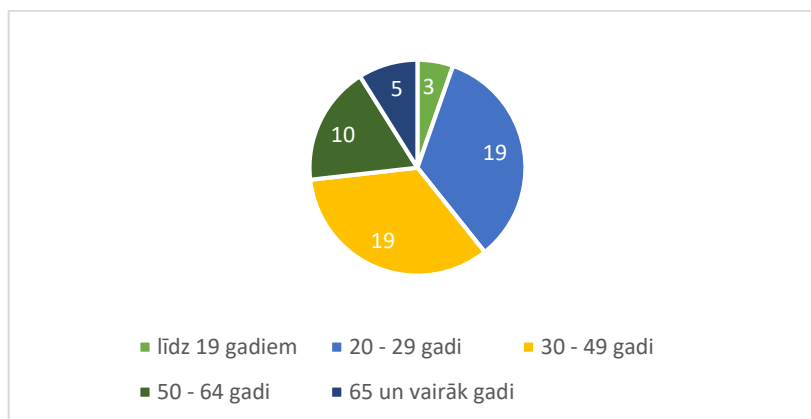
Iedzīvotāju anketēšana – lai noskaidrotu atsevišķu Grobiņas pagasta iedzīvotāju un apmeklētāju viedokli par ainavas kā dzīves vides izmaiņām pētāmajā teritorijā un attieksmi pret tām, tika veikta anketēšana. Aptaujas anketa ietvēra 26 jautājumus (1. pielikums), papildus tam respondentiem bija jāsniedz īsas ziņas par sevi – dzimums, vecums, dzīves vieta un saistība ar Grobiņas pagastu. Aptaujas anketas jautājumus iespējams sadalīt trīs daļās: pirmajā daļā respondentiem bija jāsniedz viedoklis par Grobiņas pagasta ainavu kā vienotu kopumu, novērtējot, vai tiem patīk apkārtējā ainava Grobiņas pagastā, vai respondenti ir novērojuši izmaiņas esošajā ainavā, kā arī jāsniedz savs viedoklis par, viņuprāt, pievilcīgākajām, netīkamākajām un vērtīgākajām pagasta ainavām. Otrajā aptaujas daļā respondentiem jāsniedz sava attieksme pret konkrētiem apgalvojumiem pēc Likerta piecu ballu skalas, kurus iespējams sadalīt divās daļās – respondentu attieksme pret zemes lietojuma veidu attiecību un izmaiņām

pagastā un respondentu attieksme pret Grobiņas pagasta ainavu kā dzīves vidi. Trešajā daļā – jāsniiedz ziņas par sevi.

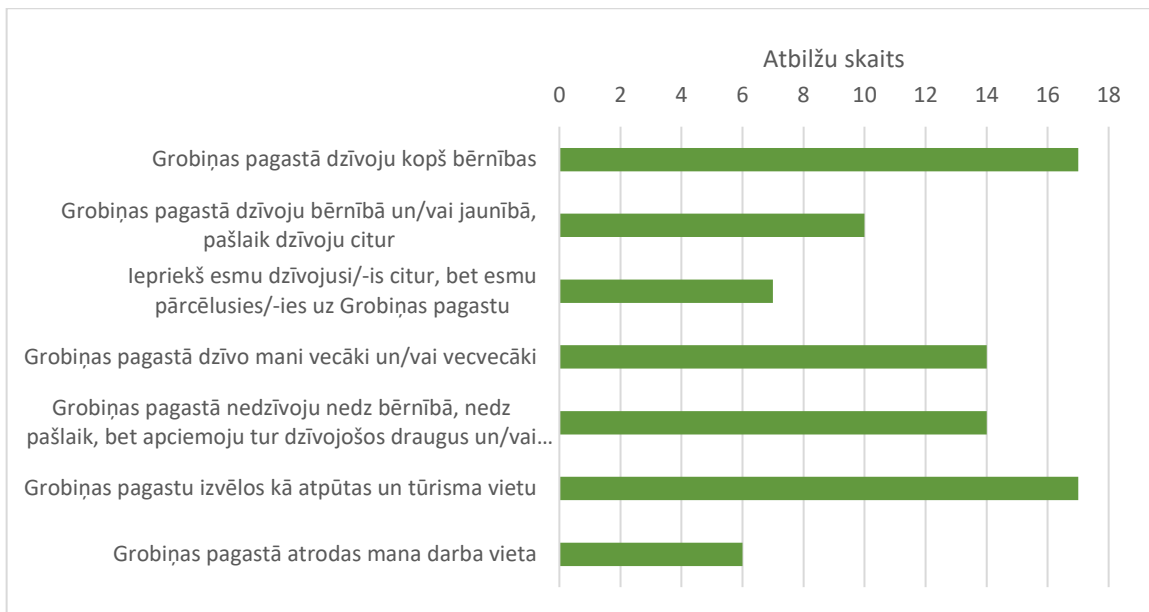
Iedzīvotāju anketēšana tika organizēta tiešā un netiešā veidā. Tiešā veidā tā notika Grobiņas pagasta ciemos – Tiltos, Dubeņos, Cimdeniekos, Robežniekos – un Grobiņas pilsētā, kur darba autore veica īsas respondentu intervijas, sniegtās atbildes fiksējot sagatavotajās anketās. Tiešā iedzīvotāju anketēšana ietvēra pētāmās teritorijas apsekošanu dabā, lai rastu priekšstatu par mūsdienu ainavu Grobiņas pagastā. Netiešā veidā aptaujas anketu izplatīšana tika organizēta interneta vidē, izveidojot *Google* dokumentu, kuru respondenti aizpildīja pastāvīgi. Netiešā veidā aptaujas anketas tika izplatītas arī Grobiņas novada domē, kur šādu iespēju nodrošināja un organizēja Grobiņas novada domes Nekustamo īpašumu nodaļas vadītāja Andra Vārna. Aptaujā piedalījās 56 respondenti (2.1. un 2.2. attēls). Tika noskaidrota arī to saistība ar pētāmo teritoriju (2.3. attēls), kas minams kā viens no galvenajiem faktoriem, kurš varētu atstāt ietekmi uz respondentu attieksmi pret pagasta ainavas izmaiņām. Iegūtās atbildes tika saskaitītas un apkopotas, izmantojot *Microsoft Office Excel* programmu, un pēcāk interpretētas darba autores skatījumā.

2.1. attēls. Respondentu sadalījums pēc dzimuma

2.2. attēls. Respondentu vecuma struktūra

2.3. attēls. Respondentu saistība ar Grobiņas pagastu

3. PĒTĀMĀS TERITORIJAS RAKSTUROJUMS

3.1. Ģeogrāfiskais novietojums

Grobiņas novads ir pašvaldība Kurzemes dienvidrietumu daļā (3.1. attēls), kas administratīvi teritoriālās reformas rezultātā izveidota 2009. gadā, apvienojot Grobiņas pilsētu, Medzes, Gaviezes, Bārtas un Grobiņas pagastus. Novadā ietilpstošā pētāmā teritorija – Grobiņas pagasts – ir viena no Grobiņas novada administratīvajām teritorijām, kas atrodas novada rietumu daļā (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.1. attēls. Grobiņas pagasta novietojums Latvijas teritorijā. Izmantota Envirotech Latvijas robežas pamatne un 2004. gada pagastu sadalījums no GIS Latvija 10.2

Grobiņas pagastu šķērso valsts galvenais autoceļš A9 Rīga – Liepāja, reģionālas nozīmes autoceļi – P106 Ezere – Embūte – Grobiņa, P111 Ventspils – Grobiņa, P113 Grobiņa – Bārta – Rucava, kā arī vietējas nozīmes ceļi (Grobiņas novada teritorijas.. 2013). Grobiņas pagasta centrs – Grobiņas pilsēta – atrodas nepilnu 11 kilometru attālumā no nacionālas nozīmes attīstības centra – Liepājas, kā arī 204 kilometru attālumā no Latvijas galvaspilsētas – Rīgas. Pagastu šķērso dzelzceļa līnija Rīga – Jelgava – Liepāja, kas nodrošina gan pasažieru, gan kravas pārvadājumus. Grobiņas pagastā atrodas starptautiskā lidosta „Liepāja”. Pašlaik lidosta apkalpo tikai vienu pastāvīgo lidojumu – Rīga – Liepāja, kā arī atsevišķus lidojumus pēc pieprasījuma (Grobiņas novada Attīstības.. 2010).

Pagasts robežojas ar Grobiņas novada Medzes, Gaviezes un Bārtas pagastu, Durbes novada Tadaikšu pagastu, Nīcas novada Otaņķu pagastu, kā arī Liepājas pilsētu un Liepājas

ezera ZA robežu (3.2. attēls). Grobiņas pagasts aptver pagasta un novada centru – Grobiņas pilsētu.

3.2. attēls. Grobiņas pagasts ar robežpagastiem. Izmantots Envirotech 2004. gada pagastu sadalījums no GIS Latvija 10.2

3.2. Dabas apstākļi

3.2.1. Ģeomorfoloģiskā uzbūve un reljefs

Grobiņas pagasta rietumu daļa atrodas Piejūras zemienes Bārtavas līdzenumā, bet virzienā uz austrumiem Bārtavas līdzenums pakāpeniski pāriet Rietumkursas augstienes Vārtājas viļņotajā līdzenumā. Fizioģeogrāfiskos rajonus vienu no otra nodala Baltijas ledus ezera senkrasta nogāze, kas stiepjas cauri Grobiņas pagastam (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

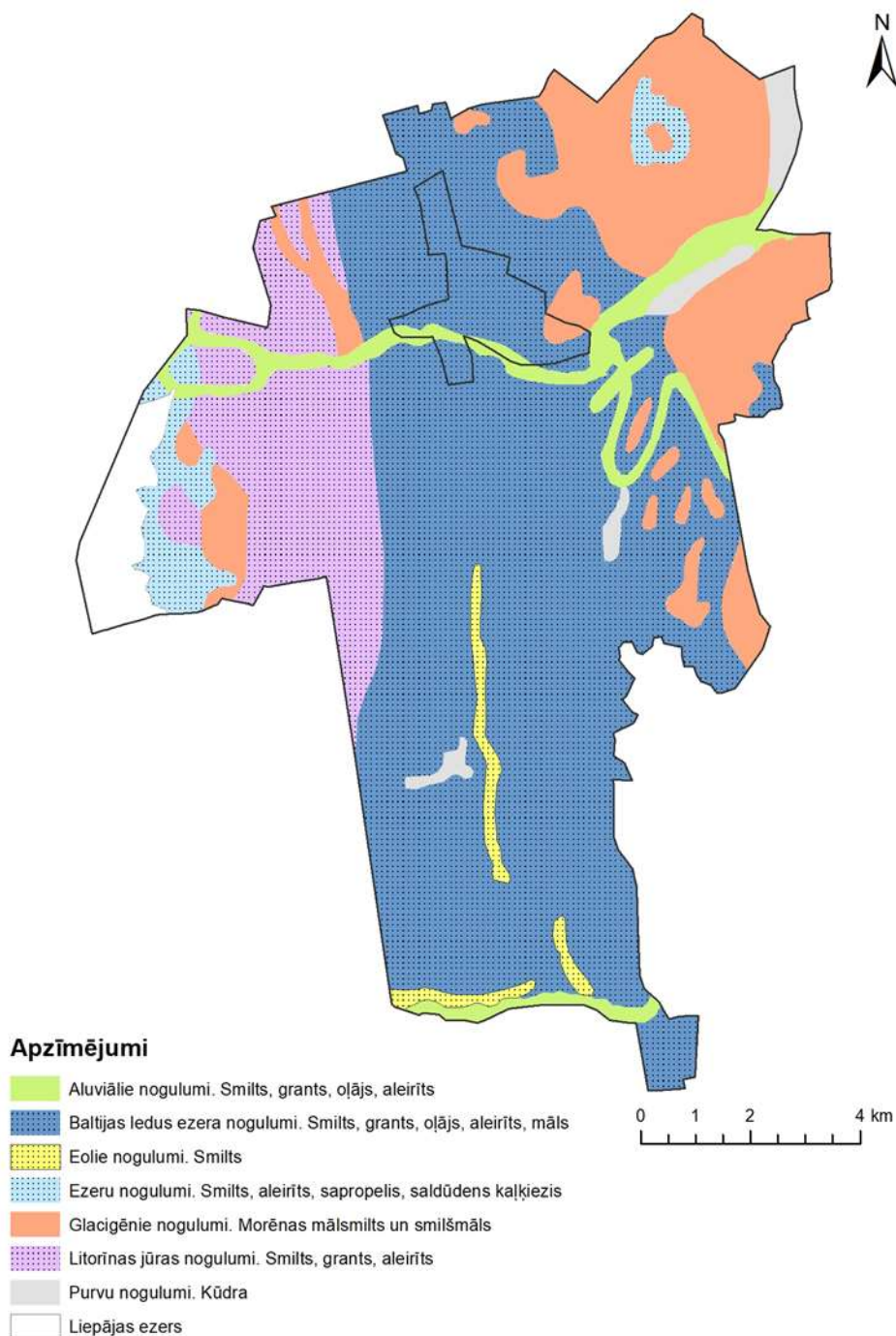
Reljefs Grobiņas pagastā veidojies pēdējā (Latvijas) apledojuuma darbības rezultātā un pēccleduslaikmetā. Bārtavas līdzenuma daļā reljefs pārsvarā ir līdzens un viegli viļņots ar zemes virsas absolūto augstumu 0 – 41 m vjl., kas pakāpeniski paaugstinās virzienā no jūras uz sauszemi. Līdz ar to Grobiņas pagasta rietumu daļai raksturīgi līdzenumi ar nelielu kritumu virzienā uz piekrasti. Šis ir viens no galvenajiem faktoriem, kas noteica meliorācijas nepieciešamību un lielo meliorācijas projektu īstenošanu padomju laikos. Vārtājas viļņotā līdzenuma teritorijā dominē nolaidenas nogāzes un viļņoti līdzenumi, ko papildina erozijas radītās reljefa formas, piemēram, Ālandes senieleja, kas veidojusies seno ūdens straumju ietekmē, kā arī vēlākā laika posmā tās malā izveidojušās gravas (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.2.2. Ģeoloģiskā uzbūve un augsnes

Kopumā ģeoloģiskā uzbūve Grobiņas novadā tiek uzskatīta par vienu no vissarežģītākajām Latvijā, kas veicinājis to, ka tas ir viens no ģeoloģiski vislabāk izpētītajiem reģioniem. Netālu no Grobiņas pagasta apdzīvotās vietas “Dubējiem” atrodas Latvijas dziļākais urbums ar dziļumu 1935 metri, kurā 19 metru biezumā atsedzas kristāliskais pamatklintājs. Grobiņas pagasts, tāpat kā lielākā daļa Latvijas teritorijas, iekļaujas Austrumeiropas platformas Baltijas sineklīzē, kas raksturojas ar lielu nogulumiežu segas biezumu (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

Grobiņas pagasta kvartāra nogulumu sadalījums atspoguļots 3.3. attēlā. Lielāko daļu no Grobiņas pagasta teritorijas klāj Baltijas ledus ezera nogulumi, kas veidojušies pirms 10 – 12 tūkstošiem gadu. Dažādgraudainas smilts un grants un oļu Baltijas ledus ezera nogulumu slānis var sasniegt 10 un pat vairāk metrus, kas veido vairākas smilts, smilts – grants atradnes – Grobiņa, Ālande I un Ālande II. Ālandes un Otaņķes upju ielejās sastopami aluviālie nogulumi, ko galvenokārt veido dažādgraudaina smilts, vietām ar grants un oļu piemaisījumu. Eolie nogulumi Grobiņas pagastā nav plaši izplatīti. To novietojums galvenokārt sakrīt ar Baltijas ledus ezera baseina seno krasta līniju. Eolo nogulumu biezums Grobiņas pagastā sasniedz 5 – 8 metrus. Ezeru nogulumi galvenokārt sastopami teritorijā ap Liepājas ezeru un pagasta ziemeļu daļā. Nogulumu slāņa biezums ir stipri svārstīgs un var būt no dažiem metriem līdz 8 – 9 metru biezumam. Purvu nogulumi pagasta teritorijā nav plaši izplatīti, kā arī to izvietojums ir samērā nevienmērīgs. Kopumā, runājot par visu Grobiņas novadu, purvu nogulumu biezums nemēdz pārsniegt 10 metrus. Leduslaikmeta raksturīgākie nogulumi – glacigēnie nogulumi – plašākās platībās izplatīti Grobiņas pagasta ziemeļaustrumu daļā. Neviendabīgajos morēnas nogulumos

nereti var būt smilts un grants piemaisījums, arī laukakmeņi un smilts un aleirīta starpslāņi. Glacigēno nogulumu biezums galvenokārt nepārsniedz 10 metrus. Litorīnas jūras nogulumi sastopami pagasta rietumu daļā, pēc izvietojuma paralēli Baltijas jūras krastam. Tiek minēts, ka šo nogulumu biezums ir neliels un Grobiņas novadā sasniedz 2 – 8 metrus (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.3. attēls. Kvartāra nogulumu sadalījums Grobiņas pagastā. Kartes sagatavošanā izmantota Latvijas ģeoloģijas karte – Kvartāra nogulumi (Juškevičs et al. 1998)

Reljefs ir viens no galvenajiem faktoriem, kas nosaka augšņu izplatību Grobiņas pagastā. Grobiņas pagasts ietilpst piejūras smilšainās zemienes augšņu rajonā, kurā dominē smilšaini cilmieži. Dominējošos augšņu tipus šajā augšņu rajonā nosaka smilts cilmiezis, kā arī sliktie drenētības apstākļi (Nikodemus et al. 2018). Vājā notece un piejūras klimats teritorijā veicinājis glejjaugšņu, podzola un purva augšņu veidošanos (Grobiņas novada teritorijas.. 2013). Lauksaimniecībā izmantojamās zemēs dominējošie augšņu tipi ir podzolētās glejjaugsnes un glejjaugsnes, . Pārmitrās augsnes veicinājušas to, ka pirms lauksaimnieciskās darbības veikšanas teritorijā nepieciešams veikt nosusināšanu, lai paaugstinātu zemes produktivitāti (Nikodemus et al. 2018).

Vadoties pēc zemes lietojuma veida, lauksaimniecībā izmantojamās zemes, tostarp, aramzemes, augļu dārzi, pļavas un ganības, pagastā teritorijā aizņem 5231,6 ha, kas ir par aptuveni 500 ha mazāk kā meža zemju kopējā platība pagastā. Tomēr, ja salīdzina lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes pēc lietošanas mērķa, tad pagastā platības ziņā vairāk ir lauksaimniecības zemju. Tas saistāms ar to, ka apmežošanās procesa rezultātā mežu platības faktiski atrodas arī uz lauksaimniecības zemēm (Grobiņas novada Attīstības.. 2010). Vairāk nekā puse jeb 63,3% lauksaimniecības zemju ir meliorētas. To kvalitatīvais novērtējums sasniedz 38 balles (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.2.3. Derīgie izrakteņi

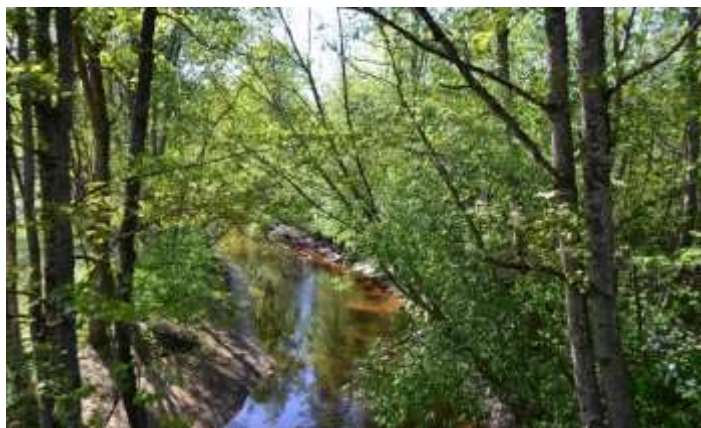
Tāpat kā ģeoloģiskā uzbūve, arī zemes dziļļu resursi ir izpētīti visā Grobiņas novadā. Grobiņas pagastā ir 22 smilts un grants atradnes, kurās kā derīgais izraktenis sastopams smilts vai smilts – grants, kā arī viena māla atradne pagasta ziemeļu daļā, taču atšķirībā no citiem novada pagastiem, nav pagastā dolomīta atradnes. Grobiņas pagasta māla atradne apdzīvotajā vietā „Rolava” ir vienīgā visā novadā. Atradne pieder pie A kategorijas jeb izpētītajiem derīgo izrakteņu krājumiem. Uz 2011. gadu tās krājumi bija mērāmi 0,36 milj. km³. Atradnei ir arī praktiskais pielietojums, un māli tiek izmantoti galvenokārt ķieģeļu un keramikas izstrādājumu ražošanai (Grobiņas novada teritorijas.. 2013). Kā dažas no smilts un smilts – grants atradnēm var minēt “Ālande I” un “Ālande II – Stūrmaņi”, “Kociņi”, “Sausnas”, “Paeglīši” un citas. Taču jāpiebilst, ka kopumā no šīm 22 atradnēm derīgo izrakteņu ieguvei izmanto tikai 8 no tām. Runājot par kūdras atradnēm, uz 2011. gadu pēc Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra datiem Grobiņas pagastā bija reģistrētas 4 atradnes – “Ālandes – Tāšu”, “Rolavas”, “Melnais, Ālandes” un atradne Nr. 11614, taču nevienu no šīm atradnēm neizmanto kūdras iegūšanai (Grobiņas novada teritorijas.. 2013; Grobiņas novada Attīstības.. 2010).

3.2.4. Klimatiskie apstākļi

Klimatiskos apstākļus Latvijā kopumā nosaka atrašanās mērenajā klimata joslā. Grobiņas pagastā klimatu ietekmē atrašanās Baltijas jūras piekrastē. Baltijas jūras gaisa masas nosaka to, ka temperatūras svārstības reģionā ir samērā nelielas – ziemas Grobiņas pagastā ir siltākas kā citviet Latvijā, taču vasaras – vēsākas, ar atsevišķiem karstuma periodiem. Gada vidējā gaisa temperatūra Grobiņas pagastā sasniedz +6,7 °C – mēneša maksimālā vidējā temperatūra tiek sasniegta jūlijā (+ 17 °C), bet minimālā vidējā temperatūra novērojama februārī un sasniedz -6 °C (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.2.5. Virszemes ūdeņi

Grobiņas pagasta teritorija ietilpst Ventas upju baseinu apgabalā, taču pagasta upes ietek tieši Baltijas jūrā un pieder pie Baltijas jūras baseina. Viena no Grobiņas pagasta upēm ir Ālande. Tā ir Liepājas ezera pieteka, kas sākas Ploču purvā. Ālandes galvenās pietekas ir Zoņu grāvis un Kazupe. Upes sateces baseina platība pagasta teritorijā sasniedz 63,68 km². Upes krastos atrodas Grobiņas pilsēta. Arī Otaņķes upe (3.4. attēls), kas pieder pie Grobiņas pagasta upēm, ietek Liepājas ezerā. Tās sateces baseina platība pagasta teritorijā sasniedz 10,09 km² (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.4. attēls. Otaņķes upe pie Grobiņas pagasta Tiltiem (autores foto, 2018)

Bārtas upes sateces baseina platība pagasta teritorijā sasniedz vien 0,52 km². Otaņķes un Bārtas ekoloģiskā kvalitāte ir novērtēta kā laba, un tajā nav konstatēti punktveida vai difūzā piesārņojuma avoti (Grobiņas novada teritorijas.. 2013; LVĢMC 2004). Kaut arī Liepājas ezers atrodas Liepājas pilsētā, daļa no tā ietilpst Grobiņas pagastā. Ezerā ir novērojams eutrofikācijas

process, tas ir stipri aizaugošs ar plašiem niedru masīviem. Ālandes un Otaņķes upes ir divas no galvenajām Liepājas ezera pietekām (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

3.2.6. Veģetācija

Grobiņas pagasts ir bagāts ar meža resursiem. Pēc 2015. gada Valsts meža dienesta statistiskajiem datiem meža resursu platība Grobiņas pagastā uz šo gadu sastādīja 6265,9 ha, ietverot ne tikai mežu (6096,3 ha), bet arī purvus (3,4 ha), lauces (36,1 ha), applūstošos klajumus (15,2 ha) un meža infrastruktūras objektus (114,8 ha). Lielākā daļā no meža zemju platības Grobiņas pagastā ir valsts īpašumā – 4847,8 ha. 1381,1 ha ir privātīpašumā esošas meža zemes, bet tikai 37 ha meža zemes atrodas pašvaldības īpašumā. Lielākā daļa no pagasta mežiem ir dabiski, tikai atsevišķa daļa fizisku personu īpašumā esoši meži ir stādīti. Grobiņas pagastā dominē skujkoku un jaukta tipa meži ar tādām dominējošām koku sugām kā priede, egle un bērzs (Valsts meža dienests) (3.5. un 3.6. attēls), kas to lielās izplatības dēļ ir veicinājusi kokapstrādes jomas attīstību pagastā – uzņēmējdarbības rezultātā pagasta mežos ik gadu ievērojami pieaug izcirtumu platības.

3.5. attēls. Meža ainava Vītiņu mežā (autores foto, 2018)

3.6. attēls. Meža ainava Gūžās (autores foto, 2018)

Pagasta teritorijā atrodas viens Latvijas Valsts mežu ekomežs - Otaņķes, kam noteikti ierobežojumi attiecībā uz tā apsaimniekošanu, lai veicinātu dabas un rekreācijas vērtību saglabāšanos. Tā platība ir 99 hektāri. 70 un vairāk gadus vecu koku īpatsvars teritorijā veido nepilnus 63%. Divi mežu nogabali iekļauti arī sabiedrībai nozīmīgo vietu sarakstā, kuros izveidotas ugunsкура vietas, galdi, nojumes un vienā no tām arī telšu vieta. Grobiņas iecirknī ir arī tādi meža nogabali, kuri novērtēti kā degradētas teritorijas – bijušās armijas daļas vietās, ko mūsdienās veido pussagruvušas ēkas (Latvijas Valsts meži 2014).

3.2.7. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas un mikroliegumi

Grobiņas pagastā atrodas viena īpaši aizsargājamā dabas teritorija – dabas liegums „Liepājas ezers”. Dabas liegums ir dibināts 1977. gadā, un tas ir iekļauts Natura 2000 tīklā, līdz ar to Liepājas ezers ir pieskaitāms pie Eiropas nozīmes aizsargājamām teritorijām. Liepājas ezers ir lagūnas tipa ezers, un ir nozīmīga teritorija ne vien tajā ligzdojošo putnu aizsardzībai, bet arī bioloģiski daudzveidīgu ūplavu biotopu aizsardzībai – teritorijā sastopamas vairāk kā 40 aizsargājamās augu sugas. Dabas liegumam „Liepājas ezers” 2008. gadā ir ticis izstrādāts dabas aizsardzības plāns, kas veicina teritorijas bioloģisko vērtību un augstvērtīgo ainavu saglabāšanu (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

Pagastā izveidoti divi mikroliegumi meža zemēs, lai aizsargātu īpaši vērtīgas un retas sugas – Liepājas virsmežniecības Grobiņas mežniecības nogabalā ar platību 13,1 ha un Dienvidkurzemes mežniecības Grobiņas mežniecības nogabalā ar platību 17,9 ha (Grobiņas novada teritorijas.. 2013).

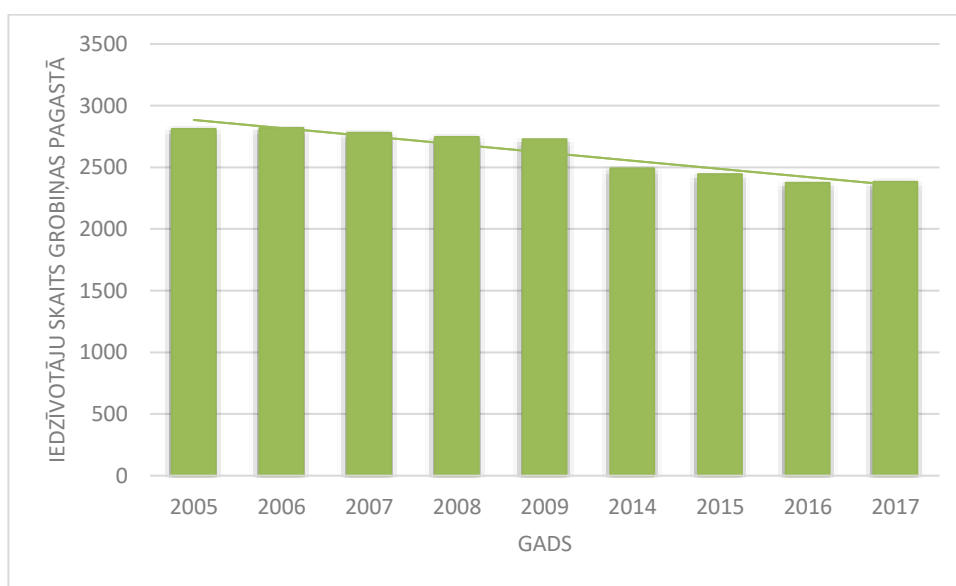
Grobiņas pagastā atrodas vairāki valsts nozīmes aizsargājamie kultūras pieminekļi. Ar arheoloģisku vērtību par vikingu laika liecībām pagastā izdalāmas tādas vietas kā Atkalnu senkapi, Porānu jeb Pūrānu senkapi un Smukumu senkapi (šie trīs objekti iekļauti arī UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā), taču mākslinieciskā vērtība piešķirta balkona margām Ilgu muižā (Grobiņas novada Attīstības.. 2010). Vērts pieminēt arī kultūrainavas, kas pagasta teritorijā veidojušās dabas un cilvēka saimnieciskās darbības mijiedarbībā, Grobiņas pagasta teritorijā tiek izdalītas trīs kultūrainavas – Grobiņas pilsēta ar tās apkārtni, Cimdenieku ciems ar apkārtni un Priedīšu smiltāju saimniecības, bet par vizuāli nozīmīgiem areāliem uzskatāmas Grobiņas pilsētai tuvumā esošās un lauku teritorijas, sevišķi akcentējot Baltijas ledus ezera senkrastu un vēja ģeneratorus (Grobiņas novada Ilgtspējīgas.. 2013). Pagastā izdalāmas tādas ainaviskās vienības kā „Ilgu mežs”, „Ālandes leja ar piegulošo joslu”, „Liepājas ezera zemumi”, „Dubeņu līdzenums” un „Vītiņu mežs” (Grobiņas novada Ainavu.. 2013).

3.3. Sociāli – ekonomiskais raksturojums

3.3.1. Cilvēkresursi

Iedzīvotāju skaitam Grobiņas pagastā, līdzīgi kā visā Latvijas teritorijā, ir tendence samazināties. Laika posmā no 1996. – 2004. gadam iedzīvotāju skaitam Grobiņas pagastā bija tendence pieaugt, taču tendence iedzīvotāju skaitam samazināties ir aktualizējusies tieši šajā

gadsimtā – ja 2005. gadā pastāvīgo iedzīvotāju skaits Grobiņas pagastā bija 2810, tad 2017. gadā pagastā dzīvoja 2382 iedzīvotāji (3.7. attēls). Liela ietekme uz iedzīvotāju skaita izmaiņām ir migrācijai – gan uz valsts nozīmes attīstības centriem – Liepāju un Ventspili, gan uz galvaspilsētu un ārvalstīm (LR Centrālā statistikas pārvalde 2017). Laika posmā no 2000. gada līdz 2017. gada sākumam iedzīvotāju skaits mainījies dažādu iemeslu dēļ. Šajā laikā no Grobiņas pagasta uz citu Latvijas teritoriju pārcēlušies 623 iedzīvotāji, bet uz ārzemēm – 333 iedzīvotāji. Uz Grobiņas pagastu pārcēlušies 850 iedzīvotāji no citām Latvijas teritorijas administratīvajām vienībām, kā arī 20 personas uz dzīvi Grobiņas pagastā ieradušās no ārzemēm (LR Centrālā statistikas pārvalde, 2018). Redzams, ka izbraukušo un iebrukušo iedzīvotāju attiecība ir negatīva, tādā veidā veicinot iedzīvotāju skaita samazināšanos.

3.7. attēls. Iedzīvotāju skaita dinamika Grobiņas pagastā no 2005. – 2017. gadam (izstrādājusi autore, izmantojot LR Centrālā statistikas pārvalde 2017; Grobiņas novada Attīstības.. 2010)

Salīdzinoši blīva transporta infrastruktūras attīstība un savienojums ar Liepāju un Grobiņu gan varētu veicināt iedzīvotāju skaita pieaugumu pagastā nākotnē, jo šīs pilsētas ir viegli sasniedzamas, taču būtu nepieciešams attīstīt potenciālo darba vietu pieaugumu tajās, kas varētu piesaistīt iedzīvotājus uz atgriešanos pagastā.

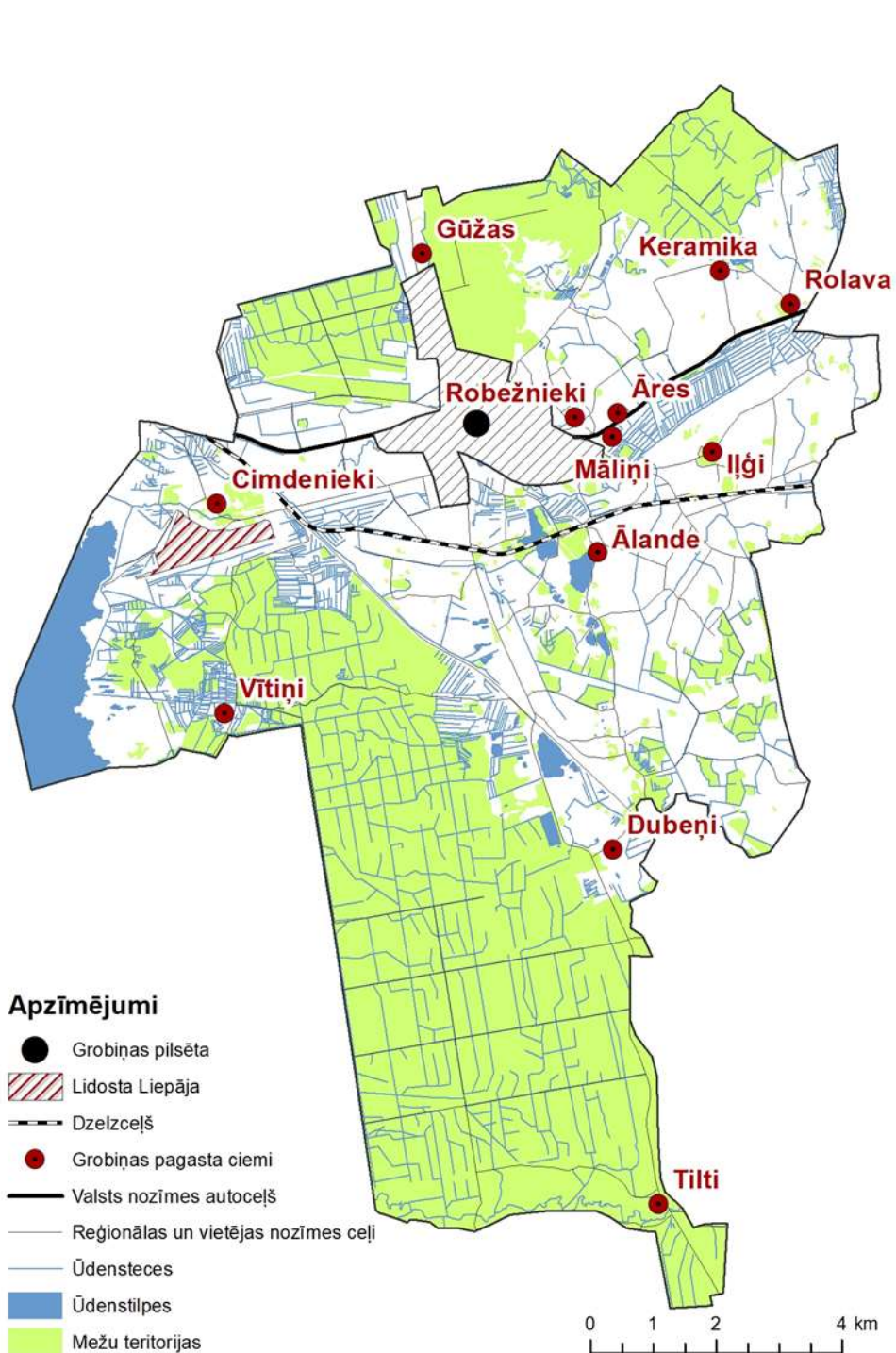
Iedzīvotāju sadalījumam pa dzimumiem nav tendence sevišķi krasi mainīties, taču Grobiņas pagastā novērojams lielāks sieviešu īpatsvars, un tāds tas saglabājies vairākus iepriekšējos gadus. No kopējā pagasta iedzīvotāju skaita vislielāko īpatsvaru sastāda iedzīvotāju darbības vecumā, taču iedzīvotāju skaits līdz un virs darbības vecumam laika posmā no

2005. – 2009. gadam ir nedaudz samazinājies (Grobiņas novada Attīstības.. 2010; Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde 2018).

3.3.2. Apdzīvotība un lielākās apdzīvotās vietas

Grobiņas pagastā jau 20. gadsimtā novērojama plaša viensētu apbūve, un atsevišķa privātmāju, vasarnīcu un daudzdzīvokļu namu apbūve pagastā veidojusies ciemu teritorijās. 20. gadsimta 60. – 80. gados padomju varas ietekmē, lai veicinātu lauksaimniecības kolektivizāciju un industrializāciju (Apdzīvojuma, apkalpojošās infrastruktūras.. 2012), Grobiņas pagastā izveidojušies 11 ciemi jeb tajā laikā saukti par ciematiem – Ālande, Āres, Cimdenieki, Dubeņi (kas iedalās Pirmajos, Otrajos un Trešajos Dubeņos), Gūžas, Ilģi, Keramikā, Māliņi, Robežnieki, Rolava un Tilti (3.8. attēls). Pēc 2005. gada datiem vislielākais iedzīvotāju skaits bija Grobiņas pagasta Cimdeniekos, Dubeņos, Ilģos un Robežniekos, kur dzīvoja attiecīgi 448, 638, 421 un 305 iedzīvotāji. Pārējos pagasta ciemos iedzīvotāju skaits nepārsniedza 100 iedzīvotājus uz ciemu (Strautniece red. 2007).

Grobiņas pagasta centrs ir Dubeņi. Tas veidojies padomju varas laikā, kad Dubeņu ciems bija padomju perspektīvās saimniecības „Grobiņa” palīgciemats, kurā nodarbojās ar zvērkopību. Dubeņiem īpaši raksturīga vieta, kas saglabājusies vēl no padomju laikiem un atstāj ietekmi uz mūsdienai ainavu, ir individuālās lopu novietnes jeb kūtis. Ciema apbūvi galvenokārt veido dzīvojamās ēkas – daudzdzīvokļu un viendzīvokļa ēkas, kuras celtas pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas, taču Dubeņu ciemā ir arī privātmāju rajons, kurā raksturīga Līvānu tipa apbūve. Pirmie, Otrie un Trešie Dubeņi pārsvarā tiek izmantoti kā īslaicīga dzīves vide un tajos dominē vasarnīcu apbūve (Apdzīvojuma, apkalpojošās infrastruktūras.. 2012).

3.8. attēls. Grobiņas pagasta galveno apdzīvoto vietu – ciemu – izvietojums. Kartes sagatavošanā izmantota LR topogrāfiskā karte M 1:10 000 (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra 2010)

3.3.3. Saimnieciskā darbība

Kaut arī Grobiņas pagastā nav lielu uzņēmumu, kas nodarbotos ar rūpniecisko ražošanu, pagastā reģistrēts samērā liels skaits mazo un vidējo uzņēmumu, pašnodarbināto personu un zemnieku saimniecību. Kā galvenās saimniecības nozares, kas laika gaitā attīstījušās pagastā ar

potenciālu attīstībai arī nākotnē, minamas kokapstrāde, lauksaimniecība, transports un loģistika, kā arī atjaunīgās enerģijas ražošana (Grobiņas novada Attīstības.. 2010), taču pagasta teritorijā reģistrēti arī tādi uzņēmumi, kuru darbība saistīta ar visdažādākajām sfērām, piemēram, pagastā tiek nodrošināti bruģēšanas pakalpojumi, automašīnu tirdzniecība, ceļu un tiltu būvniecība un uzturēšana, kravu pārvadājumi, tiek veikta mazumtirdzniecība, kā arī ir izveidoti vairāki nodibinājumi un biedrības (Lursoft S.a.).

Grobiņas pagastā reģistrētas 40 zemnieku saimniecības, kas ietver ne vien lauksaimniecības produkcijas ražošanu, bet arī biškopību, lopkopību un zirgkopību (Grobiņas pagasts S.a.; Lursoft S.a.). Lauksaimnieciskās darbības veikšana gan ir sava veida riska sfēra, kā rezultātā var pieaug difūzā piesārņojuma izplatība. Dzīves vidi un kopējo ainavu pagastā ietekmē tādi faktori kā dažādu komunālo pakalpojumu pieejamība un kvalitāte (piemēram, ūdens apgādes sistēmas Cimdenieku un Dubeņu ciemos). Grobiņas pagasta teritorijā ir izvietots arī atkritumu apsaimniekošanas poligons „Kīvītes”, kur tiek nogādāti sadzīves atkritumi no Liepājas atkritumu apsaimniekošanas reģiona, līdz ar to ir iespējams runāt arī par šī objekta ietekmi uz apkārtējo ainavu (Grobiņas novada teritorijas.. 2013; Lursoft S.a.). Kopumā var teikt, ka cilvēka darbības rezultātā uz Grobiņas pagasta teritoriju tiek radīta zināma slodze, kas ietekmē vides apstākļus pagastā.

4. PĒTĪJUMA REZULTĀTI UN DISKUSIJA

4.1. Ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā 20. un 21. gadsimtā

Grobiņas pagasta ainavu jau vēsturiskā skatījumā ietekmējuši vairāki faktori, kas noteikuši galvenās attīstības tendences līdz pat mūsdienām. 20. gadsimta sākumā iespējams izdalīt muižu laikus, kad pagasta teritorijā atradās vairāki muižu areāli, ko veidoja mazākas zemnieku saimniecības. Pēcāk agrārās reformas laikā 20. gadsimta 20. – 30. gados muižas tika sadalītas un papildus jau esošajām vecsaimniecībām, pagastā izveidojās jaunsaimniecības. Agrārās reformas rezultātā Grobiņas pagastā bija 535 apdzīvotas vietas, tostarp, 89 vecsaimniecības, 90 jaunsaimniecības, bet lielākā daļa no šīm – mazmājas, dažādas amatniecības un saimniecības ēkas (Apdzīvojuma, apkalpojošās infrastruktūras.. 2012).

Vislielāko un mūsdienās joprojām redzamāko ietekmi Grobiņas pagasta ainavā atstājuši padomju varas gadi, kas principā noteica lauku apdzīvojuma struktūru un zemes izmantošanas veidu pagastā, attīstot lauksaimnieciskās darbības kolektīvizāciju. 1960. gados, attīstoties lauksaimnieciskajai tehnikai un vispārējai procesu mehanizācijai, radās nepieciešamība pēc zemes gabalu sadalījuma maiņas, kā rezultātā tika plānoti zemes meliorācijas darbi, kur plašās meliorācijas sistēmas atstāj ietekmi arī uz mūsdienu ainavu. Notika nelielo zemes gabalu apvienošana, lai radītu lielus, masīvus lauksaimnieciskajai darbībai paredzētus apgabalus, ko iespējams viegli apkopt ar lauksaimniecības tehniku. Kaut arī mūsdienu ainavā Grobiņas pagastā joprojām novērojams augsts viensētu blīvums, vietās, kur tika plānoti meliorācijas darbi, šis laiks saistāms arī ar tā laika viensētu likvidēšanu, kuras mūsdienu ainavā vairs nav saglabājušās (Apdzīvojuma, apkalpojošās infrastruktūras.. 2012).

Papildus jau esošajām viensētām šajā laikā izveidojās arī galvenie pagasta apdzīvojuma centri, kuru mērķis bija koncentrēt pagasta iedzīvotājus vienkopus. Šajā laikā pagasta ciemos veidojās tiem raksturīgā apbūve, kas ainavā novērojama vēl mūsdienās. Piemēram, Dubeņi – šī apdzīvotā vieta ir Grobiņas pagasta centrs, taču ainavā joprojām saglabājušies objekti, kas apkārtējo vidi padara estētiski nepievilcīgu. Tā, piemēram, tā kā Dubeņu ciems jau vēsturiski bijis saistīts ar zvērkopību, ainavā novērojamas masīvas lopu kūtiņas, kas degradē kopējo ainavu, jo ir nolietojušās un uz sabrukšanas robežas. Kaut arī tās sniedz vēsturiskas ziņas par ciemu, mūsdienās tām nav nekāda praktiska pielietojuma. Ciemam joprojām raksturīga mazstāvu daudzdzīvokļu ēku apbūve, kas celta 20. gadsimta otrajā pusē (4.1. un 4.2. attēls), taču, laikam ejot, attīstījies arī privātmāju rajons (4.3. attēls), kā rezultātā ainava kļuvusi daudzveidīgāka. Mūsdienu ainavu, salīdzinot ar 20. gadsimta beigām, Dubeņos papildina

vairāki jaunizveidoti objekti kā, piemēram, bērnu rotaļu laukums daudzdzīvokļu ēku pagalmā un pārvietojamā bibliotēka blakus Grobiņas pagasta bibliotēkas ēkai (4.4. attēls).

4.1. un 4.2. attēls. Mazstāvu dzīvojamās apbūves rajons Dubeņu ciemā (autores foto, 2018)

4.3. attēls. Privātmāju apbūve Dubeņu ciemā (autores foto, 2018)

4.4. attēls. Pārvietojamā bibliotēka Dubeņu ciemā (autores foto, 2018)

Arī Cimdeniekos, līdzīgi kā Dubeņos, novērojama mazstāvu un daudzstāvu dzīvojamā apbūve (4.5. un 4.6. attēls), kas virzienā uz Liepāju mijās ar privātmāju rajoniem. Laikam ejot, ēkām novērojamas dažādas nolietojama pazīmes, piemēram, nobiris apmetums, kas kopēju ainavu padara estētiski nepievilcīgu. Tas pats attiecas arī uz citām pagastā esošajām padomju laikos celtajām ēkām. Mūsdienās vairums no tām, it sevišķi koka ēkas un neskaitot dzīvojamo apbūvi, līdzinās neapsaimniekotiem, pussabrukušiem graustiem, ko aptaujas anketā vairāki pagasta iedzīvotāji min kā netīkamus objektus apkārtējā ainavā. Šajā gadījumā var minēt to pašu Cimdenieku ciemu, kas vēsturiski veidojies kā militārā bāze, līdz ar to vairākas neapdzīvotas bijušās armijas vajadzībām lietotās ēkas mūsdienās degradē kopējo ainavu ciemā (4.7. attēls). Ainavas vērtību samazina arī pie Cimdenieku ciema esošās mazdārziņu platības. Kaut arī Cimdenieki no Grobiņas pagasta ciemiem atrodas vistuvāk Liepājai, kā arī ciemā

atrodas starptautiskā lidosta “Liepāja”, teritorija vairāk raksturojas nevis ar attīstību, bet zemju platību pamešanu un degradāciju.

4.5. un 4.6. attēls. Virzienā no kreisās – mazstāvu un daudzstāvu dzīvojamā apbūve Cimdeniekos (autores foto, 2018)

4.7. attēls. Bijušās padomju armijas vajadzībām lietota un mūsdienās neapsaimniekota ēka pie starptautiskās lidostas „Liepāja” Cimdeniekos (autores foto, 2018)

Galvenās ainavas izmaiņas laika posmā no 20. gadsimta beigām līdz mūsdienām Grobiņas pagastā saistāmas ar zemes lietojuma veidu maiņu, kas arī nosaka turpmāko ainavas kā dzīves vides attīstību. Analizējot kartogrāfisko materiālu (skatīt 4.14. un 4.15. attēlu), izmaiņas var iedalīt vairākās galvenajās grupās – tās, kas saistītas ar mežu platību izmaiņām, tās, kuras saistāmas ar izmaiņām lauksaimniecības zemju struktūrā un platībās, kā arī izmaiņas, kas saistāmas ar apdzīvojumu un jaunu infrastruktūras objektu izbūvi.

Visievērojamākās pārmaiņas pēdējo 20 gadu laikā Grobiņas pagastā skārušas mežu platības. Kaut arī lielākie mežu masīvi gan vēsturiskā skatījumā, gan mūsdienās atrodas pagasta ziemeļu un dienvidu daļā, tomēr redzams, ka, salīdzinot 20. gadsimta beigu posmu (4.14. attēls) un 21. gadsimta sākumu (4.15. attēls), meža ainava ir kļuvusi heterogēnāka, ko veicinājusi izcirtumu platību palielināšanās (4.8. attēls), kas pārsvarā novērojama mežu platībās, kuras

atrodas valsts īpašumā. Ja 20. gadsimta beigās izcirtumi mazās platībās bija retumis novērojami pagasta dienvidu daļas mežos, tad 21. gadsimta sākumā mežizstrāde palielinājusies ne vien šajā pagasta daļā – Vītiņu mežos, bet arī Tāšu un Ilģu mežos, kas atrodas Grobiņas pagasta ziemeļu daļā. Tā kā kokrūpniecība ir viena no Latvijas tautsaimniecības nozarēm, tas varētu skaidrot arvien pieaugošās izcirtumu platības arī šajā Latvijas reģionā. Faktu par konstatēto mežizstrādes pieaugumu arī Skaistkalnes pagastā min U. Siliņš, secinot, ka tai ir potenciāls pieaugt arī nākotnē (Siliņš 2014).

Analizējot kartogrāfisko materiālu (4.14. un 4.15. attēls), teritorijā pie Liepājas ezera un Vītiņu pļavām situācija mainījies pretēji – šeit meža platība pēdējo 20 gadu laikā ir pieaugusi, kas varētu būt saistāms gan ar dabisko pļavu aizaugšanas procesu, gan dabas liegumu „Liepājas ezers”, kas ierobežo saimniecisko darbību teritorijā. Veicot Grobiņas pagasta apsekošanu dabā, jāsecina, ka mežu platību pieaugums novērojams arī citās pagasta teritorijās (4.9. attēls).

4.8.attēls. Kailcirte pie Tiltiem (autores foto, 2018)

4.9. attēls. Jaunaudze pie Tiltiem (autores foto, 2018)

Attiecībā uz lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību var teikt, ka šajā laika griezumā Grobiņas pagastā tā nav radikāli mainījies, kaut arī pagasta ziemeļu daļā, analizējot kartogrāfisko materiālu, neliels pieaugums novērojams izcirtumu teritorijā (4.14. un 4.15. attēls). Lauksaimniecībā izmantojamās zemes tostarp aramzemes, tūrumi, pļavas, ganības un augļi dārzi galvenokārt koncentrējas Grobiņas pagasta centrālajā un austrumu daļā (4.10., 4.11. un 4.12. attēls), kur tās lauksaimniecības vajadzībām izmantotas jau vēsturiski – kolektīvo saimniecību – kolhozu – vajadzībām. Lauksaimnieciskajai darbībai Grobiņas pagastā ir liels potenciāls, tomēr tai ir jābūt līdzsvarā ar dabisko sistēmu attīstību, nepieļaujot lauksaimniecisko darbības intensifikāciju tādā līmenī, ka tā varētu samazināt bioloģisko daudzveidību un radīt piesārņojumu pagastā.

Kaut arī Lauku atbalsta dienesta atbalsta maksājumi lauksaimnieciskās darbības veikšanai veicinājuši koptu lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību pieaugumu pagastā (neapstrādātu lauksaimniecībā izmantojamo zemju platības 2014. gadā bija 20%) (Lauku atbalsta dienests S.a.), pagasta teritorijas apsekošanas laikā tika novērota lauksaimniecības zemju aizaugšana, ko veicinājusi zemju pamešana (4.13. attēls), kā arī pļavu un ganību atstāšanu atmatā. Arī A. Ruskule (Ruskule 2013) savā promocijas darbā secinājusi, ka Latvijā novērojama lauksaimniecībā izmantojamo platību samazināšanās uz meža teritoriju īpatsvaru pieauguma rēķina, ko nosaka marginalizācijas procesi. Fakti par lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšanu, analizējot ainavas struktūras izmaiņas Skaistkalnes pagastā 20. un 21. gadsimta mijā, konstatējis arī U. Siliņš (Siliņš 2014). Analizējot Vecsaules un Nautrēnu pagasta ainavas izmaiņas, lauksaimniecības zemju platību īpatsvara samazinājumu tajos novērojuši arī S. Bells un Z. Penēze, secinot, ka to veicinājusi apmežoto platību palielināšanās (Bell 2009; Penēze 2009).

4.10. un 4.11. attēls. Virzienā no kreisās puses – lauku ainava pie Dubēniem un lauku ainava pie Rolavas (autores foto, 2018)

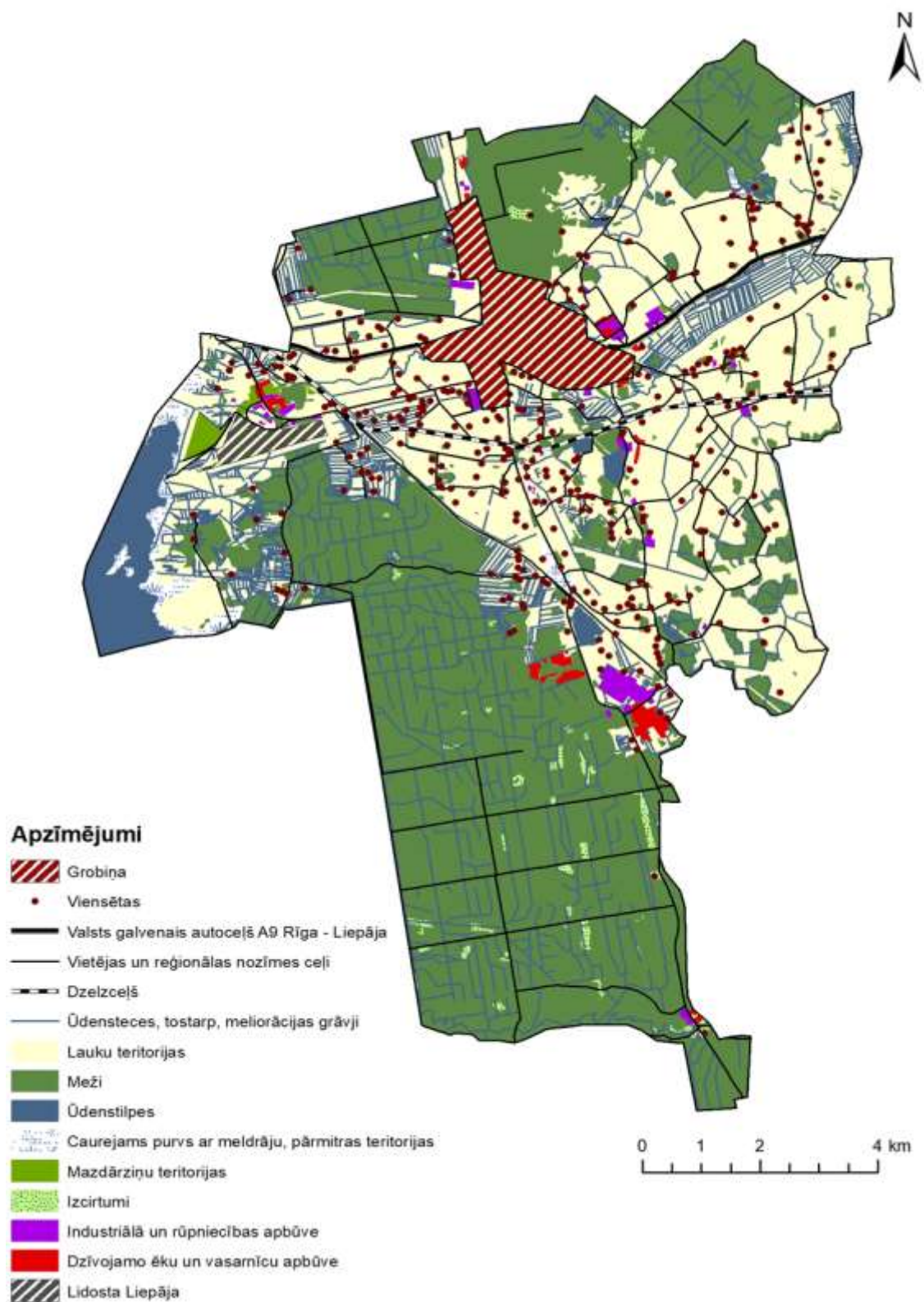
4.12. attēls. Lauku ainava pie Gūžām (autores foto, 2018)

4.13. attēls. Neapsaimniekota lauku ainava pie Tiltiem (autores foto, 2018)

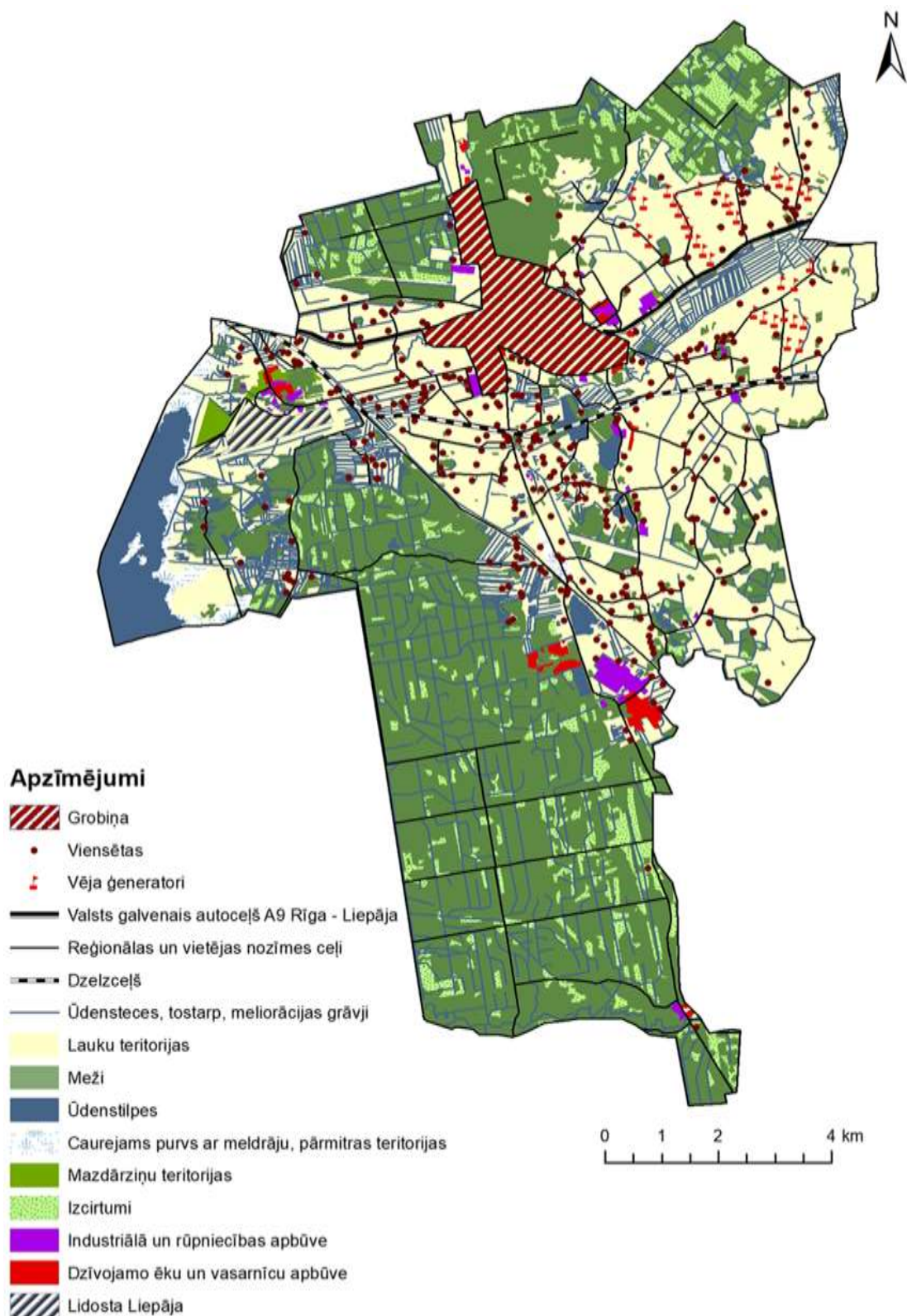
Sevišķi raksturīga iezīme ir aizaugšana ar atsevišķiem koku un krūmu puduriem un krūmu rindām, kas izvietojušās paralēli vēsturiskajiem meliorācijas grāvjiem. Pastāv iespēja, ka lauksaimniecības zemju apmežošanās ir novērojama arī tajās pagasta vietās, kas atrodas nomaļus no galvenajiem ceļiem un apdzīvotajām vietām. Riska zonas ir lauksaimniecībā izmantojamo zemju platības, kas atrodas mežmalās un ceļu malās, jo dabiskās sukcesijas rezultātā arī šajās teritorijās var tikt novērota apmežošanās. Lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšana varētu veicināt ainavas homogenizāciju, jo palielinātos dabisko teritoriju īpatsvars, taču šis process varētu mazināt ainavas pievilcību gan potenciālo, gan vietējo iedzīvotāju acīs. Mūsdienās gan novērojama krūmu izzāgēšana, kas liecina par to, ka nākotnē Grobiņas pagastā varētu pieaugt kopto lauksaimniecības zemju īpatsvars.

Salīdzinot lauksaimniecībā izmantojamo zemju struktūru 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā, var secināt, ka lauku teritorijās palielinājusies fragmentētība un samazinājušās lielu, vienlaidu lauku platības, kas varētu būt saistāms gan ar zemes īpašnieku maiņu, gan bioloģiskās daudzveidības palielināšanos, respektīvi, sējumu dažādības palielināšanos.

Lauksaimniecībā izmantojamo zemju sakarā var pieminēt arī meliorācijas grāvjus, kas pagastā saglabājušies līdz mūsdienām. Ja vēl 20. gadsimta beigās varētu runāt par to, ka meliorācijas sistēmas pilda savu funkciju un regulē mitruma apstākļus lauksaimniecības zemēs, tad mūsdienās tajos vairāk vai mazāk ir novērojams jau iepriekš minētais apmežošanās process un būtu nepieciešama to atjaunošana, lai tie atbilstoši darbotos un pildītu savu funkciju. Lauku atbalsta dienesta atbalsta maksājumi meliorācijas grāvju atjaunošanai varētu veicināt lauksaimniecībā izmantojamo zemju optimālāku izmantošanu.

4.14. attēls. Zemes lietojuma veidu struktūra Grobiņas pagastā 20. gadsimta beigās. Kartes sagatavošanā izmantota 1. cikla ortofotokarte un PSRS ģenerālštāba topogrāfiskā karte M 1:25 000, Pulkovas 63. gada koordinātu sistēmā (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra 1994; PSRS MP Ģeodēzijas un kartogrāfijas galvenā pārvalde 1976)

4.15. attēls. Zemes lietojuma veidu struktūra Grobiņas pagastā 21. gadsimta sākumā. Kartes sagatavošanā izmantota 5. cikla ortofotokarte un LR topogrāfiskā karte M 1:10 000 (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra 2014; Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra 2010)

Grobiņas pagastā, salīdzinot kartogrāfisko materiālu par 20. gadsimta beigām un 21. gadsimta sākumu, pieaudzis viensētu skaits. Ja 20. gadsimta beigās pagastā bija 337 viensētas, tad 21. gadsimta sākumā pagastā teritorijā jau atrodas 354 viensētas. Tomēr jāmin, ka ne visās no tām tiek veikta saimnieciskā darbība. Grobiņas pagastā līdzīgi kā citviet Latvijā varētu būt aktualizējies variants par otro mājokli, kuru īpašnieki ir tuvējo pilsētu iedzīvotāji – šāda apbūve pagastā ir raksturīga vasarnīcu ciemos Pirmie, Otrie un Trešie Dubeņi, taču arī Grobiņas pagasta lauku teritorija varētu būt saistoša iedzīvotājiem, kuri kā dzīves vidi izvēlas lauku teritoriju.

Kā jau iepriekš ticis minēts, mežistrāde un kokapstrāde ir viena no tām saimnieciskajām nozarēm, kas pagastā laika gaitā ir ievērojami attīstījušās, līdz ar to Grobiņas pagastā savu darbību veic vairāki kokapstrādes uzņēmumi (4.16. attēls). Kaut arī to darbībai jaunas ēkas nav būvētas, uzņēmumi izmanto padomju laikos celtās būves, piemēram, tā laika piena produktu ražošanas fermas, kas zināmā mērā atstāj negatīvu ietekmi uz apkārt esošo ainavu, jo šīs ēkas ir nolietojušās un nav tikušas atjaunotas. Jāsecina, ne vienmēr uzņēmumiem apkārt esošās platības ir sakoptas un nereti novērojamas aizaugušas pļavas un apmežošanās ar krūmiem, kas kopā ar neatjaunotajām būvēm veido nepievilcīgu apkārtējo vidi.

4.16. attēls. Kokapstrādes uzņēmums Tiltos ar tam piegulošo teritoriju (autores foto, 2018)

Grobiņas pagasts ir bagāts ar smilts – grants atradnēm. Kaut arī mūsdienās ne visos no tiem notiek derīgā izrakteņa iegūšana, pagasta ainavu ietekmē izstrādē esošie un jau izstrādātie karjeri (4.17. un 4.18. attēls). Arī aptaujas respondenti min, ka šie objekti tiem ainavā šķiet netīkami. Smilts – grants ieguve karjeros galvenokārt saistāma ar putekļu un trokšņa piesārņojumu, kas mazina apkārt esošās ainavas kā dzīves vides kvalitāti. Smagās tehnikas pārvietošanās veicina jau tā sliktā ceļu seguma bojāšanos, ko arī var minēt kā ainavas vērtību samazinošu faktoru.

4.17. un 4.18. attēls. Virzienā no kreisās puses – izstrādē esošā un jau izstrādātā karjera teritorija pagasta centrālajā daļā (autores foto, 2018)

Lielas pārmaiņas, salīdzinot laika posmu no 20. gadsimta beigām līdz 21. gadsimta sākumam, piedzīvojusi Grobiņas pagasta daļa pie Rolavas, kas atrodas pie Rīgas – Liepājas šosejas, kur abpus šosejai 2002. gadā ekspluatācijā tika nodots vēja ģeneratoru parks (4.19. un 4.20. attēls). Kaut arī vēja ģeneratoru būvniecība tiek vērtēta pretrunīgi, kā negatīvos ietekmes aspektus minot ietekmi uz tuvējo iedzīvotāju veselību, ietekmi uz putniem, kas ietver gan sadursmes ar ģeneratoru torņiem un rotora lāpstiņām, gan traucējumus putnu dzīvotnēs, kā arī vispārēju ietekmi uz ainavas vizuālo veidolu, līdzenumu ainavās vēja ģeneratoru parki atrodas harmonijā ar plašajiem un tālajiem skatiem (SIA Estonian, Latvian & Lithuanian Environment 2011). Jāmin, ka vēja ģeneratoru parki ir samērā unikāla ainava, kas Latvijas teritorijā nav plaši izplatīta, līdz ar to var kalpot kā tūristu piesaistes objekts konkrētajā pagastā.

4.19. un 4.20. attēls. Vēja ģeneratoru parks un lauku ainava Grobiņas pagastā (autores foto, 2018)

Kaut arī transporta infrastruktūra Grobiņas pagastā pēdējo 20 gadu laikā principā nav mainījies, izmainījies ir tās stāvoklis. Valsts galvenais autoceļš A9 Rīga – Liepāja, kas šķērso pagasta teritoriju, tiek uzturēts ļoti labā stāvoklī, taču pārvietošanās pagasta robežās nereti var

sagādāt problēmas, jo ceļi ir salīdzinoši sliktā stāvoklī – tie ir bedraini, un pēc dažu no pagasta ceļu apsekošanas var secināt, ka galvenokārt notiek esošo bedru aizbēršana nevis vispārēji ceļu seguma remontdarbi. Kaut arī Grobiņas pagastā atrodas starptautiskā lidosta „Liepāja” un salīdzinoši tuvā attālumā ir Liepājas osta, sliktu ceļu stāvoklis var kavēt pagasta attīstību. Jāpiebilst, ka 1. šķiras autoceļu remonts vai rekonstrukcija pagastā paredzēta vien tālākā perspektīvā (Melluma et al. 2009).

Kopumā, ņemot vērā kartogrāfiskā materiāla analīzi un Grobiņas pagasta apsekojumu dabā, var secināt, ka pagastā notikušas gluži pretējas izmaiņas, kā sākumā tika sagaidīts. Ņemot vērā to, ka pagasts tieši robežojas ar Liepājas pilsētu, pāragri tika izdarīts secinājums, ka pagastā norisinās intensīva dzīvojamo un industriālo ēku būvniecība un noris suburbanizācijas process. Kaut arī Grobiņas pagastā tika paredzēts ievērojams apbūves platības pieaugums (Gavena 2013), pārsvarā pagastā gan dzīvojamā, gan industriālā apbūve, atskaitot atsevišķu privātmāju skaita pieaugumu pagasta ciemos un viensētu pieaugumu lauku teritorijā, tiek izmantota jau no padomju gadiem. Arī „Grobiņas novada teritorijas plānojuma 2014. – 2025. gadam stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma vides pārskatā” secināts, ka apbūves platību pieaugums ir minimāls un bieži saistāms Liepājas iedzīvotāju vasarnīcām jeb jau iepriekš minētajiem otrajiem mājokļiem (Gavena 2013).

Tā kā Grobiņas pagasts ir Liepājas piepilsētas teritorija, vērts salīdzināt ainavas izmaiņas ar piepilsētas teritorijas raksturojumu (Krūzmētra 2011). Šajā gadījumā pagasta teritorija piepilsētas teritorijas definīcijai un skaidrojumam atbilst daļēji. Grobiņas pagastā līdzās pastāv lauksaimnieciskā darbība un industriālā apbūve, taču tā galvenokārt atrodas jau vēsturiski noteiktajās vietās un savu novietojumu praktiski nav mainījusi. Lauksaimniecībā izmantojamo zemju īpatsvars samazinās nevis no urbanizācijas procesa attīstības, bet no lauksaimniecībā izmantojamo zemju apmežošanās. Nevarētu teikt, ka pagastā laika gaitā strauji attīstītos būvniecība, kas ir viena no galvenajām piepilsētas teritorijas iezīmēm, taču laika gaitā ir pieaudzis atsevišķu viensētu skaits. Pagastam pretēji piepilsētas teritorijas īpašībām ir raksturīga sava identitāte (piemēram, vēja ģeneratoru parks). Dominējošā funkcija pagastā ir dzīves vide, kas mijas ar atklātām lauku un mežu platībām, līdz ar to vietās, kurām ir viegla piekļūšana, attīstās nevis rūpniecības un tirdzniecības nozares, kā tas ir galvenokārt visās piepilsētu teritorijās, bet viensētu apbūve, līdz ar to rūpniecības attīstība neveicina pagasta vides degradāciju. Kaut arī pagastu šķērso valsts galvenais autoceļš A9 Rīga – Liepāja, apbūve galvenokārt nav koncentrējusies ap šo autoceļu, bet gan ir vienmērīgi attīstījusies visā pagasta teritorijā, neskaitot Vītiņu mežu pagasta dienvidu daļā. Tomēr pagasta ainavas attīstības tendences zināmā mērā atbilst galvenajām izmaiņu tendencēm Eiropā, ietverot gan

lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību samazināšanos, gan mežizstrādes palielināšanos un zināmas urbanizācijas iezīmes.

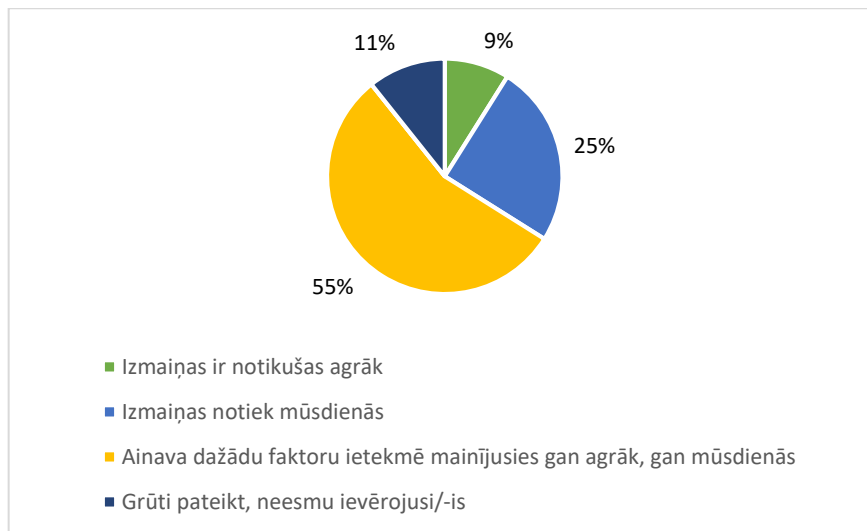
4.2. Dzīves vide un ar to saistītās ainavas izmaiņas Grobiņas pagasta iedzīvotāju vērtējumā

Ņemot vērā to, ka pēdējos gadu desmitos uz ainavu pieaugusi antropogēnā faktora ietekme (Penēze 2009), ir svarīgi novērtēt vietējo iedzīvotāju viedokli par ainavu kopumā, tās vērtībām un attieksmi pret ainavas izmaiņām, jo tieši vietējie iedzīvotāji ar savu rīcību ir tie, kas lielā mērā nosaka ainavas attīstību laikā. Balstoties uz šo faktu, tika veikta Grobiņas pagasta iedzīvotāju un ar to pagastu saistīto personu anketēšana.

Tā kā bakalaura darbā ainava tiek skatīta kā dzīves vide, arī aptaujas anketa tika balstīta uz jautājumiem, kas skar tieši šo ainavas aspektu, ar dzīves vidi saprotot galvenokārt izmaiņas zemes lietojuma veidā un apbūves platību ziņā, kas nosaka turpmāko ainavas attīstību, ietekmējot apkārtējo vidi un nosakot dzīves kvalitāti konkrētajā apvidū. Šajā gadījumā netika ņemti vērā pagastā kā dzīves vidē pieejamie pakalpojumi. Arī „Grobiņas novada Ainavu plānā (tematiskajā plānojumā) 2014. – 2030. gadam” atzīts, ka „Ainavas ir cilvēku dzīves vide, tās kvalitātes priekšnosacījums un pamats identitātes veidošanai vai nostiprināšanai” (Grobiņas novada Ainavu.. 2013, 7).

4.2.1. Respondentu skatījums uz Grobiņas pagasta ainavu kā vienotu kopumu

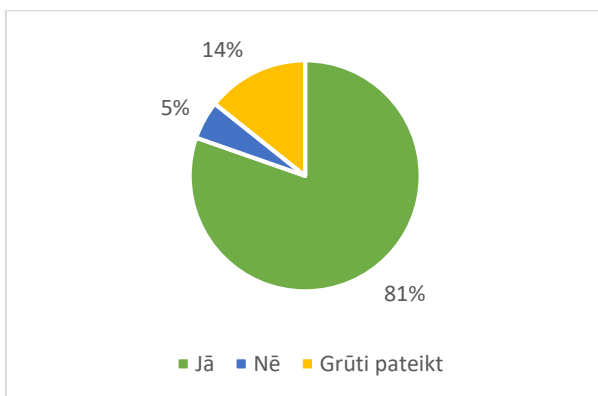
Pirms sākt vērtēt attieksmi pret konkrētiem apgalvojumiem, nepieciešams noteikt, kā respondenti vērtē pagasta ainavu kopumā. Sākotnēji jāmin, ka tikai 11% no respondentiem (4.21. attēls) nav ievērojuši, ka ainavai ir tendence laika gaitā mainīties, kas liek domāt par to, ka iedzīvotāji pievērš uzmanību apkārt notiekošajiem procesiem. Atbilde uz šo jautājumu diezgan lielā mērā var ietekmēt viedokli par kopējo ainavu, jo saprotams, ka ne vienmēr izmaiņām ir pozitīva ietekme.

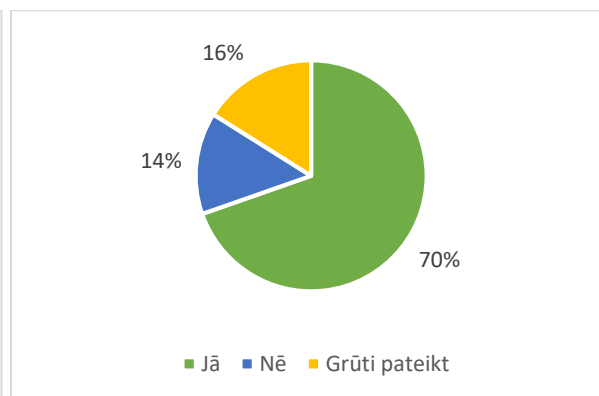
4.21. attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu: „Vai Jūs uzskatāt, ka Grobiņas pagastā ir notikušas vai notiek izmaiņas esošajā ainavā?”

Kaut arī vairāk nekā puse no respondentiem atzīst, ka ainava ir mainījies gan agrāk, gan arī mūsdienās, daļa uzskata, ka izmaiņas notiek tieši mūsdienās, uzsverot, ka tās ne vienmēr ir pozitīvas, kas veicina pagasta vizuālā tēla uzlabošanos, bet ietver arī negatīvos aspektus, ko ietekmē cilvēka saimnieciskā darbība vai bezdarbība.

Lielākais vairums (81%) no respondentu skaita (4.22. attēls) atzīst, ka tiem patīk apkārtējā ainava Grobiņas pagastā – tie to vērtē kā skaistu, sakoptu un ar pagasta ainavu tiem saistās pozitīvas emocijas. Mazāk (70%) no kopējā respondentu skaita (4.23. attēls) ir apmierināti ar ainavu, kas paveras no viņu dzīves vietas. Šajā gadījumā tas saistāms ar dzīves vietas novietojumu pagastā – kaut arī iedzīvotājam kopējā ainava pagastā var šķist pievilcīga, ne vienmēr tā tāda būs izveidojusies dzīves vietas tuvumā. Šī jautājuma atbildi var ietekmēt arī mājokļa veids. 55% no respondentiem ikdienā dzīvo dzīvoklī, bet 45% - privātmājā vai viensētā, kas atrodas lauku teritorijā. Dzīvokļos dzīvojošajiem nereti apkārtējā ainava nav redzama vai tai ir ierobežota redzamība, jo to aizsedz citas dzīvokļu vai industriālās apbūves ēkas. Apkārt esošā telpa var būt nesakopta un vizuāli nepievilcīga, tajā var būt minimāls dabas teritoriju, apstādījumu īpatsvars. Taču privātmāju un viensētu iedzīvotājiem ir iespēja apkārt esošo ainavu pielāgot savām prasībām, tādā veidā palielinot tās pievilcību.

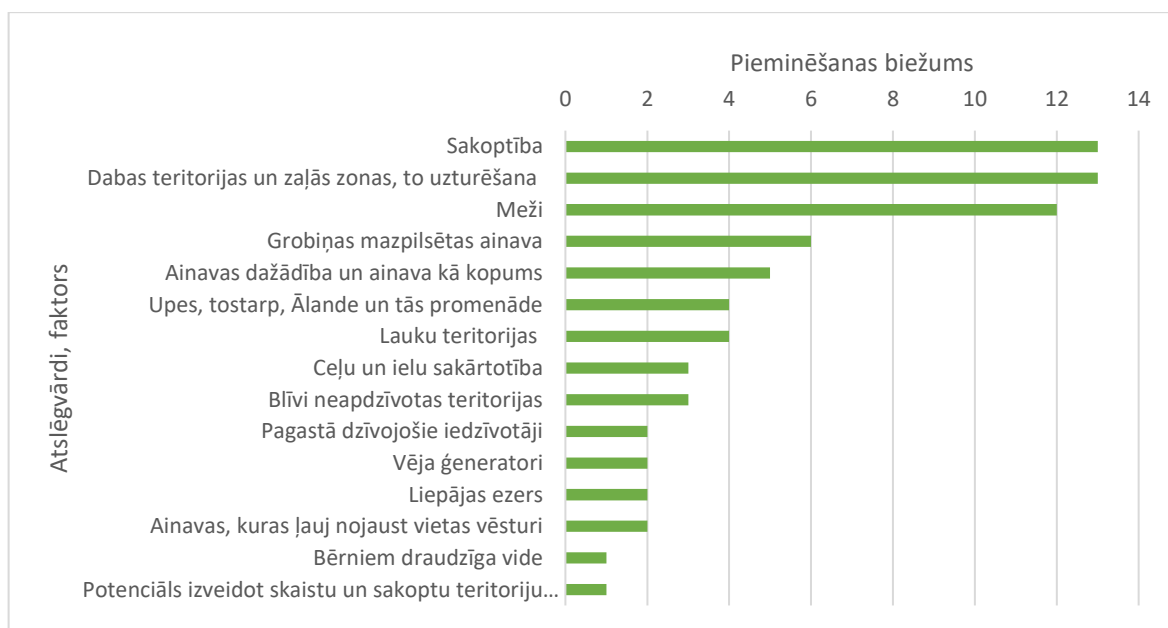

4.22. attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu: „Vai Jums patīk apkārtējā ainava Grobiņas pagastā ?”

4.23. attēls. Respondentu atbildes uz jautājumu: „Vai Jums patīk apkārtējā ainava, kas paveras no Jūsu dzīves vietas?”

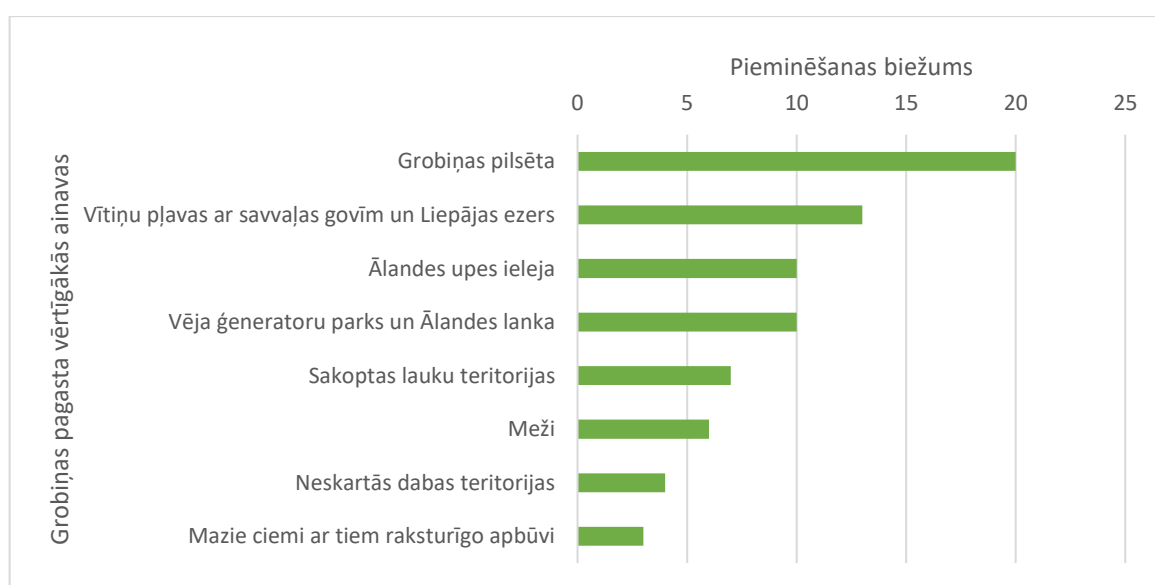
Apzinot, kuras pagasta ainavas respondenti uzskata par vērtīgākajām un skaistākajām pagastā, sākotnēji tika noteikts, kurš no minētajiem ainavu tipiem – lauku, mežu, upju un ezeru vai pilsētvides ainava – respondentiem šķiet vispievilcīgākais un sirdij tuvākais. Lauku un meža ainavu (katru atsevišķi) par vispievilcīgāko atzina 15 respondenti, pilsētvides ainava sirdij vistuvākā ir 6 respondentiem, taču 22 respondenti par vispievilcīgāko atzina upju un ezeru ainavu. Kaut arī šis vērtējums ir subjektīvs un balstīts uz katra respondenta individuālo pieredzi un skatījumu, tas lielā mērā nosaka to, kuras konkrētās ainavas jeb konkrētu vietu skati pēc respondentu domām ir visvērtīgākie un skaistākie pagasta teritorijā. Ir vairāki faktori, kas pēc respondentu domām padara Grobiņas pagasta ainavu pievilcīgu (4.24. attēls).

4.24. attēls. Faktori, kas pēc respondentu domām padara Grobiņas pagasta ainavu pievilcīgu

Apkopojot minētos atslēgvārdus un to pieminēšanas biežumu, secināms, ka viena no lietām, ko respondenti ainavā novērtē visvairāk, ir tās sakoptība, šajā gadījumā ar sakoptību domājot apartus laukus, sakārtotus ceļus, nepiemēslotu un tīru vidi. Tā kā dabas un mežu teritorijas pagastā ir plaši sastopamas, ir saprotams, ka respondenti tās uzskata par tām, kas veido ainavu pievilcīgu, jo ar šiem skatiem tie visdrīzāk saskaras ikdienā, līdz ar to dabas un meža teritorijas varētu būt kā pirmā asociācija, kas ienāk prātā, domājot par pagasta ainavu. Ainavas pievilcību pēc respondentu domām veido arī Grobiņas pilsēta. Respondenti kā sevišķi pievilcīgas uztver tādas pilsētas ainavas kā Ālandes upi un tās promenādi, kas caurvij pilsētu, pilsdrupas, pilskalnu un bruģētās ieliņas. Arī „Grobiņas novada Ainavu plānā (tematiskajā plānojumā) 2014. – 2030. gadam” kā vizuāli vērtīga ainava tiek minēta Grobiņas pilsēta ar tai tuvējo apkārtni (Grobiņas novada Ainavu.. 2013). Grobiņas pilsēta sniedz pagastam papildus vērtību, ne vien ar skaistu un sakoptu pilsētvidi, bet arī objektiem, kuri ļauj nojaust vietas vēsturi. Šie atslēgas vārdi lielā mērā sasauca ar citos Latvijas pagastos veikto iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanu. S. Bella veiktajā pētījumā arī citviet Latvijā dzīvojošie lauku teritorijas iedzīvotāji uzsver tādas pozitīvās lauku ainavas īpašības kā dabas daudzveidību un skaistums, neskarta un dabiska vide, svaigs gaiss, klusums, dzimtās mājas un meži (Bell 2009). Arī Z. Penēze min, ka pēc iedzīvotāju anketēšanas Latvijas pagastos, vietējie iedzīvotāji izsaka galvenokārt vizuālās asociācijas ar lauku ainavu (Penēze 2009).

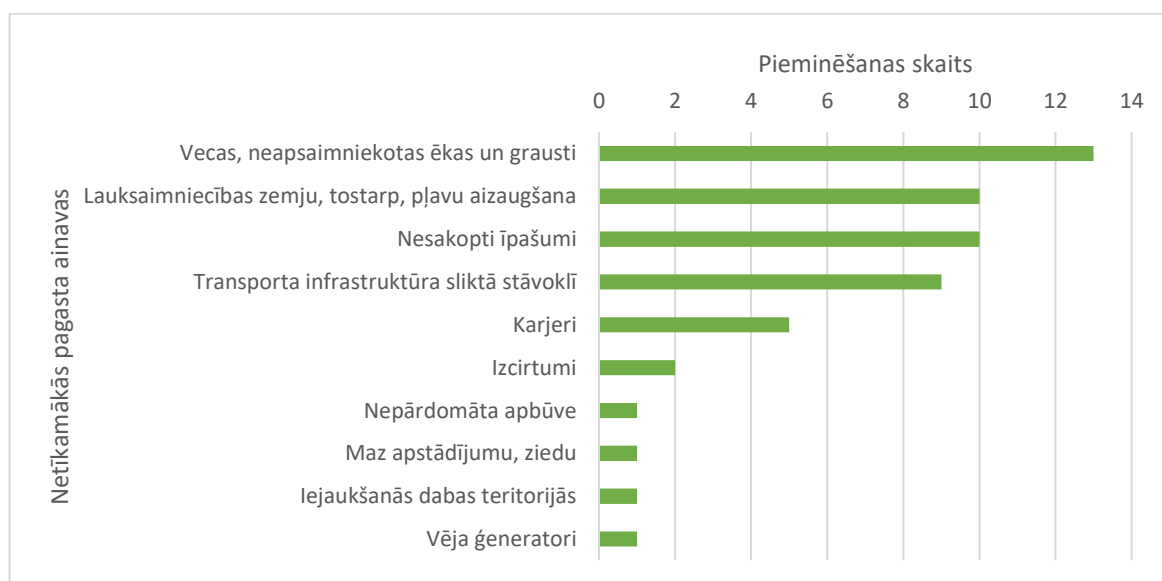
Faktori, kuri pēc respondentu domām padara pievilcīgu Grobiņas pagasta ainavu kopumā, zināmā mērā sasauca jau ar konkrētām ainavām jeb skatiem, kuras pagasta teritorijā, viņuprāt, ir vērtīgākās (4.25. attēls).

4.25. attēls. Pēc respondentu domām vērtīgākās Grobiņas pagasta ainavas

Kā vērtīgāko pagasta ainavu respondenti min Grobiņas pilsētu, minot tajā tādus objektus kā Grobiņas promenādi, pilskalnu, pilsdrupas, Dzirnavu dīķi, kas sniedz ne vien estētisko, bet arī vēsturisko vērtību. Par vērtīgām ainavām tiek uzskatītas arī Vītiņu pļavas ar savvaļas govīm, Liepājas ezers un Ālandes upes ieleja, kas pretstatā Grobiņas pilsētai kā urbanizētai videi, ir dabas teritorijas, kuras respondenti labprāt izmanto kā atpūtas vietas, lai izbēgtu no pilsētas un baudītu dabas sniegtos labumus. Ir svarīgi, lai arī turpmāk šīs teritorijas spētu saglabāt savu vērtību, tādā veidā radot vietas, kas raksturīgas konkrētajam pagastam un veido tā identitāti Latvijas kontekstā.

Kaut arī vairāki respondenti min, ka, viņuprāt, pagastā nav teritoriju, kas tiem liekas netīkamas un mazina apkārtējā skata kvalitāti, lielākā daļa no respondentiem atzīst, ka ne viss, runājot par pagasta ainavu ir tik pievilcīgs, un, protams, atsevišķās vietās būtu nepieciešami uzlabojumi (4.26. attēls). Kā netīkami ainavas elementi tiek atzīti grausti, vecās padomju laika, kā arī neapsaimniekotās ēkas, kas degradē apkārtējo skatu. Arī apsekojot pētamo teritoriju, tika secināts, ka pamestas un pussabrukušas ēkas pagastā sastopamas samērā bieži, un uz kopējā fona tās izceļas un disonē ar apkārtējo vidi. Arī lauksaimniecības zemju aizaugšana ar krūmiem tiek minēts kā process, kas mazina ainavas vizuālo kvalitāti. Apmežošanās process tika konstatēts arī kā viena no būtiskākajām ainavu izmaiņām pēdējo 20 gadu laikā, analizējot kartogrāfisko materiālu. Lielu nozīmi attiecībā uz neapsaimniekotajām ēkām un zemēm ieņem tieši īpašnieku attieksme pret to, vai tie uzskata, ka šāds īpašums degradē apkārtējo ainavu un ir ieinteresēti tā sakopšanā un turpmākā apsaimniekošanā. Nereti īpašnieki ir citu pilsētu iedzīvotāji un ārzemnieki, līdz ar to viņiem nav šī emocionālā sasaiste ar pagastu kā savu dzīves vidi, kas veicinātu apziņu, ka par savu īpašumu ir jārūpējas un tas jākopj.

4.26. attēls. Pēc respondentu domām netīkamākās pagasta ainavas un ainavu elementi

Respondentu negatīvais vērtējums Grobiņas pagastā zināmā mērā sasaucas ar citu pagastu iedzīvotāju vērtējumu par Latvijas perifēriju izskatu, kur vairāki respondenti min tādus vārdus kā pussabrukušas ēkas, sliktus ceļus, izcirstus mežus un mājas sliktā stāvoklī, tomēr arī šajā gadījumā respondenti galvenokārt akcentē to, kas tiešā mērā nosaka dzīves kvalitāti to dzīves telpā un kam tie ir pievērsuši uzmanību ikdienā (Penēze 2009). Ja Grobiņas pagasta respondenti, runājot par netīkamajām pagasta ainavām min galvenokārt konkrētas teritorijas, nepieminot negatīvas īpašības, tad citu pagastu iedzīvotāji atzīmē arī zināmas problēmas, kas, viņuprāt, skar lauku teritorijas, piemēram, bezdarbs, daži vietējie iedzīvotāji un jauniešu aizplūšana no lauku teritorijām uz pilsētām (Bell 2009).

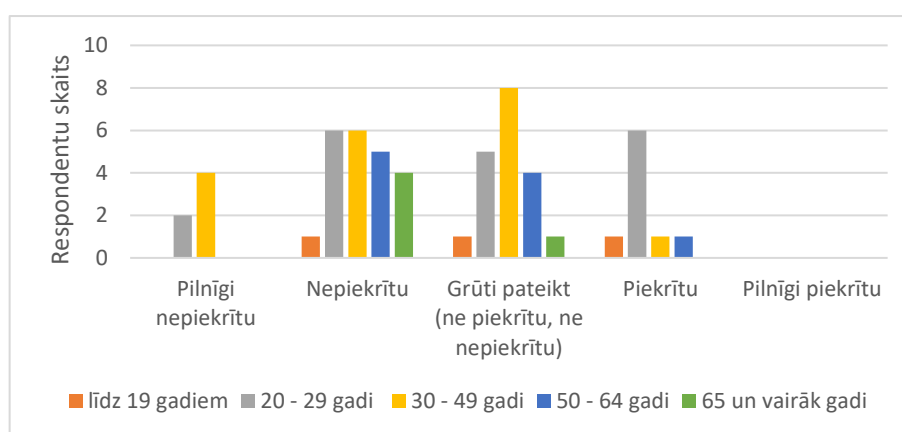
Ietekmi uz ainavu aizsardzību un atbilstošu to apsaimniekošanu atstāj vietējās pašvaldības darbība. Grobiņas novada dome ir izstrādājusi „Grobiņas novada ainavu tematisko plānojumu 2014. – 2030. gadam”, kura viens no mērķiem ir Grobiņas novada ainavu veidošana un aizsardzība tādā nozīmē, lai tās atspoguļotu konkrētās teritorijas identitāti (Grobiņas novada Ainavu.. 2013). Kaut arī lielākā daļa no respondentiem ar šo ainavu tematisko plānojumu nav iepazinušies, respondenti, kuri to ir aplūkojuši, atzīst, ka plānojums atbilst reālajai situācijai pagastā, tas ir vērsts uz pagasta sakoptību un attīstību un pozitīvi vērtējams tas, ka šāds plānojums vispār ir izveidots. Lielākā daļa no respondentiem uzskata, ka Grobiņas novada pašvaldība veicina ainavas kā dabas un cilvēka mijiedarbībā veidota mantojuma saglabāšanu Grobiņas pagastā, 24 respondentiem ir grūti atbildēt uz šo jautājumu, jo viņi nav iedziļinājušies pašvaldības darbībā attiecībā uz ainavas saglabāšanu, bet 6 respondenti uzskata, ka būtu nepieciešami uzlabojumi pašvaldības darbībā, kas veicinātu ainavas saglabāšanu. Kaut arī pašvaldībai šajā nozarē, protams, būtu kur augt, var secināt, ka darbība ir vērsta pareizajā virzienā, ko novērtē arī vietējie iedzīvotāji.

Apkopojot respondentu viedokli par Grobiņas pagasta ainavu kā vienotu kopumu, var secināt, ka lielākais vairums uzskata pagasta ainavu par pievilcīgu, kā lielāko tās pievilcību saistot ar teritorijas sakoptību, plašajām dabas un mežu teritorijām. Kaut arī pagasta teritorijas ainavā novērojami vairāki netīkami elementi, pārsvaru viennozīmīgi gūst vērtīgās ainavas, tostarp, Grobiņas pilsēta, Vītiņu pļavas un Ālandes upes ieleja, kuras veido pagasta identitāti un priecē gan vietējos iedzīvotājus, gan iebraucējus.

4.2.2. Respondentu attieksme pret zemes lietojuma veidu attiecību un izmaiņām pagastā

Zemes lietojuma veida maiņa ir viena no galvenajām ainavas izmaiņām visā Latvijā, tostarp, Grobiņas pagastā, kas sevišķi aktualizējusies pēdējo 20 gadu laikā un turpinās arī mūsdienās. Šajā sakarā pagastā iespējams izdalīt vairākas pārmaiņas, kas sākotnēji tika noteiktas, analizējot kartogrāfisko materiālu – lauksaimniecībā izmantojamās zemes apmežošanās procesa rezultātā apaug ar atsevišķiem koku un krūmu puduriem vai pārtop par mežu teritorijām, mežu teritorijās tiek veidotas cirsmas, kas rezultējas kā to platību samazinājums, kā arī izmaiņas, kas saistāmas ar apbūves platībām. Lai noteiktu respondentu viedokli par šīm izmaiņām, tie sniedza savu attieksmi pret konkrētiem ar zemes lietojuma veidu saistītiem apgalvojumiem.

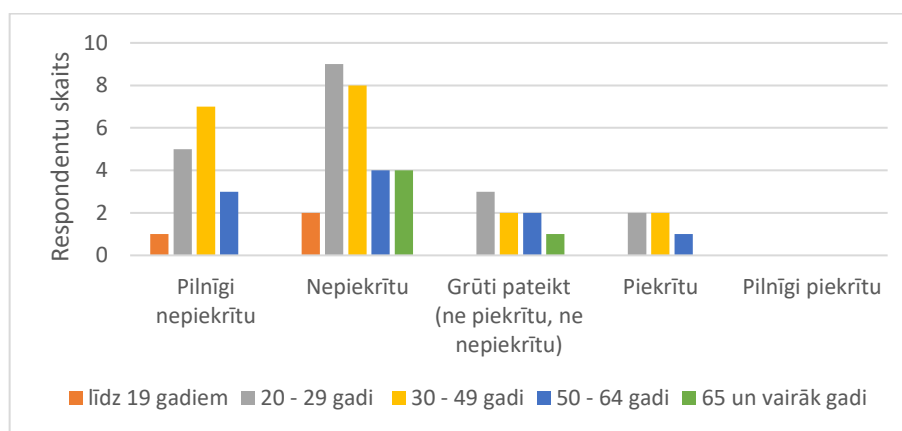
Analizējot apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību (aramzemes, pļavas, ganības)” (4.27. attēls), var secināt, ka lielai daļai respondentu ir grūti atbildēt uz šo jautājumu, kas varētu būt saistāms ar to, ka tiem nav priekšstata par kopējo lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību pagastā kopumā. Vairums respondentu šim apgalvojumam sliecas nepiekrīst, saprotot to, ka zemes izmantošanas veidu sadalījums izveidojies jau vēsturiski un mūsdienās vietējie pagasta iedzīvotāji turpina veikt lauksaimniecisko darbību jau vēsturiskajās lauksaimniecības teritorijās. Visvairāk apgalvojumam piekrīt gados jauni cilvēki, kas saistāms ar to, ka lauksaimniecība tiem nav aktuāla, un tie visdrīzāk vēlētos pagastā redzēt vairāk pilsētniecisku vidi.

4.27. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz lauksaimniecībā izmantojamo zemju platības (aramzemes, pļavas, ganības)”

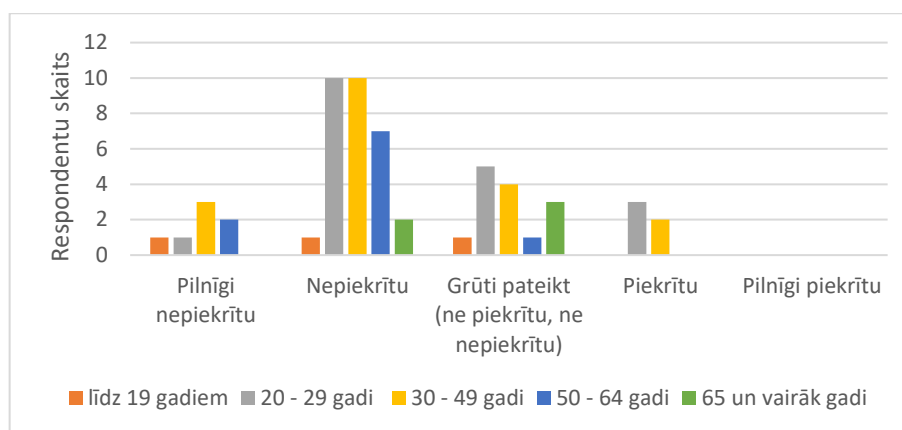
Arī vērtējot to, vai pagastā ir pārāk daudz mežu platību (4.28. attēls), vairums respondentu apgalvojumam nepiekrīt, līdz ar to var secināt, ka tie negatīvi vērtē arī cirsmu veidošanu mežos.

To savā disertācijā atzīmē arī Z. Penēze, minot, ka respondenti citos Latvijas pagastos uzskata mežu izciršanu kā ainavu vērtību pazeminošu aspektu (Penēze, 2009). Tā kā mežu teritorijas pēc respondentu domām padara Grobiņas pagasta ainavu pievilcīgu un ir vienas no vērtīgākajām ainavām, saprotams, kādēļ dominē tieši šādas atbildes. Runājot par izcirtumu platību palielināšanos, vairums respondentu, vērtējot apgalvojumu „Grobiņas pagasta mežos ir pārāk daudz izcirtumu, kas mazina ainavas kvalitāti”, atzīmē, ka tie nedz piekrīt, nedz nepiekrīt šim apgalvojumam. Aptauja parādīja, ka apgalvojumu apstiprinoši novērtē tie respondenti, kuru dzīves vietas atrodas tiešā izcirtumu tuvumā, kas atstāj negatīvu ietekmi uz apkārtējo ainavu. Daļa no šiem respondentiem Grobiņas pagasta mežus uzskata par vienu no pagasta vērtīgākajām ainavām, līdz ar to mežizstrādes palielināšanās pēc viņu domām mazina mežu ainavas kvalitāti. Tā kā, analizējot kartogrāfisko materiālu, tika secināts, ka cirsmu platības laika posmā no 20. gadsimta beigām līdz mūsdienām ir ievērojami palielinājušās, kopējais respondentu vērtējums par šo apgalvojumu nonāk zināmā pretrunā ar apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz mežu teritoriju”, taču tas varētu tikt saistīts ar to, ka iedzīvotājiem nav izpratnes par to, cik patiesībā lielos apjomos pagasta lielie mežu masīvi tiek izcirsti, jo cirsmas galvenokārt atrodas dziļāk mežu teritorijās, kas pamanāmas tikai mežu apmeklējot.

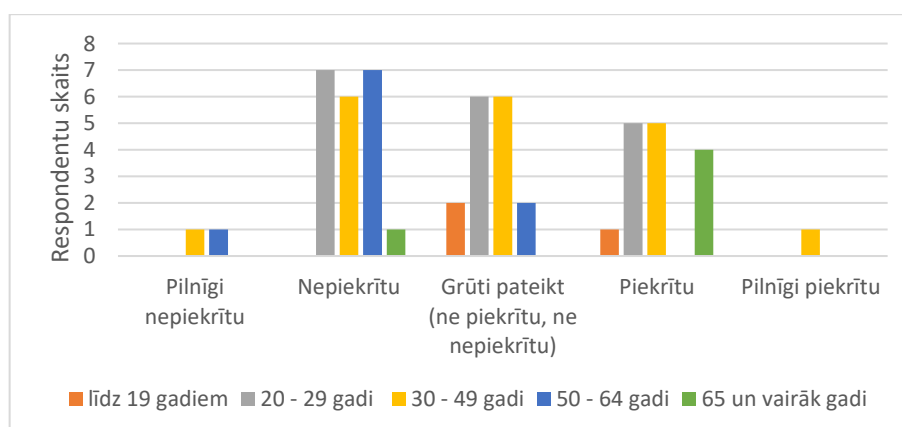
4.28. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz mežu teritoriju”

Analizējot kartogrāfisko materiālu, tika konstatēts viensētu skaita pieaugums pagastā, tomēr respondenti galvenokārt neuzskata, ka pagastā būtu pārāk blīva viensētu apbūve (4.29. attēls). Lielākā daļa no pagasta viensētām ir celtas jau iepriekšējā gadsimtā un, kaut arī vairākas no tām vairs nereprezentē tradicionālo Latvijas lauku ainavu, tās joprojām ir apdzīvotas. Šajā gadījumā respondentu attieksme varētu būt saistāma ar to, ka mūsdienās arvien vairāk lauku teritorijas tiek pamestas, un tie pozitīvi vērtē to, ka iedzīvotāji tomēr turpina dzīvot laukos, uzturot vietējā pagasta apdzīvojuma struktūru.

4.29. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagastā ir pārāk daudz viensētu un/vai vasarnīcu/privātmāju apbūves teritoriju, kas negatīvi ietekmē ainavas vizuālo koptēlu”

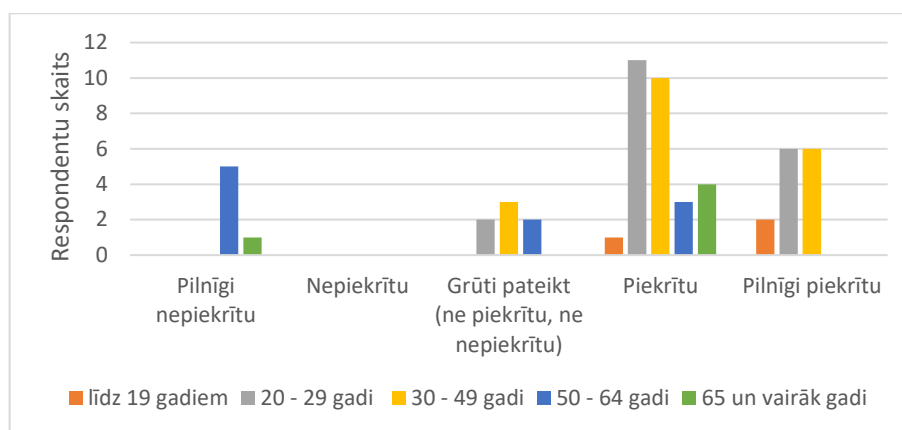
Vērtējums pret apgalvojumu „Grobiņas pagastā palielinājusies cilvēka ietekme uz apkārtējo telpu, kas veicinājusi dabisko teritoriju īpatsvara samazināšanos un ainavas vizuālā veidola pasliktināšanos” parāda, ka respondentu viedoklis ir visai atšķirīgs (4.30. attēls). Apgalvojumam sliecas piekrist pensijas vecuma respondenti, kuriem patiesībā ir visplašākais skatījums uz to, kā ainava ir mainījusies. Iespējams, ka laika gaitā antropogēnās slodzes ietekmē ir izzudusi kāda tiem nozīmīga ainava, kas tiem raksturojusies ar bērniību. Arī lauku struktūras izmaiņas varētu rosināt respondentus piekrist šim apgalvojumam. Tāpat arī jau iepriekš minētā mežistrāde varētu respondentiem likt aizdomāties par cilvēka ietekmes palielināšanos attiecībā uz dabas teritorijām. Tomēr arī šajā gadījumā atbildes lielā mērā ietekmē tas, ko respondenti novērojuši tuvumā savai dzīves vietai un saprotams, ka ne visās pagasta daļās šī ietekme ir uzskatāmi redzama.

4.30. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagastā palielinājusies cilvēka ietekme uz apkārtējo telpu, kas veicinājusi dabisko teritoriju īpatsvara samazināšanos un ainavas vizuālā veidola pasliktināšanos”

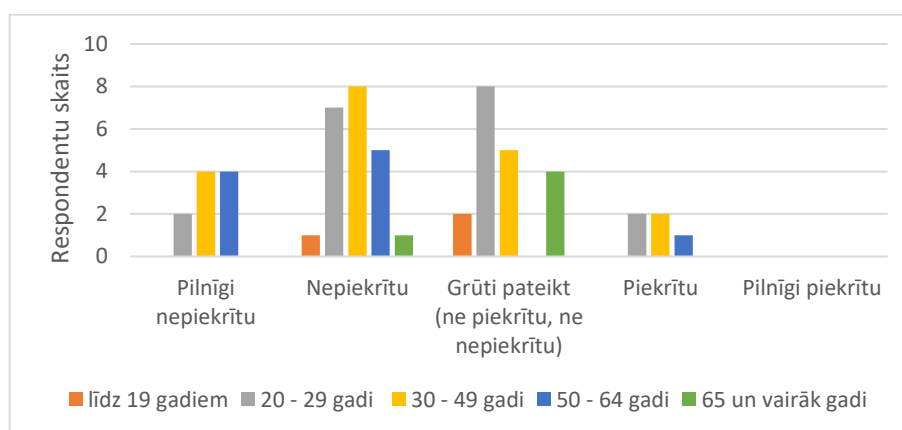
Respondentu attieksme pret šo apgalvojumu zināmā mērā sasaistāma ar apgalvojumu „Grobiņas pagastā ir attīstījusies uzņēmējdarbība, un industriālā apbūve padarījusi ainavu vizuāli nepievilcīgāku”. Kaut arī vairākiem respondentiem ir grūti novērtēt šo apgalvojumu, lielākā daļā tam nepiekrīt. Kaut arī Grobiņas pagastā ir reģistrēti vairāki uzņēmumi, to darbība galvenokārt noris jau padomju laikos celtajās ēkās – angāros, klētīs, bijušajos piena kombinātos un cūku fermās. Arī grūtības paust savu attieksmi pret šo apgalvojumu parāda to, ka respondenti patiesībā nav ievērojuši industriālās apbūves platību pieaugumu un nav pārliecināti par uzņēmējdarbības attīstību pagastā. Cits jautājums ir par to, vai esošā industriālā apbūve ainavu padara vizuāli nepievilcīgu. Ņemot vērā ēku celšanas vecumu, liela daļa no tām nav atjaunota un vairāk saistās ar padomju gadiem un tā laika vajadzībām nevis mūsdienīgu uzņēmējdarbības vidi, līdz ar to varētu teikt, ka nevis jauna industriālā apbūve dara ainavu nepievilcīgu, bet gan tā, kura saglabājusies vēl no senākiem laikiem.

Viena no Grobiņas pagasta atpazīstamības pazīmēm ir vēja ģeneratoru parks. Kaut arī caurbraucējiem un pagasta viesiem šie ainavas elementi var šķist vilinoši, tā neuzskata visi respondenti, kas saistāms ar vēja ģeneratoru ietekmi gan uz cilvēku veselību, gan apkārtējo vidi (4.31. attēls). Sevišķi iezīmējas gados vecāku respondentu noraidošā attieksme pret šo apgalvojumu, tomēr šajā gadījumā būtu nepieciešams noskaidrot, vai tie negatīvi vērtē vēja ģeneratorus kā vides objektus vai parka attīstību citās pagasta teritorijās. Līdzīgi var spriest arī par respondentiem, kuri nedz piekrīt, nedz nepiekrīt apgalvojumam. Zināmā mērā to varētu ietekmēt ģeneratoru atrašanās dzīves vietas tuvumā, kas varētu mainīt arī to respondentu viedokli, kuri vēja ģeneratorus vērtē pozitīvi, tādēļ saprotams, ka šo objektu atrašanās tiešā dzīves vietas tuvumā varētu izmainīt attieksmi pret šo jautājumu. Kaut arī parks ietekmē kopējo lauku ainavu, tas tomēr piešķir mūsdienīgas iezīmes lauku ainavai un veido pagasta unikalitāti. Šāda potenciāla vēja ģeneratoru parka attīstībai piekrīt arī respondenti Pāvilostā un Jūrkalnē kā pozitīvo aspektu minot iespējamo darba vietu pieaugumu teritorijās, atzinusi K. Veidemane, analizējot šo administratīvo vienību iedzīvotāju un tūristu attieksmi pret vēja ģeneratoru parka attīstību Baltijas jūras piekrastē, taču respondentu atbildes lielā mērā ietekmē tas, vai parka attīstība notiktu konkrētajā vietā vai citur piekrastē (Veidemane 2013). Taču jāatzīmē, ka vēja ģeneratoru parka attīstības gadījumā ir pietiekami liels skaits respondentu, kuri nākotnē vairs šo piekrastes daļu neapmeklētu (Veidemane 2013). Iespējams, ka arī Grobiņas pagasta respondenti, izvairoties no vēja elektrostaciju attīstības, varētu apsvērt domu par dzīves vietas maiņu. Arī Grobiņas pagasta respondentu skatījumā tie iespējams atbalstītu parka attīstību citviet, bet uztraucas par to, vai parks negatīvi neietekmēs ainavu.

4.31. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Es pozitīvi vērtēju vēja ģeneratoru parka attīstību Grobiņas pagastā un man nebūtu iebildumu, ja vēja ģeneratori tiktu uzstādīti arī citās pagasta teritorijās”

Tā kā Grobiņas pagasts ir Liepājas piepilsētas teritorija, sākotnēji tika rasts priekšstats, ka tajā būs novērojama Liepājas ietekme, attīstot pagasta teritorijā dzīvojamo apbūvi un veicinot uzņēmējdarbības vides veidošanu, tādā veidā paplašinot urbanizēto apvidu platības pagastā, sevišķi Liepājas tuvumā esošajā pagasta zonā. Pēc kartogrāfiskā materiāla analīzes un pagasta apsekošanas tika secināts, ka pagastā Liepājas ietekme īsti nav novērojama. Respondentu viedoklis to zināmā mērā apstiprina (4.32. attēls). Varētu domāt, ka atsevišķo viensētu skaita pieaugums varētu būt saistāms ar Liepājas iedzīvotāju vasarnīcu izbūvi, taču blīvi apbūvēti rajoni pagastā, neskaitot jau esošos ciemus, nav izveidojušies.

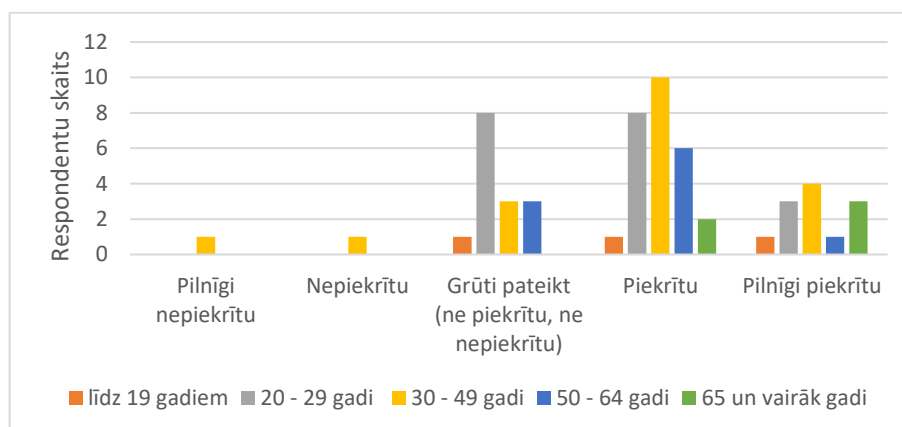

4.32. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasta piegulošajām pilsētām ir tendence paplašināties, kā rezultātā tiek ietekmēta ainava Grobiņas pagastā”

4.2.3. Respondentu attieksme pret Grobiņas pagasta ainavu kā dzīves vidi

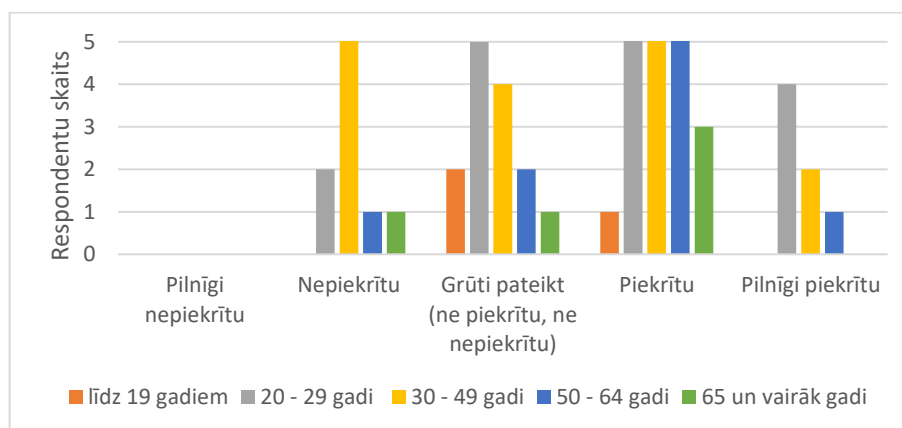
Viens no bakalaura darba mērķiem bija novērtēt, kā respondenti uztver Grobiņas pagastu kā dzīves vidi – neapskatot konkrētus pagastā pieejamus pakalpojumus, bet balstoties uz ainavu kā kopumu. Visi iepriekš minētie apgalvojumi ietver sevī konkrētas izmaiņas un ainavu veidojošos elementus, kas veido apkārtējo vidi, un respondentu attieksme pret tiem lielā mērā nosaka to attieksmi pret dzīves vidi kopumā.

Tā kā liela daļa respondentu, domājot par to, kas, viņuprāt, padara Grobiņas pagasta ainavu pievilcīgu, minēja vārdus “sakoptība, tīra un skaista vide”, ir likumsakarīgi, ka to attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainava ir sakopta un estētiski pievilcīga” ir galvenokārt piekrītoša (4.33. attēls). Respondentu, kuri nedz piekrīt, nedz nepiekrīt apgalvojumam, attieksme saistāma ar to, ka tie īsti nevar pateikt, kāda ir kopējā situācija pagastā. Vērtējums varētu būt balstīts arī uz to, ka katram indivīdam ir sava estētiskā izpratne, uz kuru tas balsta priekšstatu arī par apkārtējās vides skaistumu.

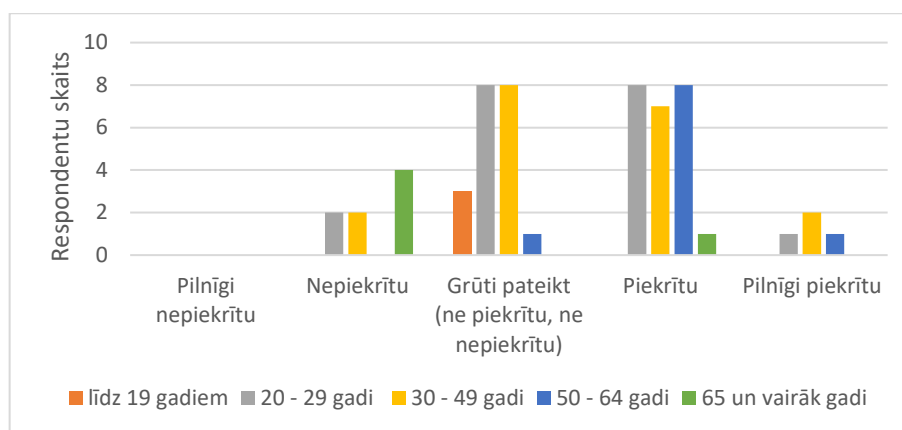
4.33. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasta ainava ir sakopta un estētiski pievilcīga”

Šajā sakarā var minēt arī respondentu attieksmi pret apgalvojumu „Pozitīvas emocijas ar dzīves vidi Grobiņas pagastā man saistās ar skaistajām ainavām tajā” (4.34. attēls). Kaut arī liela daļa no visu vecumu respondentu grupā apgalvojumam piekrīt, domas šajā jautājumā respondentiem dalās. Vairums, kur nedz piekrīt, nedz nepiekrīt apgalvojumam par šādu aspektu nebija aizdomājušies, Grobiņas pagastu galvenokārt saistot ar mājām nevis skaistām ainavām. Respondenti, kuri apgalvojumam nepiekrīt, atzīst, ka pozitīvas emocijas tiem galvenokārt saistās ar atmiņām un pagastā dzīvojošajiem draugiem un radiem. Iespējams, ka daļa no respondentiem nemaz neapzinās, ka šīs patīkamās atmiņas vai tikšanās ar draugiem saistās ar kādu konkrētu vietu, kurai ir raksturīgas noteiktas īpašības, kas noteikušas pozitīvās emocijas.

4.34. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Pozitīvas emocijas ar dzīves vidi Grobiņas pagastā man saistās ar skaistajām ainavām tajā”

Vērtējot to, kā iedzīvotāji skatās uz pagasta ainavu kopumā, respondenti izteica attieksmi pret apgalvojumu „Pēdējo 20 gadu laikā Grobiņas pagasta ainavas ir kļuvušas skaistākas” (4.35. attēls). Redzams, ka sevišķi kontrastē gados vecāku respondentu viedoklis gan piekrītot, gan nepiekrītot šim apgalvojumam. Tā kā sākotnēji tika minēts, ka pēdējo 20 gadu laikā attiecībā uz ainavas izmaiņām aktualizējies ir cilvēka saimnieciskais faktors, atbildes uz šo apgalvojumu samērā uzskatāmi vizualizē iedzīvotāju attieksmi pret to, vērtējot, vai ainavu vizuālo kvalitāti cilvēka darbība ir ietekmējusi pozitīvi vai gluži pretēji – veicinājusi ainavas estētiskās vērtības samazināšanos. Patiesībā arī šādu apgalvojumu nebūtu gluži pareizi vērtēt, jo nav tāds uzstādījums, ka ainava būtu izveidojusies skaistāka vai vizuāli nepievilcīgāka. Katra indivīda atbildi ietekmē viņa subjektīvais viedoklis un skatījums uz apkārtējo vidi. Darba autore uzskata, ka vērtējumu ietekmē arī respondenta vecums – attiecīgi cik daudz no šī laika posma tas atceras, vai tam vispār ir bijusi pievērsta uzmanība, kā arī tas, vai respondents visu šo laiku ir dzīvojis pagasta teritorijā un novērojis, kā ainava mainās laikam ejot uz priekšu. Arī Z. Penēze atzīst, ka tieši vecāka gadagājuma lauku teritoriju iedzīvotāji uzskata, ka ainavas kvalitāte mūsdienās ir sliktākā stāvoklī, kas galvenokārt saistāms ar dzīves pieredzi, līdz ar to tie kā skaistāku nereti vērtē ainavu, kas bija novērojama jaunības gados. Līdzīga situācija ir ar vidēja vecuma iedzīvotājiem, kuri izdara mazāk negatīvus spriedumus, jo tiem ir vieglāk pieņemt dažādus jauninājumus, līdz ar to tie izsaka mazāk kritisku viedokli (Penēze 2009).

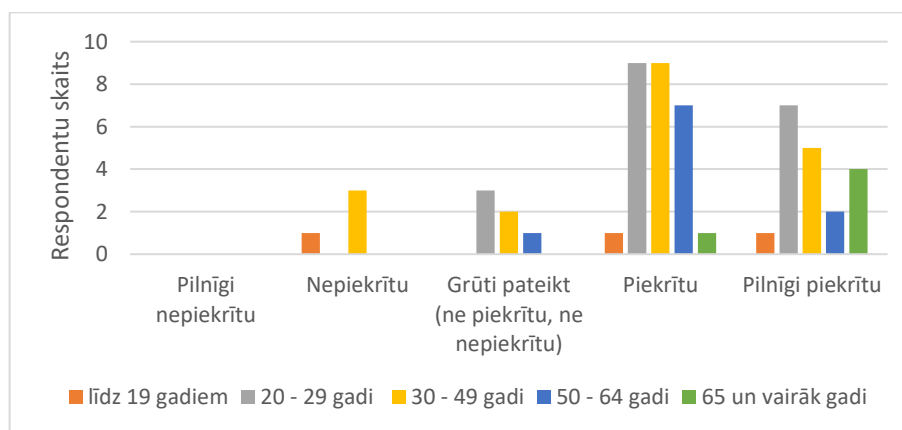
4.35. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Pēdējo 20 gadu laikā Grobiņas pagasta ainavas ir kļuvušas skaistākas”

Lielākais vairums uz apgalvojumu „Es vēlētos, lai Grobiņas pagasta ainavu pievilcību piedzīvotu mani pēcnācēji” atbildēja apstiprinoši. Un būtībā tas ir tikai likumsakarīgi. Vairākiem respondentiem pagastā atrodas dzimtās mājas, līdz ar to tie vēlas, lai arī nākamās paaudzes piedzīvotu patīkamas emocijas saistībā ar tām. Arī bērnības pavadīšana laukos ir liels pluss, kas var veicināt izpratni par dzīvo dabu un nepieciešamību to saglabāt. Nereti mūsdienu jaunajai paaudzei vairs nav iespējas kaut daļu no bērnības pavadīt laukos un darba autore uzskata, ka tas ietekmē izpratni par vidi, dzīvo dabu, kā arī mazina saikni ar to. Respondenti, kuri nedz piekrīt, nedz nepiekrīt apgalvojumam ir gados jaunāki cilvēki. Ņemot vērā kopējo situāciju valstī, tiem grūti spriest par to, kur tie dzīvos nākotnē un vai tiem vēl Grobiņas pagastā būs kur atgriezties. S. Bells un citi šajā jautājumā akcentē to, kur pašī respondenti ir pavadījuši savu bērnību, kas zināmā mērā varētu ietekmēt to, vai respondents vēlas, lai viņa pēcnācēji izbaudītu lauku ainavas burvību (Bell et al. 2009).

Uz apgalvojumu „Katram Grobiņas pagasta iedzīvotājam ir jārūpējas par savas dzīves vietas un ainavas sakoptību” gandrīz visi respondenti atbildēja apstiprinoši. Būtībā tie atzina, ka šāda atziņa būtu jāievēro ne tikai Grobiņas pagastā, bet gan jebkurā Latvijas vietā. Vietējie iedzīvotāji, veicot kaut nelielus sakopšanas darbus, var ievērojami uzlabot kādas vietas koptību. Ja visi iedzīvotāji šai sakarā dotu kaut nelielu pienesumu, tas veicinātu pagasta vizuālā tēla uzlabošanu un veicinātu ainavas kā kopuma sakoptību. Ņemot vērā to, ka respondenti, kā vienu no Grobiņas pagasta ainavas pievilcības veidojošajiem faktoriem atzina sakoptību, saprotams, ka atbilde uz šo apgalvojumu nav tikai vērtējums, bet iedzīvotāji to piekopj arī savā ikdienas dzīvē. Var secināt, ka respondentiem ir izveidojusies vietas izjūta, tie apzinās, ka tieši viņi ir tie, kas veido pagasta ainavu, neatkarīgi no tā, kāda ir to saistība ar konkrēto pagastu. Atbildot uz jautājumu „Ko Jūs kā iedzīvotājs būtu gatavs darīt, lai uzlabotu ainavas vizuālo kvalitāti un

padarītu to vizuāli pievilcīgāku?”, lielākā daļa min to, ka būtu gatavi gan piedalīties, gan organizēt talkas, tādā veidā veicinot vienotu pagasta sakopšanu. Vairums atzīmē, ka nepieciešams sākt ar savu īpašumu apkopšanu – veikt atsevišķo koku un krūmu izciršanu, kas veicina lauksaimniecībā izmantojamo zemju aizaugšanu, applaut ceļmalas, apsaimniekot lauku teritorijas. Respondenti to dara jau pašlaik un aicina darīt arī citus, atzīmējot, ka, sakopjot katram savu īpašumu, veidotos arī pievilcīgāks pagasta koptēls. Respondenti aicina jau sākotnēji nepiemēslot un izturēties pret apkārtējo vidi ar rūpēm, tad arī mazāk būs jāiegulda sakopšanas darbos.

Kopumā runājot tieši par dzīves vidi, respondenti to vērtē kā patīkamu un estētiski pievilcīgu (4.36. attēls), atzīstot, ka lielu ietekmi uz attieksmi pret šo apgalvojumu atstāj tieši vietējie iedzīvotāji, kas ir viens no galvenajiem elementiem, kas veido apkārtējo vidi. Respondenti pozitīvi novērtē to, ka dzīvo tieši lauku teritorijā, sevišķi izceļot mieru un klusumu, ko pilsētvidē nav iespējams saņemt, norādot, ka nepieciešamības gadījumā tuvumā atrodas Liepāja, kura ir ļoti viegli sasniedzama. Arī ainava veicina pozitīvās domas par dzīves vidi, minot tieši plašās dabas teritorijas un samērā neskarto vidi, kas vismaz uz doto brīdi respondentus piesaista konkrētajai teritorijai. Arī S. Bells un citi, analizējot Latvijas pagastu iedzīvotāju viedokli, secināja, ka pilsētniekiem, kuri pārcēlušies uz lauku teritorijām, sākotnēji ir svarīga vieta kā dzīves vide un lauku teritorijās pieejamiem pakalpojumiem nav nozīmes (Bell et al. 2009).

4.36. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Grobiņas pagasts kā dzīves vide ir patīkama un estētiski pievilcīga”

4.2.4. Iespējamās Grobiņas pagasta ainavas izmaiņas nākotnē

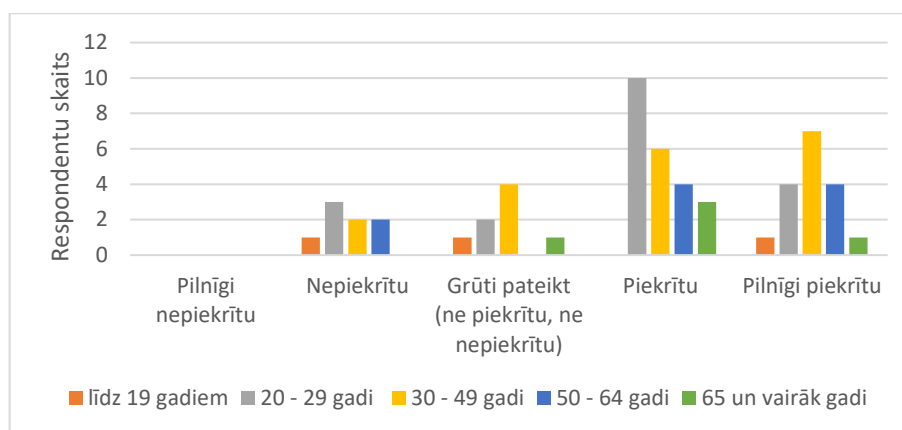
Vērtējot iespējamās Grobiņas pagasta ainavas izmaiņas nākotnē, tās varētu attīstīties tādos pašos virzienos kā līdz šim, galvenajām izmaiņām koncentrējoties uz zemes lietojuma veida maiņu, kas noteiks attiecīgo zemes izmantošanu pagastā. Turpmākā attīstība vērsta Grobiņas pagastā būs vērsta uz nodarbinātības veicināšanu un tehnoloģisku attīstību, kas lauku vidi padarītu pievilcīgu pilsētnieku acīs. Kaut arī plānots stiprināt lauksaimniecības jomu, sākotnēji jāpievērš uzmanība tam, kā konkrētajā reģionā piesaistīt iedzīvotājus lauksaimnieciskās darbības veikšanai, kas celtu reģiona konkurētspēju Latvijas kontekstā (Melluma et al. 2009).

Pastāv iespēja, ka nākotnē varētu mainīties zemes lietojuma veidu sadalījums, attiecīgi pieaugot mežu platībām, bet samazinoties lauksaimniecībā izmantojamo zemju platībām, ko veicinās lauksaimniecības zemju pamešana, kas bez cilvēka saimnieciskās ietekmes rezultēsies kā to apmežošanās. Šāda ainavas attīstības tendence varētu būt sagaidāma vietās, kuras ir mazāk apdzīvotas un no novietojuma viedokļa atrodas neizdevīgās vai grūti pieejamās vietās. Skatoties no otras puses, veicinot Latvijas ekonomisko izaugsmi, Grobiņas pagasta mežos varētu turpināties cirsmu veidošana, kas kopējo mežu platību samazinātu, jo saprotams, ka lauksaimniecības zemju aizaugšana nespēj tik ātri atražot, piemēram, 70 gadus vecu mežaudzi, un tam ir nepieciešams daudz ilgāks laika periods. Turklāt, kopta meža ainava, salīdzinot ar aizaugušas lauksaimniecībā izmantojamas zemes ainavu, uzskatāma par estētiski pievilcīgāku, tamdēļ var secināt, ka, attīstoties apmežošanās procesam, pagastā neveidotos vizuāli pievilcīga lauku telpa. Eiropas Savienības atbalsta maksājumi ir viena no optimālākajām iespējām, kā motivēt lauksaimniekus palikt pagastā un turpināt saimniecisko darbību, tādā veidā nodrošinot estētiski pievilcīgas un koptas lauku telpas veidošanos.

Kaut gan ir maz ticams, ka tuvākā nākotnē Grobiņas pagastā varētu tikt izjūsta spēcīga Liepājas ietekme un ievērojami pieaugt iedzīvotāju skaits, šādas izmaiņas varētu radīt nepieciešamību pēc papildus teritorijas lauku platībās, kurās attīstītos jauni blīvas dzīvojamās apbūves rajoni. Šajā gadījumā var pieminēt iepriekšējo pagasta teritorijas plānojumu, kur laika posmā no 2005. – 2013. gadam pagasta teritorijā, galvenokārt starp Grobiņas pilsētu un Cimdeniekiem, tika plānota blīva dzīvojamā un publiskā apbūve, kas nav īstenojusies. Šāda prognozētā apbūve noteikti bija sasaistāma ar plānoto Liepājas iedzīvotāju pieaugumu pagastā un tiem nepieciešamo dzīves telpu būvniecību, jo plānoto apbūves šķērso valsts galvenais autoceļš A9 Rīga – Liepāja, kas tiešā veidā savieno Grobiņas pagastu ar Liepāju, līdz ar to Liepāja no šīs pagasta daļas ir viegli sasniedzama. Tas, ka šāda apbūve nav īstenojusies minētajā

laika posmā, apstiprina to, ka ir maza iespēja tai attīstīties nākotnē. Taču pastāv iespēja, ka nākotnē šajā reģionā varētu pieaugt atsevišķu viensētu skaits, ko Liepājā strādājošie iedzīvotāji izmantotu kā otros mājokļus vai pārvāktos uz pastāvīgu dzīvi Grobiņas pagastā. Taču šāda dzīvojamās apbūves palielināšanās pagastā jebkurā gadījumā vērtējama pretrunīgi, jo, pieaugot pastāvīgo iedzīvotāju skaitam lauku teritorijā, varētu sagaidīt pieaugumu arī to vajadzībās attiecībā uz zināmiem pakalpojumiem, līdz ar to arī tas varētu veicināt apbūvēto teritoriju platības pieaugumu, kas samazinātu bioloģisko daudzveidību pagastā. Šādā gadījumā ir grūti izsecināt, kas pagasta attīstības kontekstā ir būtiskāks – lauku telpas saglabāšana vai ekonomiskā attīstība, kas nodrošinātu arī jaunas darba vietas pagasta robežās. Tomēr šādam variantam ir nepieciešami finansiālie ieguldījumi, līdz ar to pastāvīgo iedzīvotāju skaita un urbanizēto platību pieaugumu pagastā lielā mērā varētu noteikt ekonomiskā situācija valstī.

Analizējot kartogrāfisko materiālu, tika secināts, ka pēdējo 20 gadu laikā uz Grobiņas pagasta ainavu nav radīta tāda ietekme, kas būtu saistāma tieši ar pagastu kā Liepājas piepilsētas teritoriju, nevar izslēgt, ka nākotnē pagasta teritorija nevarētu kļūt saistošāka pilsētniekiem tieši kā dzīves vietas izvēle. Tomēr aptaujas respondenti uz šo iespēju skatās no divām pusēm (4.37. attēls). Daļa respondentu atzīst, ka nākotnē, attīstoties infrastruktūrai un jaunām darba vietām, Grobiņas pagasts kā dzīves vide varētu kļūt saistošs ne vien tuvējās apkārtnes iedzīvotājiem, bet arī citiem Latvijas iedzīvotājiem, kā galveno argumentu minot to, ka tieši Liepājas tuvums varētu noteikt šo tendenci. Tomēr ir respondentu daļa, kura uzskata, ka arī nākotnē šāda attīstības tendence visdrīzāk neīstenosies, jo mūsdienās arvien vairāk viss koncentrējas ap galvaspilsētu un tieši tur norit visintensīvākā attīstība gan pilsētas, gan piepilsētas teritorijā. Respondenti gan nemāk teikt, vai šādu nākotnes variantu tie uzskatītu par pozitīvu, saprotot, ka, palielinoties iedzīvotāju skaitam pagastā, pieaugs arī apbūvei nepieciešamās platības, un tas veicinās dabisko teritoriju platību samazināšanos. Tomēr arī Kurzemes reģiona attīstības aģentūra uzsver, ka nākotnē būtu jāveicina pasākumi, kas veicināt iedzīvotāju skaita pieaugumu un attiecīgi to palikšanu lauku teritorijās, saglabājot vietējo identitāti, bet neveicināt nostāju pret pārmaiņām vidē (Melluma et al. 2009).

4.37. attēls. Respondentu attieksme pret apgalvojumu „Attīstoties infrastruktūrai un jaunām darba vietām, Grobiņas pagasts kā dzīves vide varētu kļūt saistošs arī citiem Latvijas iedzīvotājiem”

Runājot par plānotajām ainavu izmaiņām „Grobiņas novada Ainavu plānā (tematiskajā plānojumā) 2014. – 2030. gadam”, pagasta teritorijā varētu paplašināties lieli vienlaidus lauksaimniecībā izmantojamo zemju masīvi, kuros, piesaistot Eiropas Savienības fondu līdzfinansējumu, plānots attīstīt bioloģisko lauksaimniecību, tādā veidā saglabājot lauku ainavas estētiskās vērtības. Papildus tam ainaviski vērtīgākajās vietās varētu tikt attīstīta dzīvojamā apbūve, kas ietver jau iepriekš minētos otros mājokļus pilsētu iedzīvotājiem. Paredzēts attīstīt vēja ģeneratoru parku, šoreiz ietverot to izbūvi arī mežu teritorijās (Grobiņas novada Ainavu.. 2013). Šajā gadījumā strīdīgs ir jautājums par to, kā vietējie iedzīvotāji to varētu uztvert, ņemot vērā to, ka pēc respondentu atbildēm tika secināts, ka pagasta mežus tie uztver par vienu no pagasta vērtīgākajām ainavām, taču vēja ģeneratoru parka attīstība tikai pastiprinātu izcirstās mežu platības. Kaut arī ietekmi uz šo lielā mērā atstāj teritorijas plānojums un tajā paredzētais zemes izmantojums, iespējams, ka, ja būtu iespējams piesaistīt pagastam iedzīvotājus, plānojums tiktu mainīts par labu tieši apbūves platību palielinājumam, kas ietekmētu dabisko ainavu pagastā.

Kopumā potenciālās ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā nākotnē ir samērā neskaidras, un tās lielā mērā ietekmēs kopējā situācija valstī – gan ekonomiskajā un politiskajā, gan cilvēkresursu ziņā. Kā jau tika minēts ainavas definīcijā, ainava attīstās dabas un cilvēka mijiedarbībā. Lai arī cik tuvu lauku teritorijām atrastos tuvējās pilsētās, tajos jau mūsdienās ir samērā grūti piesaistīt iedzīvotājus, līdz ar to nav iespējams objektīvi spriest par tās izmaiņām, ja nav pārliecības par to, vai teritorijā būs cilvēkresursi, kas veicinās ainavas attīstību un uzturēs to kā vienotu kopumu.

SECINĀJUMI

1. Pētījums parādīja, ka galvenās ainavas izmaiņas Grobiņas pagastā no 20. gadsimta beigām līdz mūsdienām saistāmas ar zemes lietojuma veida maiņu – vietām novērojama lauksaimniecībā izmantojamo zemju apmežošanās ar atsevišķiem kokiem un krūmu puduriem, novērojama izteikta cirsmu palielināšanās pagasta mežu platības, kamēr vienlaidus mežu platību pieaugums novērojams tikai atsevišķās pagasta daļās, kā arī palielinājies viensētu skaits un attīstīts vēja ģeneratoru parks, kas Latvijas teritorijā veido unikālu un pagastam raksturīgu ainavu,
2. Neapstiprinājās sākotnēji izvirzītais secinājums, ka Grobiņas pagasta ainavu lielā mērā būs ietekmējis Liepājas pilsētas tuvums, attīstot pagastā blīvu dzīvojamās apbūves un industriālo objektu teritoriju. Ietekme no Liepājas puses ir salīdzinoši neliela, kas galvenokārt varētu būt novērojama tieši viensētu skaita pieauguma ziņā, taču tā varētu pastiprināties nākotnē, ja Liepājā pieaugs iedzīvotāju skaits.
3. Respondenti Grobiņas pagasta ainavu galvenokārt vērtē kā skaistu un sakoptu, sevišķi izceļot vērtīgās un pagastam raksturīgās ainavas tajā, kas zināmā mērā sakrīt ar „Grobiņas novada Ainavu plānā (tematiskajā plānojumā) 2014. – 2030. gadam” noteiktajām vizuāli vērtīgajām pagasta ainavām. Tie uzskata, ka ainava kā dzīves vide pagastā ir patīkama un estētiski pievilcīga, un vēlas, lai to pieredzētu arī nākamās paaudzes. Jūtams, ka ir izveidojusies saikne ar pagastu kā mājām, kur ikviens tajā dzīvojošais iedzīvotājs ir atbildīgs par apkārt esošās ainavas kvalitātes saglabāšanos.
4. Salīdzinot respondentu viedokli ar citu Latvijas pagastu iedzīvotāju vērtējumu par apkārt esošo ainavu, jāsecina, ka attieksme pret lauku ainavu un tās vērtībām ir samērā līdzīga, galvenokārt uzsverot tieši dabas teritoriju tuvumu un mieru, ko sniedz dzīve lauku apvidos.
5. Kaut arī atsevišķas izmaiņas un jaunizveidoti objekti ainavā padara to unikālu un veicina atpazīstamību Latvijas kontekstā, piemēram, kā vēja ģeneratoru parks Grobiņas pagastā, ne visi respondenti sniedz pozitīvas atsauksmes pret tiem, kas galvenokārt saistāms ar respondentu vecumu un spēju pielāgoties izmaiņām.
6. Grobiņas pagasta ainavas izmaiņu tendences, vērtējot to attīstību nākotnē, ir samērā grūti prognozējamas, ko lielā mērā ietekmēs iedzīvotāju skaits pagastā un to saimnieciskā darbība, kas ietekmēs zemes lietojuma veidus pagasta teritorijā. Pagasta attīstību ietekmēs arī turpmākie plānošanas dokumenti, kas noteiks zemes lietojuma veida sadalījumu pagastā, kas tiešā veidā var ietekmēt apbūves platību izmaiņas.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Publicētie avoti

Ainavu politikas pamatnostādnes 2013. – 2019. gadam. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 21.06.2013

Andersson, K., Eklund, E., Lehtola, M. 2006. Finland. *Overbeek, M.M.M., Terluin, I.J. Rural areas under urban pressure: case studies of rural – urban relationships across Europe*. The Hague, LEI Wageningen UR, 74-76.

Antrop, M. 2004. Rural-urban conflicts and opportunities. *Jongman, R.H.G. The New Dimensions of the European Landscape*. Dordrecht, Springer, 83-89.

Bell, S. 2009. *Landscape change, landscape perception and the Latvian countryside*. Tartu, Estonian University of Life Sciences, 18-28; 39-65.

Bell, S., Montarzino, A., Aspinall, P., Penēze, Z., Nikodemus, O. 2009. *Rural Society, Social Inclusion and Landscape Change in Central and Eastern Europe: A Case Study of Latvia*. Blackwell Publishing, Oxford. *Sociologia Ruralis*, Vol 49, Number 3, July

Brassley, P. 1998. On the unrecognized significance of the ephemeral landscape. *Landscape research*. 23 (2), 119-132.

O'Connor, D., Renting, H., Gorman, M., Kinsella, J. 2006. The Evolution of Rural Development in Europe and the Role of EU Policy. *O'Connor, D., Renting, H., Gorman, M., Kinsella, J. (eds.) Driving rural development: Policy and practice in seven EU countries*. Assen, Royal Van Gorcum, 1-21.

Couch, C., Leontidou, L., Arnstberg, K.O. 2007. Introduction: Definitions, Theories and Methods of Comparative Analysis. *Couch, C., Leontidou, L., Petschel-Held, G. (eds.) Urban sprawl in Europe: landscapes, land-use change & policy*. Oxford, Blackwell Publishing, 3-38.

Douglas, I. 2006. Peri-Urban Ecosystems and Societies: Transitional Zones and Contrasting Values. *McGregor, D., Simon, D., Thompson, D. (eds.) The Peri-Urban Interface: Approaches to Sustainable Natural and Human Resource Use*. Sterling, Quicksilver Drive, 18-29.

Eiropas ainavu konvencija. Pieņemta 20.10.2000. Eiropas Padome.

Fraser Hart, J. 1998. *The Rural Landscape*. London, The Johns Hopkins University Press.

Gallent, N. 2006. The Rural-Urban Fringe: A new priority for planning policy? *Planning Practice & Research*. 21 (3), 383-393.

Jongman, R. 2004. Landscape linkages and biodiversity in European landscapes. *Jongman, R.H.G. (eds.) The New Dimensions of the European Landscape*. Dordrecht, Springer, 179-189.

Kizos, T., Koulouri, M. 2006. Agricultural landscape dynamics in Mediterranean: Lesvos (Greece) case study using evidence from the last three centuries. *Environmental Science & Policy*. 9(4), 330-342.

Kováč, I., Kristof, L., Megyesi, B. 2006. Hungary. *Overbeek, M.M.M., Terluin, I.J. Rural areas under urban pressure: case studies of rural – urban relationships across Europe*. The Hague, LEI Wageningen UR, 135-137.

Mander, Ü., Kuuba, R. 2004. Changing landscapes in Northeastern Europe based on examples from the Baltic countries. *Jongman, R.H.G. (eds.) The New Dimensions of the European Landscape*. Dordrecht, Springer, 123-134.

Meeus, J. H. A., Wijermans, M. P., Vroom, M. J. 1990. Agricultural Landscapes in Europe and their Transformation. *Landscape and Urban Planning*. 18, 289-352.

Melluma, A. 1994. Metamorphoses of Latvian Landscapes during Fifty Years of Soviet Rule. *GeoJournal*. 33(1), 55-62.

Melluma, A. 2012. Latvijas ainavās ieejot. *Latvijas Vēstnesis*, 20. janvāris, 14 (4617).

- Melluma, A., Leinerte, M. 1992. *Ainava un cilvēks*. Rīga, Avots.
- Nikodemus, O., Kļaviņš, M., Krišjāne, Z., Zelčs, V. (zin. red.). 2018. *Latvija. Zeme. Daba. Tauta. Valsts*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Overbeek, M.M.M., Terluin, I.J. 2006. *Rural areas under urban pressure: case studies of rural-urban relationships across Europe*. The Hague, LEI Wageningen UR, 21-26.
- Oviström, M., Saltzman, K. 2007. Ephemeral Landscapes at the Rural-Urban Fringe. *Roca, Z. et al. (eds.) European Landscapes and Lifestyles: The Mediterranean and Beyond*. Lisbon, Edições Universitárias Lusófonas, 165-172.
- Palang, H., Kaur, E., Alumäe, H., Jürimäe, K. 1999. Conflicts between landscape values as a driving force for landscape management. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*. 53, 153-159.
- Penēze, Z. 2009. *Latvijas lauku ainavas izmaiņas 20. un 21. gadsimtā: cēloņi, procesi un tendences*. Promocijas darbs. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Primdahl, J., Gravsholt Busck, A., Søderkvist Kristensen, L. 2004. Landscape management decisions and public-policy interventions. *Jongman, R.H.G. (eds.) The New Dimensions of the European Landscape*. Dordrecht, Springer, 103-120.
- Reckien, D., Karecha, J. 2007. Sprawl in European Cities: The Comparative Background. *Couch, C., Leontidou, L., Petschel-Held, G. (eds.) Urban sprawl in Europe: landscapes, land-use change & policy*. Oxford, Blackwell Publishing, 39-67.
- Simon, D., McGregor, D., Nsiah-Gyabaah, K. 2004. The changing urban-rural interface of African cities: definitional issues and an application to Kumasi, Ghana. *Environment & Urbanization*. 16 (2), 235-248.
- Simon, D., McGregor, D., Thompson, D. 2006. Contemporary Perspectives on the Peri-Urban Zones of Cities in Developing Countries. *McGregor, D., Simon, D., Thompson, D. (eds.) The Peri-Urban Interface: Approaches to Sustainable Natural and Human Resource Use*. Sterling, Quicksilver Drive, 3-17.
- Skokanová, H., Falt'an, V., Havliček, M. 2016. Driving forces of main landscape change processes from past 200 years in Central Europe – differences between old democratic and post-socialist countries. *Ekológia (Bratislava). The Journal of Institute of Landscape Ecology of Slovak Academy of Sciences*. 35(1), 50-65.
- Strautniece, V. (red.) 2007. *Latvijas ciemi. Nosaukumi, ģeogrāfiskais izvietojums*. Rīga, Latvijas ģeotelpiskās informācijas aģentūra.
- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija VARAM. 2000. *Ainavu aizsardzība. Nozares pārskats rajona plānojuma izstrādāšanai*. Rīga, Jumava.
- Vos, W., Klijn, J. 2000. Trends in European landscape development: prospects for a sustainable future. *Klijn, J., Vos, W. (eds.) From landscape ecology to landscape science*. Kluwer, Dordrecht, 13-30.

Nepublicētie avoti

- Aizsargājamo ainavu apvidi*. S.a. Dabas aizsardzības pārvalde. Sk. 24.04.2018. Pieejams https://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/aizsargajamo_ainavu_apvidi/
- Cimermanis, S. 2011. *Pārdomas, lasot rakstu krājumu "Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainava"*. LZA Vēstis. Sk. 09.05.2018. Pieejams http://www.lza.lv/LZA_VestisA/66_1-2/12_Kulturvestures%20avoti.pdf

Cox, W. 2015. *Dispersion in Europe's Cities*. New Geography. Sk. 07.04.2017. Pieejams <http://www.newgeography.com/content/004901-dispersion-europes-cities>

Envirotech. 2013. *GIS Latvija 10.2 datu bāze. Fona karte*. Sk. 02.05.2018. Pieejams <http://www.envirotech.lv/lv/aktualitates/gis-latvija-10-2/>

Finland's environmental administration. 2013. *Living environment and land use planning*. Ministry of the Environment, Finnish Environment Institute. Sk. 14.05.2018. Pieejams http://www.environment.fi/en-US/Living_environment_and_planning

Gavena, I. 2013. *Grobiņas novada teritorijas plānojuma 2014. – 2025. gadam stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma vides pārskats. Gala redakcija*. Rīga, SIA Projekts 3i.

Grobiņas novada Attīstības programma 2011. – 2017. gadam. Grobiņa, Grobiņas novada dome.

Grobiņas pagasts. S.a. Grobiņas novada dome. Sk. 09.05.2018. Pieejams http://www.grobinasnovads.lv/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=170&Itemid=189

Kūle, L., Osis, U., Stalidzāne, I., Tisenkopfs, T., Timofejevs, A., Timofejevs, K. 2009. *Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums*. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. Sk. 06.04.2017. Pieejams http://www.vraa.gov.lv/uploads/petnieciba/petijumi/Pilsetu_lauku_mijiedarbiba_GALA_Zinajums.pdf

Krūzmētra, Ž. 2011. *Piepilsētās lauku teritorijas apdzīvojuma pārmaiņas Latvijā*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, Latvijas Universitāte.

Latvijas Valsts meži. 2014. *Dienvidkurzemes reģiona meža apsaimniekošanas plāna publiskā daļa 2015. – 2019. gads*. AS Latvijas Valsts meži. Sk. 08.05.2018. Pieejams https://www.lvm.lv/images/lvm/Mezu_apsaimniekosanas_plani/DK_MAP_kopsavilkums_2015.-2019.gads_aktualizets_2017.pdf

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs LVĢMC. 2004. *Virszemes ūdensobjektu ekoloģiskā kvalitāte*. LVĢMC. Sk. 21.05.2018. Pieejams http://www2.meteo.lv/produkti/sowq_lv/2004/udensobjektu_ekologiska_kvalitate.pdf

Lauku atbalsta dienests. S.a. *Lauksaimniecībā izmantojamās zemes apsekošana*. Sk. 21.05.2018. Lauku atbalsta dienests. Pieejams <http://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/noderigi/lauksaimnieciba-izmantojamas-zemes-apsekosana-1/>

LR Centrālā statistikas pārvalde. 2017. *Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzimuma republikas pilsētās, novados, novadu pilsētās un pagastos gada sākumā*. LR CSP. Sk. 07.05.2018. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_iedzskaits/IS0042.px/?rxid=c-dcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

LR Centrālā statistikas pārvalde. 2018. *Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli statistiskajos reģionos, republikas pilsētās, novados, novadu pilsētās, pagastos un Rīgas apkaimēs (atbilstoši robežām 2018. gada sākumā) salīdzinot stāvokli divos datumos*. LR CSP. Sk. 20.05. 2018. Pieejams http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_riga/RIG050.px/table/tableViewLayout2/?rxid=c-dcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Lursoft datu bāze. S.a. *Uzņēmumi Grobiņas pagastā*. Lursoft. Sk. 09.05.2018. Pieejams <http://zo.lv/vienkarsa-meklesana/?off=&q=grobi%C5%86as+pagasts&act=Mekl%C4%93t>

Melluma, A., Segliņš, V., Šķiņķis, P., Vilka, I., Krūmiņš, R. 2009. *Kurzemes plānošanas reģiona telpiskais (teritorijas) plānojums. II. Daļa. Telpiskās attīstības perspektīva 2006 – 2026*. Kurzemes reģiona attīstības aģentūra.

Melluma, A., Stūre, I., Zariņa, A. 2007. *Ainavas veidošanās un attīstības process*. Zinātnes Vēstnesis. Sk. 10.03.2018. Pieejams <http://www.lza.lv/ZV/zv070400.htm>

Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. 2018. *Darbspējas vecuma un dzimumstruktūra pašvaldībās*. PMLP. Sk. 07.05.2018. Pieejams http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/documents/1aaaa/ISDG_Pasvaldibas_darbaspeja_pagasti.pdf

Ruskule, A. 2013. *Lauksaimniecības zemju aizaugšanas ainavu ekoloģiskie un sociālie aspekti*. Promocijas darbs. Rīga, Latvijas Universitāte.

SIA Estonian, Latvian & Lithuanian Environment. 2011. *Vadlīnijas vēja elektrostaciju ietekmes uz vidi novērtējumam un rekomendācijas prasībām vēja elektrostaciju būvniecībai*. Sk. 13.05.2018. Pieejams <http://www.varam.gov.lv>

SIA Projekts 3i. 2012. *Apdzīvojuma, apkalpojošās infrastruktūras un publisko pakalpojumu pieejamības struktūrplāns. Grobiņas novada ilgtermiņa attīstības plānošanas kapacitātes stiprināšana” IDP/1.5.3.2.0/10/APIA/VRAA/093/021 ietvaros*. Grobiņas novada pašvaldība. Sk. 09.05.2018. Pieejams http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/1_VARAM_Apdzivojama_infrastr_un_publico_pakalpoj_piej_Grobina_Idala.pdf

SIA Projekts 3i. 2013. *Grobiņas novada Ainavu plāns 2014 – 2030 (tematiskais plānojums)*. Grobiņa, Grobiņas novada dome.

SIA Projekts 3i. 2013. *Grobiņas novada Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014 – 2030*. Grobiņa, Grobiņas novada dome.

Siliņš, U. 2014. *Ainavas struktūras izmaiņas Skaistkalnes pagastā 20./21. gs. mijā*. Bakalaura darbs. Rīga, Latvijas Universitāte.

Valsts meža dienests. 2016. *Meža statistikas CD. 2015. gads*. VMD. Sk. 21.05.2018. Pieejams <http://www.vmd.gov.lv/valsts-meza-dienests/statiskas-lapas/publikacijas-un-statistika/meza-statistikas-cd?nid=1809#jump>

Veidemane, K. 2013. *Izmaiņas Latvijas piekrastes ainavā 20. – 21. gadsimta mijā un mūsdienų izaicinājumi*. Promocijas darbs. Rīga, Latvijas Universitāte.

What is the rural-urban fringe? S.a. IAC Publishing, LLC. Sk. 30.03.2017. Pieejams <https://www.reference.com/geography/rural-urban-fringe-c8c5f2aefe733054#>

Kartogrāfiskie materiāli

Juškevičs, V., Mūrniece, S., Āboltiņš, O. (red.) 1998. *Latvijas ģeoloģiskā karte. Kvartāra nogulumi. M 1:200 000. Liepāja, 31. lapa*. Valsts ģeoloģijas dienests, Rīga. LU ĢZZF WMS. Sk. 02.05.2018. Pieejams <https://www.geo.lu.lv/kartes/>

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (LĢIA) 1994. *Latvijas 1. cikla ortofotokarte*. LU ĢZZF WMS. Sk. 08.05.2018. Pieejams <https://www.geo.lu.lv/kartes/>

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (LĢIA) 2010. *LR topogrāfiskā karte M 1:10 000*. LU ĢZZF WMS. Sk. 02.05.2018. Pieejams <https://www.geo.lu.lv/kartes/>

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (LĢIA) 2013. *Latvijas 5. cikla ortofotokarte*. LU ĢZZF WMS. Sk. 10.05.2018. Pieejams <https://www.geo.lu.lv/kartes/>

PSRS MP Ģeodēzijas un kartogrāfijas galvenās pārvalde 1976. *Bijušās PSRS armijas ģenerālštāba 63. gada sistēmas topogrāfisko karšu mozaīka mērogā 1:25 000*. LU ĢZZF WMS. Sk. 08.05.2018. Pieejams <https://www.geo.lu.lv/kartes/>

PIELIKUMS

1.pielikums. Aptaujas anketa

Labdien! Mani sauc Beāte Dansone un esmu Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes 3. kursa studente. Bakalaura darba “Ainavas kā dzīves vides izmaiņas Grobiņas pagastā 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā” ietvarā veicu aptauju ar mērķi noskaidrot vietējo iedzīvotāju viedokli par Grobiņas pagasta ainavu, kā arī attieksmi pret tās izmaiņām. Aptaujas anketa ir anonīma un atbildes tiks izmantotas apkopotā veidā. Lūdzu Jūs paust savu viedokli, atzīmējot, Jūsprāt, atbilstošāko atbilžu variantu, kā arī sniedzot īsas rakstveida atbildes.

**ar vārdu “ainava” tiek saprasts vizuālais skats (aina) ar tam raksturīgiem dabas apstākļiem un veidojumiem (piemēram, veģetācija, ūdeņi), kā arī cilvēka radītajiem elementiem – būvēm, celtnēm, pieminekļiem. Ainava ir teritorija, kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.*

I. Lūdzu, sniedziet savu viedokli, atzīmējot atbilstošo variantu vai ierakstot to atbilstošajās vietās!

1. Vai Jums patīk apkārtējā ainava Grobiņas pagastā?

- Jā Nē Grūti pateikt

2. Vai Jums patīk apkārtējā ainava, kas paveras no Jūsu dzīvesvietas?

- Jā Nē Grūti pateikt

3. Vai Jūs uzskatāt, ka Grobiņas pagastā ir notikušas vai notiek izmaiņas esošajā ainavā?

- Izmaiņas ir notikušas agrāk
 Izmaiņas notiek mūsdienās
 Ainava dažādu faktoru ietekmē mainījusies gan agrāk, gan mūsdienās
 Izmaiņas ainavā nenotiek
 Grūti pateikt, neesmu ievērojusi/-is

4. Ja Jums būtu jāizvēlas, kurš no minētajiem ainavu tipiem Jums šķiet vispievilcīgākais un sirdij tuvākais?

- Lauku ainava
 Meža ainava
 Upju un ezeru ainava
 Pilsētvides ainava

5. Lūdzu, īsi raksturojiet, kas, Jūsprāt, padara Grobiņas pagasta ainavu pievilcīgu:

6. Lūdzu, īsi raksturojiet, kas Jums, runājot par Grobiņas pagasta ainavu, liekas netīkams:

7. Kuras, Jūsaprāt, ir Grobiņas pagasta vērtīgākās ainavas – skati? Kas, Jūsaprāt, rada to vērtību?

8. Grobiņas novada dome ir izstrādājusi “Grobiņas novada ainavu tematisko plānojumu 2014. – 2030. gadam”. Vai esat ar to iepazinusies/-ies?

Jā Nē

9. Ja uz iepriekšējo jautājumu atbildējāt ar “jā”, kā Jūs to vērtējat – kādas pozitīvās un negatīvās iezīmes tajā saskatāt, vai tematiskais plānojums atbilst reālajai situācijai Grobiņas pagastā? (lūdzu, izlaidiet jautājumu, ja iepriekš atbildējāt ar “nē”)

10. Vai uzskatāt, ka Grobiņas novada pašvaldība veicina ainavas kā dabas un cilvēka mijiedarbībā veidota mantojuma saglabāšanu Grobiņas pagastā?

Jā

Nē, būtu nepieciešami uzlabojumi, kas veicinātu ainavas kā mantojuma saglabāšanu

Grūti pateikt, neesmu iedziļinājusies/-ies pašvaldības darbībā attiecībā uz ainavas saglabāšanu

11. Ko Jūs kā iedzīvotājs būtu gatavs darīt, lai uzlabotu ainavas vizuālo kvalitāti un padarītu to vizuāli pievilcīgāku?

II. Lūdzu, novērtējiet dotos apgalvojumus pēc 5 ballu skalas!

1	2	3	4	5
Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Grūti pateikt (ne piekrītu, ne nepiekrītu)	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu

2. Grobiņas pagasta ainava ir sakopta un estētiski pievilcīga.
3. Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz lauksaimniecībā izmantojamo zemju platību (aramzemes, pļavas, ganības).
4. Grobiņas pagasta ainavā ir pārāk daudz mežu teritoriju.
5. Grobiņas pagastā ir pārāk daudz viensētu un/vai vasarnīcu/privātmāju apbūves teritoriju, kas negatīvi ietekmē ainavas vizuālo koftēlu.
6. Grobiņas pagasta mežos ir pārāk daudz izcirtumu, kas mazina ainavas kvalitāti.
7. Grobiņas pagastā ir attīstījusies uzņēmējdarbība, un industriālā apbūve padarījusi ainavu vizuāli nepievilcīgāku.
8. Es pozitīvi vērtēju vēja ģeneratoru parka attīstību Grobiņas pagastā un man nebūtu iebildumu, ja vēja ģeneratori tiktu uzstādīti arī citās pagasta teritorijās.
9. Grobiņas pagasta piegulošajām pilsētām ir tendence paplašināties, kā rezultātā tiek negatīvi ietekmēta ainava Grobiņas pagastā.
10. Grobiņas pagastā palielinājusies cilvēka ietekme uz apkārtējo telpu, kas veicinājusi dabisko teritoriju īpatsvara samazināšanos un ainavas vizuālā veidola pasliktināšanos.
11. Grobiņas pagasts kā dzīves vide ir patīkama un estētiski pievilcīga.
12. Pozitīvas emocijas ar dzīves vidi Grobiņas pagastā man saistās ar skaistajām ainavām tajā.
13. Pēdējo 20 gadu laikā Grobiņas pagasta ainavas ir kļuvušas skaistākas.
14. Es vēlētos, lai Grobiņas pagasta ainavu pievilcību piedzīvotu mani pēcnācēji.
15. Katram Grobiņas pagasta iedzīvotājam ir jārupējas par savas dzīves vietas un ainavas sakoptību.
16. Attīstoties infrastruktūrai un jaunām darba vietām, Grobiņas pagasts kā dzīves vide varētu kļūt saistošs arī citiem Latvijas iedzīvotājiem.

III. Lūdzu, sniedziet ziņas par sevi, atzīmējot atbilstošo variantu!

1. Jūsu dzimums: sieviete vīrietis

2. Jūsu vecums:

- līdz 19 gadiem
- 20 – 29 gadi
- 30 – 49 gadi
- 50 – 64 gadi
- 65 un vairāk gadi

3. Vai Grobiņas pagastā Jūs dzīvojat pastāvīgi?

- Jā
- Nē
- Tikai nedēļas nogalēs
- Mēdzu braukt ciemos pie radiem, draugiem, paziņām
- Dzīvoju ārpus Grobiņas pagasta

4. Ja jūs dzīvojat ārpus Grobiņas pagasta, lūdzu, miniet, kur atrodas Jūsu dzīves vieta:

5. Jūsu dzīves vieta:

- dzīvoklis
- privātmāja (*pilsētas, piepilsētas vai lauku teritorijā, bet neveicat nekāda veida saimniecisko darbību*)
- viensēta lauku teritorijā (*veicat saimniecisko darbību, piemēram, nodarbojieties ar lauksaimniecību vai lopkopību*)

6. Kāda ir Jūsu saistība ar Grobiņas pagastu? (*vairākas atbildes iespējamās*)

- Grobiņas pagastā dzīvoju kopš bērnības
- Grobiņas pagastā dzīvoju bērnībā un/vai jaunībā, pašlaik dzīvoju citur
- Iepriekš esmu dzīvojusi/-is citur, bet esmu pārcēlusies/-ies uz Grobiņas pagastu (*lūdzu, miniet, cik ilgi dzīvojat Grobiņas pagastā*) _____
- Grobiņas pagastā dzīvo mani vecāki un/vai vecvecāki
- Grobiņas pagastā nedzīvoju nedz bērnībā, nedz pašlaik, bet apciemoju tur dzīvojošos draugus un/vai radus
- Grobiņas pagastu izvēlos kā atpūtas un tūrisma vietu

Paldies par Jūsu atsaucību un atvēlēto laiku!